कु० ९३

सूक्तानि विनोदवचनानि पर्वसु उत्सवदिनेषु आक्रोशंतः गालयंतः हे हते मोलिंगताडिते इत्याक्रोशो द्विलंसधिमूर्द्धदंसः स्वामि हे नमर्त्त हे हते इति च नद्वन १४

आहुरन्योन्यसूक्तानि प्रब्रुवाणा मदोत्कटाः हे हते हे हतेत्येवं स्वामिमर्त्त हतेति च १४ आक्रोशंतः प्रनृत्यंति व्रात्याः पर्वस्वसंय
ताः तासां किलावलिप्तानां निवसन्कुरुजंगले १५ कश्चिद्वाहीकदुष्टानां नातिहृष्टमना जगौ सा नूनं बृहती गौरी सूक्ष्मकं
बलवासिनी १६ मामनुस्मरती शेते वाहीकं कुरुजंगले शतद्रुमहं तीर्त्वा तां च रम्यामिरावतीं १७ गत्वा स्वदेशं द्रक्ष्यामि स्थू
लशंखाः शुभस्त्रियः मनःशिलोज्वलापांग्यो गौर्यस्त्रिककुदांजनाः १८ कंबलाजिनसंवीताः क्रंदत्यः प्रियदर्शनाः मृ
दंगानकशंखानां मर्दलानां च निःस्वनैः १९ खरोष्ट्राश्वतरैश्चैव मत्तायास्यामहे सुखं शमीपीलुकरीराणां वनेषु सुखवर्त्मसु
२० अपूपान्सक्तुपिंडांश्च प्राश्नंतो मथितान्वितान् पथिसु प्रबलीभूत्वा कदासंपततोध्वगान् २१ चेलापहारं कुर्वाणास्ताडयि
ष्याम भूयसः एवं शीलेषु व्रात्येषु वाहीकेषु दुरात्मसु २२ कश्चेतयानो निवसेन्मुहूर्तमपि मानवः ईदृशा ब्राह्मणेनोक्ता वा
हीका मोघचारिणः २३ येषां षण्डाग्रहर्त्ती लभ्यतेभ्यः शुभपापयोः इत्युक्त्वा ब्राह्मणः साधुः कल्माषः पुनरुक्तवान् २४ ॥

राम० ९३

तासां पतिरितिशेषः १९ खरादियानैः २० मथितं तक्रं २१ भूपसंवद्धीः २२ २३ २४

२५ वहो वृषभः तमेदंवर्धपर्ववाहंतत्रोविताः वाहेयिकाः गाथाः गीतिः २७ खादंतिवलिवसानगडकान्मेषान वाराहंविट्वराहजं २८ शाकलाः
शाकलपुरवासिनः ३१ गिरेःहिमाद्रेः ३२ व्रात्यानां उपनयनादिसंस्कारहीनानां दासमीयानांदशमदेशोद्भवानांदासंगच्छंदमिमतेमानमं

वाहीकेष्वविनीतेषुप्रोच्यमानंनिवोधतत तत्रस्मराक्षसीगीतिंसदाकृष्णचतुर्दशी २५ नगरेशाकलेस्फीते त्र्याह
त्यनिशिदुंदुभिं कदावाहेयिकागाथाःपुनर्गास्यामिशाकले २६ गव्यस्यतृप्तामांसस्यपीत्वागौडंसुरासवं गौरीभिःसह
नारीभिर्वृहतीभिःस्वलंकृता २७ पलांडुगंडूषयुतान्खादंतीचैडकान्वहून वाराहंकौकुटंमांसंगव्यंगार्दभमौष्ट्रिकं २८
ऐडंचयेनखादंतितेषांजन्मनिरर्थकं इतिगायंतिमेमत्ताः सीधुनाशाकलाश्चये २९ सवालवृद्धाःक्रंदंतस्तेषुधर्मः
कथंभवेत इतिशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते ३० यदन्योप्युक्तवानस्मान्ब्राह्मणःकुरुसंसदि पंचनद्योवहंत्येताय
त्रपीलुवनान्युत ३१ शतद्रूश्चविपाशाचतृतीयैरावतीतथा चंद्रभागावितस्ताचसिंधुषष्ठावहिर्गिरेः ३२ आर
दानामतेदेशानष्टधर्माननतान्व्रजेत व्रात्यानांदाशमीयानांवाहीकानामयज्वनां ३३ नदेवाःप्रतिगृह्णंतिपितरोब्राह्मणास्तथा तेषां
प्रनष्टधर्माणांवाहीकानामितिश्रुतिः ३४ ब्राह्मणेनतथाप्रोक्तंविदुषासाधुसंसदि काष्ठकुंडेषुवाहीकामृन्मयेषुचभुंजते ३५

तिमैथुनार्थिन्यस्ताः दासमः तज्ज्ञानांदासमीपानां ३४ कुंडेषुमहोदरपात्रेषु ३५ ॥ ॥

३६ सर्वमन्नमदनीयं क्षीरं च भोजनं येषां ते ३८ युगंधरे नगरे त्रीष्ट्रादिकमपि क्षीरं पीयते भक्ष्याभक्ष्यविवेकाभावात् तत्रावश्यमभक्ष्यभक्षणं आपतत्येव एव मच्युतस्थले नगरे उषित्वा आगम्य आगम्य तमवश्यं भावि तादृशीनामेव तत्र सत्वात् भूतिलये हि चंडाल ब्राह्मणसाधारणएको जलाशयः ॥ तत्र च स्नातः कथं स्वर्गंग

सक्तु मद्यावलिप्तेषु स्थावलीढेषु निर्घृणाः आविकं चौष्ट्रिकं चैव क्षीरं गार्दभमेव च ३६ तद्विकारांश्च वाहीकाः खादंति च पिबंति च पुत्र संकरिणो जाल्माः सर्वान्नक्षीरभोजनाः ३७ आरट्टा नाम वाहीका वर्जनीया विपश्चिता हंत शल्य विजानीहि हंत भूयो ब्रवीमि ते ३८ यदन्योप्युक्तवान्मह्यं ब्राह्मणः कुरुसंसदि युगंधरे पयः पीत्वा प्रोष्य वाप्यच्युतस्थले ३९ तद्वद्भूतिलये स्नात्वा कथं स्वर्गं गमिष्यति पंच नद्यो वहंत्येता यत्र निःसृत्य पर्वतात् ४० आरट्टा नाम वाहीका न तेष्वार्यो द्व्यहं वसेत् वहिश्च नाम वाहीक विपाशायां पिशाचकौ ४१ तयोरपत्यं वाहीका नैषा सृष्टिः प्रजापतेः ते कथं विविधान्धर्मान्स्थं ज्ञास्यंते हीनयोनयः ४२ कारस्करान्माहिषकान्कालिंगान्केरलांस्तथा कर्कोटकान्वीरकांश्च दुर्धर्मांश्च विवर्जयेत् ४३ इति तीर्थानुसर्त्तारं राक्षसी काचिदब्रवीत् एकरात्रे शमीगेहे महोलूखलमेखला ४४

छिन्नकथं चिदित्यर्थः ४० द्व्यहमित्येकरात्रवासेन दोषः इत्यर्थः ४२ कारस्करादयो देशाः एकरात्रशायी एकरात्रशायिनं ब्राह्मणमिति द्वितीयार्थे प्रथमा ४३

५७ चतुस्त्वलारिंशः हन्तं ३ इमाः अनुभूतपूर्वाः प्रजाः केनचकेनापि त्रर्थकामादिना निमित्तेन धर्मेण सहन विरुध्यन्ते नकेनचिद्धर्मेणेति पाठे केना
प्यधर्मेणाज्ञानविरुध्यन्ते न किंचिदप्यधर्मं कृत्वा शास्त्रेण विरुध्यन्ते इत्यर्थः ४ निशामितं श्रुतं ५ ब्राह्मणो भूत्वेत्यादि तज्जातीयकर्माचरणानिबंधनं

आरट्टा नाम ते देशा वाहीकं नाम तज्जलं ब्राह्मणापसदा यत्र तुल्यकालाः प्रजापतेः ४५ वेदा न तेषां वेद्यं च यज्ञा यजनमेव च
व्रात्यानां दासमीयानामन्नं देवा न भुंजते ४६ प्रस्थला मद्रगांधारा आरट्टा नामतः खशाः वसाति सिंधु सौवीरा इति प्रायोति
कुत्सिताः ४७ इति महाभारते कर्णपर्वणि कर्णशल्यसंवादे कर्ण उवाच हंत शल्य विजानीहि हंत भूयो ब्रवीमि ते उच्यमानं
मया सम्यक्त्वमेकाग्रमनाः शृणु १ ब्राह्मणः किल नो गेहमध्यगच्छत्पुरातिथिः आचारं तत्र संप्रेक्ष्य प्रीतो वचनमब्रवीत् २
मया हिमवतः शृंगमेकेनाध्युषितं चिरं दृष्टाश्च बहवो देशा नानाधर्मसमावृताः ३ न केन चिदधर्मेण निरूप्यन्ते प्रजा इमाः सर्वे
हि ते ब्रुवन्धर्मं यदुक्तं वेदपारगैः ४ अटता तु ततो देशान्नानाधर्मसमाकुलान् आगच्छता महाराज वाहीकेषु निशामितं ५
तत्रैव ब्राह्मणो भूत्वा ततो भवति क्षत्रियः वैश्यः शूद्रश्च वाहीकस्ततो भवति नापितः ६ नापितश्च ततो भूत्वा पुनर्भवति ब्राह्म
णः द्विजो भूत्वा च तत्रैव पुनर्दासोऽभिजायते ७ भवत्येक कुले विप्रः प्रसृष्टः कामचारिणः गांधारमद्रकाश्चैव वाहीकाश्चाल्पचेतसः
८ ८ ॥ ॥ ८ ॥

७ कुलेसकरावविप्रोभवत्येभ्रातरः प्रसृष्टाः संकीर्णक्रिया इत्यर्थः

क० ९५

तत्रवाहीकेषु धर्मसंकारकार केविपर्यासः सुतइतिलिंगविपरीतोयंविपर्ययोविहितंवैपरीत्यं ११ बंधकोवेश्याः पंचमेव्यभिचारोबंधकाः १२ नचैवेतिउत्तरान्ते
दंबंधकीत्वंसर्वत्रानुवर्तिष्यतेयस्मात्तस्मात्तमातुर्धनंदुहितात्हरतिपितुः पुत्रइतिनियमात्तयद्यपिपुत्रीपुत्रस्त्वद्वाचपिजारजोतथापिपितत्वइवमातृत्वेविसं

एतन्मयाश्रुतंतत्रधर्मसंकरकारकं कल्मामतिल्वापृथिवींवाहीकेषुविपर्ययः ९ हंतशल्यविजानीहिहंतभूयोब्रवीमिते पद
पन्योब्रवीद्वाक्यंवाहीकानांचकुत्सितं १० सतीपुरहताकाचिदारदाकिलदस्युभिः अधर्मतस्त्वोपयातासातानभ्यशपत्ततः
११ बालांबंधुमतींयन्मामधर्मेणोपगच्छति तस्मान्नार्योभविष्यंतिबंधक्योवैकुलस्यच १२ नचैवास्मान्प्रमोक्षध्वंघोरात्मायया
न्नराधमाः तस्मात्तेषांभागहराभागिनेयानसूनवः १३ कुरवःसहपांचालाःशाल्वामत्स्याःसनैमिषाः कोशलाःकाशयोंगा
स्त्वकालिंगामागधास्तथा १४ चेदयस्त्वमहाभागाधर्मंजानंतिशाश्वतं नानादेशेषुसंतस्त्वप्रायोवाहसनपादृते १५ आमत्स्ये
भ्यःकुरुपांचालदेश्यानैमिषाच्चेदयोयेविशिष्टाः धर्मपुराणमुपजीवंतिसंतोमद्रानृतेपंचनदांश्चजिह्मान् १६ ॥ प्री

वादाभावात्दौहित्रएवरि[illegible]हारीभवतिनपुत्रइतिभावः पततेभगिनीष्वेवायन्मानिजनपतिनस्वदारेषुततस्तेषांभागिनेयोभागहरइतिव्याख्यातं[illegible]चा १४
आसंतस्त्वासंतस्त्ववर्तंतेपरंतुवाहसनपादृतेवाहीकनीतिंविनातत्रकेवलमसंतएववर्त्तंतइत्यर्थः १५ १६ ॥ ॥

शम० ९५

१८ पूज्यमाने प्रशस्यमाने १९ हतेकृतयुगेपि धर्मं वाहीकानामिति शेषः स वाहीकस्त्वं २० नाभ्यपूजयत न प्रशंसितवान् २४ म्लेच्छाः यानराः धर्मा-
धर्मविचारहीनाः म्लेच्छः पापरतेजातिभेदेस्यादपभाषणेइतिविश्वः उष्ट्रिकामत्रिकाभांडभेदेपिकरभस्त्रियामितिविश्वः औष्ट्रिकंस्नेहभांडजीविनैलिक

सर्वविद्धर्मकथासुराजंस्तूष्णीमभूत्तोजडवच्छल्यभूपः त्वं तस्य गोप्ता च जनस्य राजा षडंशहर्ताशुभदुष्कृतस्य १७ अथवा दुष्कृतस्य
त्वं हर्तासि तेषामरक्षिता रक्षितापुण्यभाग्राजा प्रजानां त्वं हि पुण्यभाक् १८ पूज्यमाने पुरा धर्मे सर्वदेशेषु शाश्वते धर्मं पांचनदं दृष्ट्वा धि-
गित्याह पितामहः १९ व्रात्यानां दाससमीपानां कृतेप्यशुभकर्मणाम् ब्रह्मणा निंदिते धर्मे स त्वं लोके किमब्रवीः २० इति पांचनदं
धर्ममवमेने पितामहः स्वधर्मस्थेषु वर्णेषु सोप्येतान्नाभ्यपूजयत् २१ हंत शल्य विजानीहि हंत भूयो ब्रवीमि ते कल्माषपादः
सरसि निमज्जन्राक्षसोब्रवीत् २२ क्षत्रियस्य मलं भैक्ष्यं ब्राह्मणस्याव्रतं मलं मलं पृथिव्या वाहीकाः स्त्रीणां मद्रस्त्रियो मलं
२३ निमज्जमानमुद्धृत्य कश्चिद्राजा निशाचरं अपृच्छत्तेन चाख्यातं प्रोक्तवान्स निबोध मे २४ मानुषाणां मलं म्लेच्छा म्लेच्छाना-
मौष्ट्रिकामलं औष्ट्रिकाणां मलं ष[illegible]षंढानां राजयाजकाः २५

टी.५

इत्यर्थः षंढाः वर्षधराः राजयाजकाः क्षत्रियस्य याज्याः तेषामपि याज्याः राजपुरोहितयाज्या वा २५ ॥ ॥ ॥

२६ रक्षोपसृष्टेषु रक्षसा उपद्रुतेषु राक्षसंरक्षसांनाशकमिदंराक्षसं २७ ब्राह्मंवेदमन्त्रंहं धर्म्यं धर्मादनपेतंकर्ममानयंतीतिशेषः प्राच्यादासाः शूद्रधर्माणः देशा
इतिपाठेमन्त्रजीविनः वृषंधर्मंलांतिआददतेतेवृषलाः धर्मसंग्रहपराः धर्मद्रोहिणा इतिवा २८ बहिर्गेहंरात्रिचर्याप्रच्छ[illegible]न्नचौर्यपारदार्यादि २९ आ

राजयाजकयाज्यानांमद्रकाणांचयन्मलं तन्मद्वेदेहंनवमलंयथस्मान्निर्विमुंचसि २६ इतिरक्षोपसृष्टेषुविषवीर्यहतेषुच राक्षसं
भैषजंप्रोक्तंसंसिद्धंवचनोत्तरं २७ ब्राह्मंपांचालाः कौरवेयास्तुधर्म्यंसत्यंमत्स्याः शूरसेनाश्चयज्ञं प्राच्यादासावृषलादाक्षिणात्यास्ते
नावाहीकाः संकरावैसुराष्ट्राः २८ कृतघ्नतापरवित्तापहारोमद्यपानंगुरुदारावमर्दः वाक्पारुष्यंगोवधोरात्रिचर्यावहिर्गेहंपरवस्त्रो
पभोगः २९ येषांधर्मस्तान्प्रतिनास्त्यधर्मोह्यारद्दानांपंचनदाश्चिगत्तु आपांचालेभ्यः कुरवोनैमिषाश्चमत्स्याश्चैतेप्यथजानंतिधर्म
३० अथोदीच्याश्चांगकामागधाश्चशिष्टाश्चर्मानुयजीवंति वृद्धाः प्राचींदिशंश्रितांदेवाजातवेदः पुरोगमाः ३१ ॥

पांचालेभ्यः धर्मज्ञाः उदीच्यायास्तुस्वयंधर्मस्वरूपमजानंतोपिशिष्टानुगामिनइत्यर्थः आरद्दास्तुमयास्त्रष्टाइतिभावः ३० प्राचीमितिजातवेदइत्य
नेनाग्नेपोसहितामाचींदेवानामाश्रयः दक्षिणापितृणांतत्रैवम्राह्मादिधर्मोहरूपेत ३१

एवंप्रतीच्यांवरुणःउदीच्यांसोमइतिकुबेरेऽपिनयोग्रहणं परिशेषान्नैर्ऋत्यांवायव्यांचबाहीकाश्चपापानैर्ऋतास्तादृशावातल्लाश्चसंतीत्यपि ३२
तथारक्षइतिहिमवतोप्यमशसजनाश्चपलमुक्तं गंधमादनस्तुभोगलोलुपानांगुह्यकादीनामाश्रयः ३३ एवमपिसबाहीकान्नैर्ऋतानदे
शान्विसृः पातिपर्जन्यवर्तनदेशांतरेष्विवबाहीकेषुविशेषतोदेवतानुग्रहोहृष्यतइत्यभिप्रायः अतएवतेषामौ वर्णापतिगताह्यश्चेति ३४

दक्षिणांपितरोगुप्तांयमेनशुभकर्मणा प्रतीचींवरुणःपातिपालयानःसुरान्बली उदीचींभगवान्सोमोब्राह्मणैःसहरक्ष
ति ३१ तथारक्षःपिशाचांश्चहिमवंतंनगोत्तमं गुह्यकांश्चमहाराजपर्वतंगंधमादनं ३२ ध्रुवंसर्वाणिभूतानिविष्णुःपाति
जनार्दनः इंगितज्ञाश्चमगधाःप्रेक्षितज्ञाश्चकोशलाः ३४ अर्धोक्ताःकुरुपांचालाःशाल्वाःकृत्स्नानुशासनाः पार्वतीयाश्च
विषमायथैवशिवयस्तथा ३५ सर्वज्ञायवनाराजञ्छूराश्चैवविशेषतः म्लेच्छाःस्वसंज्ञानियतानानुक्तमितरेजनाः ३६ प्र
तिरब्धास्तुबाहीकानचकेचनमद्रकाः सत्वमेतादृशःशल्यनोत्तरंवक्तुमर्हसि ३७ ॥ ॥

विषमाःदुःखसाध्याः ३५ सर्वज्ञानंतोपियवनाम्लेच्छाश्चस्वसंज्ञयास्त्रीयैः कृतोयोधर्मसंकेतस्तत्रैवनियताःवैदिकंधर्मंनमानयंतीत्यर्थः
इतरेत्वनुक्तंहितंनावबुध्यंते ३६ प्रतिरब्धाःहितवादिनिप्रतिकूलाः गुरुद्रोहिणइत्यर्थः तादृशश्चत्वंहितोपदेष्टारंमानिंदसीत्यर्थः ३७ ॥

क०
९६

३९ प्रतीपंप्रतिकूलंतेजोवधार्थं ४० देवापीतिहृतेनदेवानपिअतिक्रामंतीस्पर्धः ४७ स्वांजल्पकेनस्वसअंजलिकर्मणा ४९

पृथिव्यांसर्वदेशानांमद्रकोमलमुच्यते नथास्त्रीणांचसर्वासांमद्रिकामलमुच्यते सीधोःपानंगुरुतल्पावमर्दोभ्रूणहत्याप
रवित्तापहारः ३७ एषांधर्मस्तान्नतिनास्त्यधर्मआरट्टजान्पंचनदान्धिगस्तु एतंज्ञात्वाजोषमास्स्वप्रतीपंमास्त्वंवैरूपाः मा
त्वांपूर्वमहंहत्वाहनिष्येकेशवार्ज्जुनौ ४० शल्यउवाच आतुराणांपरित्यागःस्वदारसुतविक्रयः अंगेप्रवर्त्ततेकर्णये
षामधिपतिर्भवान् ४१ रथातिरथसंख्यायांयत्त्वांभीष्मस्तदाब्रवीत् तान्विदित्वात्मनोदोषान्निर्मन्युर्भवमाक्रुध ४२
सर्वत्रब्राह्मणाःसंतिसंतिसर्वत्रक्षत्रियाः वैश्याःशूद्रास्तथाकर्णस्त्रियःसाध्व्यःसुव्रताः ४३ रमंतेचोपहासेन
पुरुषाःपुरुषैःसह अन्योन्यमवक्षेपेताःदेशेदेशेसमैथुनाः ४४ परवाच्येषुनिपुणाःसर्वेभवंतिसर्वदा आत्मवाच्यं
नजानीतेजानन्नपिचमुह्यति ४५ सर्वत्रसंतिराजानःस्वंस्वंधर्ममनुव्रताः दुर्मनुष्यान्निगृह्णंतिसंतिसर्वत्रधार्मि
काः ४६ नकर्णदेशसामान्यात्सर्वःपापंनिषेवते याहृशाःस्वस्वभावेनदेवात्रपिनतादृशाः ४७ संजयउवाच त
तोदुर्योधनोराजाकर्णशल्याववारयत् सखिभावेनराधेयंशल्यंस्वांजल्पकेनच ४८ ततोनिवारितःकर्णोधार्त्तराष्ट्रे
णमारिष कर्णोपिनोत्तरंप्राहशल्योप्यभिमुखःपरान् ४९

श्री

राम०
९६

श्रीरामः

५० पंचचत्वारिंशः ततः १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

ततः प्रहस्य राधेयः पुनर्याहीत्यचोदयत् ५० इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि कर्णशल्यसंवादः संजयउवाच ततः परानीकमहं
व्यूहमप्रतिमं कृतं समीक्ष्य कर्णः पार्थानां धृष्टद्युम्नाभिरक्षितं १ प्रययौ रथघोषेण सिंहनादरवेण च वादित्राणां च निनदैः कंप
यन्निव मेदिनीं २ वेपमान इव क्रोधाद्युद्ध शौंडः परंतपः प्रतिव्यूह्य महातेजा यथावद्भरतर्षभ ३ व्यधमत्पांडवीं सेनामासुरीं म
घवानिव युधिष्ठिरं चाभ्यहनदपसव्यं चकार ह ४ धृतराष्ट्रउवाच कथं संजय राधेयः प्रत्यव्यूहत पांडवान् धृष्टद्युम्नमुखान्सर्वा
न्भीमसेनाभिरक्षितान् ५ सर्वानेव महेष्वासानजेयानमरैरपि के च प्रपक्षौ पक्षौ वा मम सैन्यस्य संजय ६ प्रविभज्य यथान्यायं
कथं वा समवस्थिताः कथं पांडुसुताश्चापि प्रत्यव्यूहत मामकान् ७ कथं चैव महद्युद्धं प्रावर्त्तत सुदारुणं क्व च बीभत्सुरभवद्य
त्कर्णो यायुधिष्ठिरं ८ कोह्यर्ज्जुनस्य सांनिध्ये शक्तोभ्येतुं युधिष्ठिरं सर्वभूतानि यो ह्येकः खांडवे जितवान्पुरा ९ कस्तमन्यस्तु रा
धेयात्प्रतियुध्येज्जिजीविषुः संजयउवाच शृणु व्यूहस्य रचनामर्ज्जुनश्च यथा गतः परिवार्य नृपं तस्य संग्रामश्चाभवद्यथा १०

कृपः शारद्वतो राजन्मागधश्च तरस्विनः सात्वतः कृतवर्मा च दक्षिणं पक्षमाश्रिताः ११ तेषां प्रपक्षे शकुनिः उलूकश्च महारथः सादिभि
र्विमलप्रासैस्तवानीकमरक्षतां १२ गांधारिभिरसंभ्रांतैः पार्वतीयैश्च दुर्जयैः शलभानामिव व्रातैः पिशाचैरिव दुर्दृशैः १३ चतुर्विंशत्स
हस्राणि रथानाममनिवर्तिनां संसप्तका युद्धशौंडा वामं पार्श्वमपालयन् १४ समन्विता स्तव सुतैः कृष्णार्जुनजिघांसवः तेषां प्रपक्षाः
कांबोजाः शकाश्च यवनैः सह १५ निदेशात्तव पुत्रस्य सारथ्याः साश्वपत्तयः आह्वयंतोर्ज्जुनं तस्थुः केशवं च महाबलं १६ मध्ये सेना
मुखे वैकर्णोप्यवतिष्ठत दंशितः चित्रवर्मांगदः स्रग्वी पालयन्वाहिनीमुखं १७ रक्षमाणोः समरे स्वैः पुत्रैः शत्रुघ्नतां वर वाहिनी
प्रमुखे वीरः संप्रकर्षन्नशोभत १८ अभ्यवर्त्तन्महाबाहुः सूर्यवैश्वानरप्रभः महाद्विपस्कंधगतः पिंगाक्षः प्रियदर्शनः १९ दुः
शासनो हतः सैन्यैः स्थितो व्यूहस्य पृष्ठतः तमन्वयान्महाराज स्वयं दुर्योधनोन्तपः २० चित्राश्वैश्चित्रसंनाहैः सोदर्यैरभिरक्षि
तः रक्षमाणो महावीर्यैः सहितैर्मद्रकेकयैः २१ अशोभत महाराज देवैरिव शतक्रतुः अश्वत्थामा कृपश्चैव प्रवीरा महारथाः

२२ २२ २२

निसमन्नास्तुमातंगाः सौरेन्धिवैः समन्विताः अन्वयुस्तद्यानीकं क्षरंतइवतोयदाः २३ तेषांजैवैरजयंतीभिर्व्वलत्भिः परमायुधैः सादिभिस्वास्थि
तोरङर्द्धमवंतइवाचलाः २४ तेषांपदातिनोगोपाः पादरक्षाः सहस्रशः पट्टिशासिधराः सूरावस्तुरनिवर्त्तिनः २५ सादिभिःसंदनैनीगै
रधिकंसमलंकृतैः सव्यूहराजोविवभौदेवासुरचमूपमः २६ वार्हस्पत्यः सुविहितोनायकेनविपश्चिता नृत्यतीवमहाव्यूहः परेषांभयमादधत्
२७ तस्यपक्षप्रपक्षेभ्यो निष्पतंतियुयुत्सवः हंसाम्बरपथातेगाः प्रावृषीववलाहकाः २८ ततःसेनासुरेवकर्णीदृष्ट्वाराजायुधिष्ठिरः धनं
जयममित्रघ्नमेकवीरमुवाचह २९ पश्यार्ज्जुनमहाव्यूहंकर्णेनविहितंरणे युक्तेपक्षैःप्रपक्षैश्चपरानीकंप्रकाशते तदेतद्वैसमालोक्यप्र
त्यमित्रंमहद्बलं यथानाभिभवत्यस्मांस्तथानीतिर्विधीयतां ३१ एवमुक्तोऽर्ज्जुनोराज्ञाप्रांजलिर्नृपमब्रवीत् यथाभवानाहतथातत्सर्व्वंन
तदन्यथा ३२ यत्त्वस्यविहितोघातस्तंकरिष्यामिभारत प्रधानवधएवास्यविनाशस्तंकरोम्यहं ३३ युधिष्ठिरउवाच तस्मात्त्वमेवराधे
यंभीमसेनःसुयोधनं वृषसेनंचनकुलःसहदेवोपिसौबलं ३४ ॥

३६ अग्निरिति पार्थ वैश्वानरो विश्वस्य नेता अग्निः सर्व[illegible] स्तावाल्लाग्गः प्रजापतिमुखेवान्द्व वत्स सामान्यात्तरणं वंद्वः उनतीतिखुम्ये त्रैलोक्याधीशः सोमर
सश्च सरवसहिता मम्मश्वं गतः वारुणेवाश्वम्बइतिश्रुतेः सोमोमम्श्चेनेन तत्त्यैन अश्वंमज्जंति कलशेदशक्षि पदम्पादो अश्वं अश्वं कलशेद्रोणा कलशेक्षि

दुःशासनं शतानीको हार्दिक्यं शिनिपुंगवः पांड्यो द्रोणसुतं यातु स्वयं पोत्स्याम्यहं कृपं ३५ द्रौपदेयाधार्तराष्ट्रान्शिष्टान्सह शि
खंडिना तैनेचतांस्तानहितानस्माकं घ्नतुमामकाः ३६ संजयउवाच इत्युक्तो धर्मराजेन तथेत्युक्त्वा धनंजयः व्यादिदेश स्वसैन्या
निस्वयं चागाद्बृहत्तुरं ३७ अग्निर्वैश्वानरः सर्वो ब्रह्मेंदुः समितं गतः तस्माद्यः प्रथमं जातं देवा ब्राह्मणा विदुः ३८ ब्रह्मे
शानेंद्र वरुणान् क्रमशो यो वहत्पुरा तमाद्यं रथमास्थाय प्रयातौ केशवार्जुनौ ३९ अथ तं रथमायांतं दृष्ट्वात्यद्भुतदर्शनं उवा
चाधिरथिं शल्यः पुनस्तं युद्धदुर्मदे ४० अयं स रथ आयातः श्वेताश्वः कृष्णसारथिः दुर्वारः सर्वसैन्यानां विपाकः कर्मणामिव ४१
निघ्नन्नमित्रान्कौंतेयो यं कर्ण परिपृच्छसि श्रूयते तुमुलः शब्दो यथा मेघस्वनो महान् ४२ ॥ ॥

यो अंगुलयः तमस्मं देवाः ब्राह्मणाश्च विदुः सएक एव देव इत्युक्तत्वान्धीमानं तस्य ब्रह्मार्जुनरथं वाह यति सरथः ब्रह्मेद्र इति पाठे ब्रह्मणा वेदेन इद्धः स्तुत्या प्रदी
प्तः सएवं सखं गत इत्यर्थः ३८ एव मश्वारूपे हेतौ निवृत्ते त्वति ४० अयं सरथः कौंतेय अयात इति द्वयोः संबंधः शब्दो रथस्येति शेषः ४२ ॥

४३ प्रवातीत्यादि पराजयलक्षणमाह नेजोभंगार्थमिव ४४ कबंधं चेत्यत्र गादिभिरित्यावेक्षणांक्रियमाणांमन्तस्तचकं ४७ वामतः रथिवलवंतो
ध्रुवमेतौ महात्मानौ वासुदेवधनंजयौ एषेरणाः समुन्द्धृतो दिवमाहृत्यतिष्ठति ४३ चक्रनेमिप्रणान्नेवकं पतेकर्णमेदिनी प्रवासेष
महावायुरभितस्तवबाहिनी ४४ चबहूतयेमाविपुलासमृद्धामसंख्येयाकर्णाख्याग्वभागैः ध्रुवंप्रधक्ष्यच्चरणेधनंजयः कक्षंदहेद्दी प्र
रवामिताशी अमीहयाश्चंद्रमरीचिवर्णाः कालप्रतोदेनप्र[illegible]नुघमानाः बहंतितंवीरमुदारसत्वाः शितप्रभाः स्वभ्रमिवाभ्रसंघाः
४६ दृष्टास्मघमहेषासम्भ्रान्तास्त्वंहृलसमारथिं निघ्नंतसमरेशत्रून्संकर्णपरिपृच्छसि ४७ अघेतौपुरुषव्याघ्रौलोहिताक्षौप
रंतपौ वासुदेवार्जुनौकर्णद्रष्टास्यमिततेजसौ यत्रहृल्लाजगंनाथोयत्रराजायुधिष्ठिरः यत्रगांडीवधन्वापार्थाकथंमेहनसे
वलं ४८ सारथिर्यस्यगोविंदोगांडीवंयस्यवैधनुः तं चेद्धंतासिवैर्णत्वनोराजाभविष्यसि ५० रथनेमिस्वनःसंख्येमेघ
स्येवाभिगर्जितः धृथ्यतेसोयथाव्यक्तोमेतौकृष्णधनंजयौ ५१ क्रव्यादास्याहरंत्येतनगाः क्रंदंतिभैरवं पश्यकर्णमहाघोरे
भयदंलोमहर्षणं ५२ कवंधंमेघसंकाशंभानुमाहृत्यसंस्थितं पश्यपक्षैर्बहुविधैर्मृगाणांसर्वतोदिशं ५३ वलिभिःकर्णशा
र्दूकैरादित्याभिनिरीक्ष्यते पश्यकंकाश्वगृध्राश्वसमवेतान्सहस्रशः ५४ स्थितानभिमुखान्घोरानन्योन्यमभिभाषतः रंजिता
स्वामरायुक्तास्तवकर्णमहारथे ५५ ५५
रथाक्षचक्रयोःसंपर्धजैःस्फुलिंगैर्ज्वलंतीमर्थः ४८ ४९ ५० ५१ १ ५५ ॥

६० न्यालनत्रेषुकर्णानिनिपाठेकर्णेवाधविशेषः ६१ अघवर्धनः दुःखसंवर्धयिता ७१ हस्त्राव ७२ तेषांध्वजिनीन ॥

प्रवराः प्रज्वलंत्येतेध्वजैस्त्वंबप्रकंपते सेवेयमन्हयान्मरणमहाकायान्महाजवान् ५६ ल्लवमानान्दर्शनीयानाकाशेगरुडानिवभुवेमे
मुनिमित्तेषुभूमिमाक्रिन्तपार्थिवाः ५७ स्वसंतिनिहताःकरिणशतशोपसहस्रशः शंखानांतुमुलःशब्दःश्रूयतेलोमहर्षणः ५८ आ
नकानांचराधेयमृदंगानांचसर्वशः वाराणशब्दान्बहुविधान्तराश्वगजवाजिनां ज्यातलत्रेषुशब्दांश्चमृणुकर्णमहात्मनां हेमरूप्य
प्रमृष्टानांवाससांशिल्पिनिर्मिताः ६० नानावर्णारथेभांतिश्वसनेनप्रकंपिताः सहेमचंद्रताराकाः पताकाःकिंकिणीयुताः ६१
पश्यकर्णार्जुनस्यैताः सौदामिन्यइवांबुदे ध्वजाः कणाकणायंतेवातेनाभिसमीरिताः ६२ विभ्राजंतिरथेकर्णविमानेदेवतायथा
सपताकारथाश्चैतेपांचालानांमहात्मनां ६३ पश्यकुंतीसुतंवीरंबीभत्सुमपराजितं प्रधर्षयितुमायांतंकपिप्रवरकेतनं ६४ एष
ध्वजाग्रेपार्थस्यप्रेक्षणीयःसमंततः दृश्यतेवानरोभीमोद्विषतामघवर्द्धनः ६५ एतच्चक्रंगदाशार्ङ्गंशंखंकृष्णस्यधीमतः अत्यर्थं
भ्राजतेकृष्णेकौस्तुभस्तुमणिस्ततः ६६ एषशार्ङ्गगदापाणिर्वासुदेवोतिवीर्यवान् वाहयन्नेतितुरगान्पांडुरान्वातरंहसः ६७ एत
त्कूजतिगांडीवंविकृष्टंसव्यसाचिना एतेहस्तवतामुक्ताघ्नंत्यमित्रान्शिताःशराः ६८ विशालायतताम्राक्षैःपूर्णचंद्रनिभाननैः
एषाभूःकीर्यतेराजन्शिरोभिरपलायिनां ६९ एतेसपरिघाकाराःपुण्यगंधानुलेपनाः उद्यतायुधशौंडानांपात्यंतेसायुधाभुजाः ७० नि
रस्तनेत्रजिह्वाश्चवाजिनःसहसादिभिः पतिताःपात्यमानाश्चक्षितौक्षीणाश्चशेरते ७१ एतेपर्वतशृंगाणांतुल्यरूपाहताद्विपाः
संछिन्नभिन्नाःपार्थेनप्रपतंत्यद्रयोयथा ७२

गंधर्वनगराकाराण्याहतानेश्वराः विमानानीवपुण्यानिस्वर्गिणांनिपतंत्यमी ७३ व्याकुलीकृतमत्यर्थंपश्यैतत्संकिरीटिना नानामृग
सहस्राणांपृथक्केसरिणायथा ७४ घ्नंसेतिपार्थिवान्वीराःपांडवाःसमभिद्रुताः नागाश्वरथपत्त्यौघांस्तावकानभिघ्नतः ७५ एषसूर्य
इवांभोदैश्छन्नःपार्थोनदृश्यते ध्वजाग्रंदृश्यतेत्वस्यज्याशब्दश्चापिश्रूयते ७६ अद्यद्रष्टासितंवीरंश्वेताश्वंकृष्णसारथिं निघ्नंतंशात्रवा
न्संख्येयंकर्णपरिपृच्छसि ७७ अद्यतौपुरुषव्याघ्रौलोहिताक्षौपरंतपौ वासुदेवार्जुनौकर्णद्रष्टास्येकरथेस्थितौ ७८ सारथिर्यस्यवा
र्ष्णेयोगांडिवंयस्यकार्मुकं तंचेद्धंतासिराधेयत्वंनोराजाभविष्यसि ७९ एषसंसप्तकाहूतस्तानेवाभिमुखोगतः करोतिकदनंचैषांसंग्रा
मेद्विषतांवली ८० इतिब्रुवाणंमद्रेशंकर्णःप्राहातिमन्युना पश्यसंसप्तकैःक्रुद्धैःसर्वतःसमभिद्रुतः ८१ एषसूर्यइवांभोदैश्छन्नः
पार्थोनदृश्यते एतदंतोऽर्जुनःशल्यनिमग्नोयोधसागरे ८२ शल्यउवाच वरुणंकोंभसाहन्यादिंधनेनचपावकं कोवानिलंनिगृह्णी
याल्पिवेद्वाकोमहार्णवं ८३ ईदृग्रूपमहंमन्येपार्थस्ययुधिविग्रहं नहिशक्योऽर्जुनोजेतुंयुधिसेंद्रैःसुरासुरैः ८४ ॥ ॥

अथवा परितोषस्ते वाचोन्यासुनृताभव नमशक्योयुधाजेतुमन्यं कुरुमनोरथं ८५ बाहुभ्यामुद्धरेद्भूमिंदहेत्क्रुद्ध इमाःप्रजाः पातयेत्त्रि
दिवोदेवान्योर्ज्जुनंसमरेजयेत् ८६ पश्यपकुंतीसुतंवीरंभीमम क्लिष्टकारिणं प्रभाषंतंमहाबाहुं [illegible] तं मेरुमिवापरं ८७ अमर्षीनि
त्यसंरब्धश्चिरंवैरमनुस्मरन् एषभीमोजयप्रेप्सुर्युधितिष्ठतिवीर्यवान् ८८ एषधर्मभृतांश्रेष्ठोधर्मराजोयुधिष्ठिरः तिष्ठत्यसुक
रःसंख्येपरैःपरपुरंजयः ८९ एतौचपुरुषव्याघ्रौवश्विनाविवसोदरौ नकुलःसहदेवश्चतिष्ठतोयुधिदुर्जयौ ९० अमीस्थि
ताद्रौपदेयाःपंचपंचाचलाइव व्यवस्थितायोद्धुकामाःसर्वेर्ज्जुनसमायुधि ९१ एतेद्रुपदपुत्राश्च धृष्टद्युम्नपुरोगमाः स्फीताः
सत्यजितोवीरास्तिष्ठंतिपरमौजसः ९२ असौ विंदुरिवासह्यः सात्यकिःसात्वतांवरः युयुत्सुरुपयात्यस्मान्क्रुद्धोंतक
समःपुरः ९३ इतिसंवदतोरेवतयोःपुरुषसिंहयोः तेसेनेसमसज्जेतांगंगायमुनवन्भृशं ९४ इतिकर्णपर्वणि धृतराष्ट्र
उवाच तथाव्यूढेष्वनीकेषुसंसक्तेषुचसंजय संसप्तकान्कथंपार्थोगतःकर्णश्चपांडवान् १ १ ॥ ॥

एतद्विस्तरशो युद्धं मम ब्रूहि कुशलो ह्यसि नहि तृप्यामि वीराणां शृण्वानो विक्रमान् रणे २ संजय उवाच तदा स्थितमवज्ञाय प्रभ
मित्रबलं महत् अव्यूहतार्ज्जुनो व्यूहं पुत्रस्य तव दुर्नये ३ तत्सादिनागकलिलं पदातिरथसंकुलं धृष्टद्युम्नमुखं व्यूहमशोभत
महद्बलं ४ पारावतसवर्णाश्वश्चन्द्रादित्यसमद्युतिः पार्षतः प्रबभौ धन्वी कालो विग्रहवानिव ५ पार्षतं जुगुपुः सर्वे द्रौपदेया यु
युत्सवः दिव्यवर्मायुधधराः शार्दूलसमविक्रमाः ६ सानुगा दीप्तवपुषश्चन्द्रं ताराणा इव अथ व्यूहेष्वनीकेषु प्रेक्ष्य संसप्तकान्र
णे ७ क्रुद्धोर्ज्जुनोभिदुद्राव व्याक्षिपन्गाण्डिवं धनुः अथ संसप्तकाः पार्थमभ्यधावन्वधैषिणः ८ विजये धृतसंकल्पा मृत्युं कृ
त्वा निवर्त्तनं तन्नराश्वौघबहुलं मत्तनागरथाकुलं ९ पत्तिमच्छूरवीरौघं द्रुतमर्ज्जुनमार्दयत् स संप्रहारस्तुमुलस्तेषामासी
त्किरीटिना १० तस्यैव नः श्रुतो याद्दङ्निवातकवचैः सह रथानश्वान्ध्वजान्नागान्पत्तीन्रणगतानपि ११ इषून्धनूंषि खड्गांश्च च
क्राणि च परश्वधान् सायुधानुद्यतान्बाहून्विविधान्यायुधानि च १२ चिच्छेद द्विषतां पार्थः शिरांसि च सहस्रशः तस्मिन्सैन्यमहाव
र्त्ते पातालतलसंनिभे १३ निमग्नं तं रथं मत्वा नेदुः संसप्तकास्तथा स पुनस्तानरीन्हत्वा पुनरुत्तरतो वधीत् १४ दक्षिणेन च पश्चा
त्ते क्रुद्धो रुद्रः पशूनिव अथ पंचालचेदीनां सृंजयानां च मारिष १५ तदीयैः सह संग्राम आसीत्परमदारुणः कृपश्च कृतवर्म्मा च श
कुनिश्चापि सौबलः १६ हृष्टसेनाः सुसंरब्धा रथानीकप्रहारिणः कौशल्यैः काश्यमत्स्यैश्च कारूषैः कैकयैरपि १७ ॥ ॥

१८ क्षत्रविट्शूद्रवीराणामित्येनेनवाक्यगणादेन युद्धं सर्वेषां श्रेयस्करमितर्यर्थः २२ सुक्त्वायोजयित्वा २३ सम ॥ ॥

शूरसेनैः शूरवीरैर्युयुधुर्युद्धदुर्मदाः तेषामंतकरं युद्धं देहपाप्मासुनाशनं १८ क्षत्रविट्शूद्रवीराणां धर्म्यं स्वर्ग्यं यशस्करं दुर्योधनोपि
सहितो भ्रातृभिर्भरतर्षभ १९ गुप्तः कुरुप्रवीरैश्च मद्राणां च महारथैः पांडवैः सहपांचालैश्चेदिभिः सात्यकेन च २० युध्यमानं
स२ रणे कर्णं कुरुवीरोभ्यपालयत् कर्णोपि निशितैर्बाणैर्विनिहत्य महाचमूं २१ प्रमथ्य च रथश्रेष्ठान् युधिष्ठिरमपीडयत् विवस्त्रा
युधदेहासून् हत्वा शत्रून् यशस्विनः २२ युक्त्वा स्वर्ग्ययशोभ्यां च स्वेभ्यो मुदमुदावहत् एवं मारिष संग्रामो नरवाजिगजक्षयः २३
कुरूणां संजयानां च देवासुरसमोभवत् २४ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि धृतराष्ट्र उवाच यत्तत्प्रविश्य पार्थानां सेनां कु
र्वन् जनक्षयं कर्णो राजानमभ्यर्छत् तन्ममाचक्ष्व संजय १ केच प्रवीराः पार्थानां युधि कर्णमवारयन् कांश्च प्रमथ्याधिरथिर्युधि
ष्ठिरमपीडयत् २ संजय उवाच धृष्टद्युम्नमुखान् पार्थान् दृष्ट्वा कर्णो व्यवस्थितान् समभ्यधावत्त्वरितः पांचालाञ्छत्रुकर्षणः ३
तं तूर्णमभिधावंतं पांचाला जितकाशिनः प्रत्युद्ययुर्महात्मानं हंसा इव महार्णवं ४ ततः शंखसहस्राणां निःस्वनो हृदयंगमः
प्रादुरासीदुभयतो भेरीशब्दाश्च दारुणाः ५ ॥

नानाबाणनिपाताश्च द्विपाश्वरथनिस्वनः सिंहनादश्च वीराणामभवद्दारुणस्तदा ६ साद्रिद्रुमार्णवा क्षोणिः सवातांबुदमंबरं सार्कें
दुग्रहनक्षत्रा द्यौश्च व्यक्तं विघूर्णिता ७ इति भूतानि तं शब्दं मेनिरे ते च विव्यथुः यानि चाप्यल्पसत्वानि प्रायस्तानि मृतानि च ८
अथ कर्णो भृशं क्रुद्धः शीघ्रमस्त्रमुदीरयन् जघान पांडवीं सेनामासुरीं मघवानिव ९ स पांडवबलं कर्णः प्रविश्य विसृजञ्छरान्
प्रभद्रकाणां प्रवरानहनत्सप्तसप्ततिं १० ततः सुपुंखैर्निशितै रथश्रेष्ठो रथेषुभिः अवधीत्पंचविंशत्या पांचालान्पंचविंशतिं ११
सुवर्णपुंखैर्नाराचैः परकायविदारणैः चेदिकानवधीद्वीरः शतशोथ सहस्रशः १२ तं तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषं परि
वव्रुर्महाराज पांचालानां रथव्रजाः १३ ततः संधाय विशिखान्पंच भारत दुःसहान् पंचालानवधीत्पंच कर्णो वैकर्तनो वृषः
१४ भानुदेवं चित्रसेनं सेनाबिंदुं च भारत तपनं शूरसेनं च पंचालानहनद्रणे १५ पंचालेषु च शूरेषु वध्यमानेषु सायकैः हाहाका
रो महानासीत्पंचालानां महाहवे १६ परिवव्रुर्महाराज पंचालानां रथा दश पुनरेव च तान्कर्णो जघानाशु पतत्रिभिः १७ ॥
चक्ररक्षौ तु कर्णस्य पुत्रौ मारिष दुर्जयौ सुषेणः सत्यसेनश्च त्यक्त्वा प्राणानयुध्यतां १८ पृष्ठगोप्ता तु कर्णस्य ज्येष्ठः पुत्रो म
हारथः वृषसेनः स्वयं कर्णं पृष्ठतः पर्यपालयत् १९ धृष्टद्युम्नः सात्यकिश्च द्रौपदेया वृकोदरः जनमेजयः शिखंडी च प्रवीरा
श्च प्रभद्रकाः २० चेदिकैकेयपांचाला यमौ मत्स्याश्च दंशिताः समभ्यधावन्राधेयं जिघांसंतः प्रहारिणं २१ त एनं विवि धैः

शस्त्रैः शरधाराभिरेव च अश्मवर्षमिवामर्दंस्तं प्रावृषीवांबुदा गिरिं २२ पितरं तु परीप्संतः कर्णपुत्राः प्रहारिणः त्वदीयास्त्वापरे राज
न्वीरा वीरानवारयन् २३ सुषेणो भीमसेनस्य छित्वा भल्लेन कार्मुकं नाराचैः सप्तभिर्विध्वा हृदि भीमेननादह २४ अथान्यद्धनु
रादाय सुदृढं भीमविक्रमः सज्यं वृकोदरः कृत्वा सुषेणस्याछिनद्धनुः २५ विव्याध चैनं दशभिः क्रुद्धो नृत्यन्निवेषुभिः कर्णं च
तूर्णं विव्याध त्रिसप्तत्याशितैः शरैः २६ भानुसेनं च दशभिः साश्वसूतायुधध्वजं पश्यतां सुहृदां मध्ये कर्णपुत्रमपातयत् २७ क्षु
रप्रणुन्नं तत्तस्य शिरश्चंद्रनिभाननं शुभदर्शनमेवासीन्नालभ्रष्टमिवांबुजं २८ हत्वा कर्णसुतं भीमस्तावकान्पुनरार्दयत् कृपहा
र्दिक्ययोश्छित्वा चापे तावप्यपार्दयत् २९ दुःशासनं त्रिभिर्विद्ध्वा शकुनिं षड्भिरायसैः उलूकं च पतत्रिं च चकार विरथावुभौ
३० हा सुषेण हतोसीति ब्रुवन्नादत्त सायकं तमस्य कर्णश्चिच्छेद त्रिभिश्चैनमताडयत् ३१ अथान्यं परिजग्राह सुपर्वाणं सुते
जनं सुषेणायासृजद्भीमस्तमप्याछिनद्वृषः ३२ पुनः कर्णस्त्रिसप्तत्या भीमसेनमथेषुभिः पुत्रं परीप्सन्विव्याध क्रूरं क्रूरैर्जि
घांसया ३३ सुषेणस्तु धनुर्गृह्य भारसाधनमुत्तमं नकुलं पंचभिर्वीरो बाह्वोरुरसि चार्पयत् ३४ नकुलस्तं तु विंशत्या विध्वा भा
रसहैर्दृढैः ननाद बलवान्नादं कर्णस्य भयमादधत् ३५ तं सुषेणो महाराज विध्वा दशभिराशुगैः चिच्छेद च धनुः शीघ्रं क्षुरप्रेण महा
रथः ३६ अथान्यद्धनुरादाय नकुलः क्रोधमूर्छितः सुषेणं नवभिर्वीरो वारयामास संयुगे ३७ स तु बाणैर्दिशो राजन्नाछाद्य प

रथीरहा आजघ्ने सारथिं चास्य सुषेणं च ततस्त्रिभिः ३८ चिच्छेद चास्य सुदृढं धनुर्भल्लैस्त्रिभिस्त्रिधा अथान्यद्धनुरादाय सुषेणः क्रोधमू
र्छितः ३९ अविध्यन्नकुलं षष्ट्या सहदेवं च सप्तभिः तद्युद्धं सुमहद्घोरमासीद्देवासुरोपमं ४० निघ्नतां सायकैस्तूर्णमन्योन्यस्य वधं प्रति
सात्यकिर्वृषसेनस्य सूतं हत्वा त्रिभिः शरैः ४१ धनुश्चिच्छेद भल्लेन जघानाश्वांश्च सप्तभिः ध्वजमेकेषुणोन्मथ्य त्रिभिस्तं हृदयताडयत् ४२
अथावसन्नः स्वरथे मुहूर्तात्पुनरुत्थितः सरोगा युयुधानेन विसूताश्वरथध्वजः ४३ कृतो जिघांसुः शैनेयं खड्गचर्मधृगभ्ययात् तस्य
चापततः शीघ्रं वृषसेनस्य सात्यकिः ४४ वाराहकर्णैर्दशभिरविध्यदसिचर्मिणी दुःशासनस्तु तं दृष्ट्वा विरथं व्यायुधं कृतं ४५ आरो
प्य स्वरथं तूर्णमपोवाह रणातुरं अथान्यं रथमास्थाय वृषसेनो महारथः ४६ द्रौपदेयांस्त्रिसप्तत्या युयुधानं च पञ्चभिः भीमसेनं
चतुःषष्ट्या सहदेवं च पञ्चभिः नकुलं त्रिशता बाणैः शतानीकं च सप्तभिः शिखण्डिनं च दशभिर्धर्मराजं शतेन च एतांश्चान्यांश्च राजे
न्द्र प्रवीरान्जयगृद्धिनः अभ्यर्दयन्महेष्वासः कर्णपुत्रो विशांपते कर्णस्य युधि दुर्धर्षस्ततः पृष्ठमपालयत् दुःशासनं च शैनेयो न
वैर्नवभिरायसैः ४७ विसूताश्वरथं कृत्वा ललाटे त्रिभिरार्पयत् स त्वन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः ४८ युयुधे पाण्डुभिः
सार्धं कर्णस्याप्याययन्बलं धृष्टद्युम्नस्ततः कर्णमविध्यद्दशभिः शरैः ४९ द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्या युयुधानस्तु सप्तभिः भीमसेनश्चतुः
षष्ट्या सहदेवश्च सप्तभिः ५०

क० १०३

५८ विवांश्चैतांददहुः प्रसन्नाहमर्षः ६० ६४ ६६ अष्टाचत्वारिंशः ॥ ॥

नकुलस्त्रिंशताबाणैः शतानीकस्तुसप्तभिः शिखंडीदशभिर्वीरोधर्मराजःशतेनच ५१ एतेचान्येचराजेंद्रप्रवीराजयगृद्धिनः अभ्यर्दय
न्महेष्वासंसूतपुत्रंमहामृधे ५२ तान्सूतपुत्रोविशिखैर्दशभिर्दशभिःशरैः रथिचारुचरन्वीरःप्रत्यविध्यदरिंदमः ५३ तत्रास्त्रवीर्यंक
र्णस्यलाघवंचमहात्मनः अपश्याममहाभागतदद्भुतमिवाभवत् ५४ नह्याददानंददृशुःसंदधानंचसायकान् विमुंचंतंचसंरंभाद
पश्यंतहतानरीन् ५५ द्यौर्वियद्भूर्दिशश्चैवप्रच्छन्नानिशितैःशरैः अरुणाभ्रावृताकारंतस्मिन्देशेबभौवियत् ५६ नृत्यन्निवहि
राधेयश्चापहस्तःप्रतापवान् योविध्यःप्रत्यविध्यत्तानेकैकंत्रिगुणैःशरैः ५७ शतैश्चदशभिश्चैवतान्पुनर्विध्याननादच साश्वसूत
रथच्छत्रास्ततस्तेविवरंददुः ५८ तान्प्रमथ्यमहेष्वासान्राधेयःशरवृष्टिभिः गजानीकमसंबाधंप्राविशच्छत्रुकर्षणः ५९
सरथांस्त्रिशतंहत्वाचेदीनामनिवर्त्तिनां राधेयोनिशितैर्बाणैस्ततोभ्यर्छद्युधिष्ठिरं ६० ततस्तेपांडवाराजन्शिखंडीचससात्यकिः
राधेयात्परिरक्षंतोराजानंपर्यवारयन् ६१ तथैवतावकाःसर्वेकर्णंदुर्वारणंरणे पुत्राःशूरामहेष्वासाःपर्यरक्षंतसर्वशः
६२ नानावादित्रघोषाश्चप्रादुरासन्विशांपते सिंहनादश्चसंजज्ञेशूराणामभिगर्जतां ६३ ततःपुनःसमाजग्मुरभीताःकुरु
पांडवाः युधिष्ठिरमुखाःपार्थाःसूतपुत्रमुखावयं ६४ इतिमहाभारतेकर्णपर्वणि ॥ ॥

राम० १०३

संजय उवाच विदार्य कर्णस्तां सेनां युधिष्ठिरमथाद्रवत् रथहस्त्यश्वपत्तीनां सहस्रैः परिवारितः १ नानायुधसहस्राणि प्रेरितान्यरि
भिर्वृषः छित्वा बाणशतैरुग्रैस्तानविध्यदसंभ्रमात् २ निचकर्त्त शिरांस्येषां बाहूनूरूंश्च सूतजः ते हता वसुधां पेतुर्भग्नाश्चान्ये विदुद्रुवुः
३ द्रविडांध्रनिषादास्तु पुनः सात्यकिचोदिताः अभ्यद्रवञ्जिघांसंतः पत्तयः कर्णमाहवे ४ ते विबाहुशिरस्त्राणाः प्रहताः कर्ण
सायकैः पेतुः पृथिव्यां युगपच्छिन्नं शालवनं यथा ५ एवं योधशतान्याजौ सहस्राण्ययुतानि च हतानीयुर्महीं देहैर्यशसापूरयन्दि
शः ६ अथ वैकर्त्तनं कर्णं रणे क्रुद्धमिवांतकं रुरुधुः पांडुपांचाला व्याधिं मंत्रौषधैरिव ७ स तान्प्रमृद्याभ्यपतत्पुनरेव युधिष्ठिरं
मंत्रौषधिक्रियातीतो व्याधिरत्युल्बणो यथा ८ स राजगृद्धिभी रुद्धः पांडुपांचालकेकयैः नाशकत्तानतिक्रांतुं मृत्युर्ब्रह्मविदो
यथा ९ ततो युधिष्ठिरः कर्णमदूरस्थं निवारितं अब्रवीत्परवीरघ्नः क्रोधसंरक्तलोचनः १० कर्ण कर्ण वृथादृष्टे सूतपुत्र व
चः शृणु सदा स्पर्धसि संग्रामे फाल्गुनेन तरस्विना ११ तथास्मान्बाधसे नित्यं धार्त्तराष्ट्रमते स्थितः यद्बलं यच्च ते वीर्यं प्रद्वे
षो यस्तु पांडुषु १२ तत्सर्वं दर्शयस्वाद्य पौरुषं महदास्थितः युद्धश्रद्धां च तेद्याहं विनेष्यामि महाहवे १३ एवमुक्त्वा महाराज
कर्णं पांडुसुतस्तदा सुवर्णपुंखैर्दशभिर्विव्याधायस्मयैः शरैः १४ तं सूतपुत्रो दशभिः प्रत्यविध्यदरिंदमः वत्सदंतैर्महेष्वासः प्रह
सन्निव भारत १५ सोवज्ञाय तु निर्विद्धः सूतपुत्रेण मारिष प्रजज्वाल ततः क्रोधाद्धविषेव हुताशनः १६ ततो विसार्प

सुमहच्चापं हेमपरिष्कृतं समाधत्त शितं वाणं गिरीणामपि दारणं १७ ततः पूर्णायतोत्सृष्टं यमदंडनिभं शरं मुमोच त्वरितो राजा सूतपुत्रजि
घांसया १८ स तु वेगवता मुक्तो वाणो वज्राशनिस्वनः विवेश सहसा कर्णं सव्ये पार्श्वे महारथं १९ स तेन प्रहारेण पीडितः प्रमुमोह
वै स्रस्तगात्रो महावाहुर्धनुरुत्सृज्य स्यंदने २० ततो हाहाकृतं सैन्यं धार्त्तराष्ट्रं बलं महत् विवर्णमुखभूयिष्टं कर्णं दृष्ट्वा तथा गतं
२१ सिंहनादश्च संजज्ञे क्ष्वेलाः किलकिलास्तथा पांडवानां महाराज दृष्ट्वा राज्ञः पराक्रमं २२ प्रतिलभ्य तु राधेयः संज्ञां नातिचिरादि
व दध्रे राजविनाशाय मनः क्रूरपराक्रमः २३ स हेमविकृतं चापं विस्फार्य विजयं महत् अवाकिरदमेयात्मा पांडवं निशितैः शरैः २४
ततः क्षुराभ्यां पांचाल्यौ चक्ररक्षौ महात्मनः जघान चंद्रदेवं च दंडधारं च संयुगे २५ तावुभौ धर्मराजस्य प्रवीरौ पारिपार्श्वतः रथाभ्या
शे चकाशेते चंद्रस्येव पुनर्वसू २६ युधिष्ठिरः पुनः कर्णमविध्यात्त्रिंशता शरैः सुषेणं सत्यसेनं च त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् २७ शल्यं
नवत्या विव्याध त्रिसप्तत्या च सूतजं तांस्तस्य गोप्तॄन्विव्याध त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः २८ ततः प्रहस्याधिरथिर्विधुन्वानः स कार्मुकं
भित्वा भल्लेन राजानं विध्वा षष्ट्यानदत्तदा २९ ततः प्रवीराः पांडूनामभ्यधावन्नमर्षिताः युधिष्ठिरं परीप्संतः कर्णमभ्यर्दयंछरैः ३०
सात्यकिश्चेकितानश्च युयुत्सुः पांड्य एव च धृष्टद्युम्नः शिखंडी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ३१ यमौ च भीमसेनश्च शिशुपालस्य चात्मनः
कारूषा मत्स्यशेषाश्च केकयाः काशिकोशलाः ३२ एते च त्वरिता वीरा वसुषेणमताडयन् जनमेजयश्च पांचाल्यः कर्णं विव्याध साय

कैः ३३ वाराहकर्णनाराचैर्नालीकैर्निशितैः शरैः वत्सदंतैर्विपाठैश्च क्षुरप्रैश्चटकामुखैः ३४ नानाप्रहरणैश्चोग्रैरथहस्त्यश्वसादि
भिः सर्वतोभद्रश्चक्रं कर्णंपरिवार्यजिघांसया ३५ सपांडवानांप्रवरैः सर्वतः समभिद्रुतः उदीरयन्ब्राह्ममस्त्रंशरैरापूरयन्दिशः
३६ ततः शरमहाज्वालोवीर्योष्माकर्णपावकः निर्दहन्पांडववनंवीरः पर्यचरद्रणे ३७ संसंधायमहास्त्राणिमहेष्वासोमहाम
नाः प्रहस्यपुरुषेंद्रस्यशरैश्चिच्छेदकार्मुकं ३८ ततः संधायनवतिंनिमेषान्नतपर्वणां बिभेदकवचंराज्ञोरणेकर्णः शितैः शरैः
३९ तद्वर्महेमविकृतंरत्नचित्रंबभौपतत् सविद्युदभ्रंसवितुः श्लिष्टंवातहतंयथा ४० तदंगात्पुरुषेंद्रस्यभ्रष्टंवर्मव्यरोचत
रत्नैरलंकृतंदिव्यैर्व्यभ्रंनिशियथानभः ४१ छिन्नवर्माशरैः पार्थोरुधिरेणसमुक्षितः ततः सर्वायसींशक्तिंचिक्षेपाधिरथिंप्रति
४२ तांज्वलंतीमिवाकाशेशरैश्चिच्छेदसप्तभिः साछिन्नाभूमिमगमन्महेष्वासस्यसायकैः ४३ ततोबाह्वोर्ललाटेचहृदि
चैवयुधिष्ठिरः चतुर्भिस्तोमरैः कर्णंताडयित्वानदन्मुदा ४४ उद्भिन्नरुधिरः कर्णः क्रुद्धः सर्पइवश्वसन् ध्वजंचिच्छे
दभल्लेनत्रिभिर्विव्याधपांडवं ४५ इषुधीचास्यचिच्छेदरथंचतिलशोछिनत् कैलवालास्तुयेपार्थंदंतवर्णावहन्हयाः
४६ तैर्युक्तंरथमास्थायप्रायाद्राजापराङ्मुखः एवंपार्थोभ्युपायात्सनिहतः पार्ष्णिसारथिः ४७ अशक्नुवन्प्रमुखतः स्था
तुंकर्णस्यदुर्मनाः अभिद्रुत्यतुराधेयः पांडुपुत्रंयुधिष्ठिरं ४८ वज्रछत्रांकुशैर्मत्स्यैर्ध्वजकूर्माबुजादिभिः लक्षणैरुपपं
नेनपांडुनापांडुनंदनं ४९ पवित्रीकर्तुमात्मानंस्कंधेसंस्पृश्यपाणिना ग्रहीतुमैच्छत्सबलात्कुंतीवाक्यंचसोस्मरत् ५०

तेशल्यः प्राहमाकर्णागर्हीयाः पार्थिवोत्तमं गृहीतमात्रोहत्वात्वांमांकरिष्यतिभस्मसात् ५१ अब्रवीत्प्रहसन्राजन्कुंतीपुत्रंनिवपां
डवं कथंनामकुलेजातः क्षत्रधर्मेव्यवस्थितः ५२ प्रजह्यात्समरंभीतः प्राणान्रक्षन्महाहवे नभवान्क्षत्रधर्मेषुकुशलो
होतिमेमतिः ५३ ब्राह्मेबलेभवान्युक्तः स्वाध्यायेयज्ञकर्मणि मास्मयुध्यस्वकौंतेयमास्मवीरान्समासदः ५४ मावैतान
प्रियंब्रूहिमावैव्रजमहारणं एवमुक्त्वाततः पार्थंविसृज्यचमहाबलः ५५ न्यहनत्पांडवींसेनांवज्रीहस्तइवासुरीं ततोपायाद्द्रुतं
राजन्व्रीडन्निवनरेश्वरः ५६ अथापयातंराजानंमत्वान्वीयुस्तमच्युतं चेदिपांडवपांचालाः सात्यकिश्चमहारथः ५७ द्रौपदेयौ
स्तथाशूरौमाद्रीपुत्रौचपांडवौ ततोयुधिष्ठिरानीकंदृष्ट्वाकर्णःपराङ्मुखं ५८ कुरुभिः सहितोवीरः प्रहृष्टः पृष्ठतोन्वगात् भेरीशं
खमृदंगानांकार्मुकाणांचनिस्वनः ५९ बभूवधार्तराष्ट्राणांसिंहनादरवस्तथा युधिष्ठिरस्तुकौरव्यरथमारुह्यसत्वरं ६० श्रुत
कीर्तेर्महाराजदृष्टवान्कर्णविक्रमं कालमानंबलंदृष्ट्वाधर्मराजोयुधिष्ठिरः ६१ स्वान्योधानब्रवीत्क्रुद्धान्निघ्नतेनान्किमासत तेतु
राज्ञाभ्यनुज्ञाताः पांडवानांमहारथाः ६२ भीमसेनमुखाः सर्वेपुत्रांस्तेप्रत्युपाद्रवन् अभवत्तुमुलः शब्दोयोधानांतत्रभारत ६३
रथहस्त्यश्वपत्तीनांशस्त्राणांचततस्ततः उत्तिष्ठतप्रहरतप्रैताभिपततेतिच ६४ इतिब्रुवाणाअन्योन्यंजघ्नुर्योधामहारणे अभ्र
छायेवतत्रासीच्छरवृष्टिभिरंबरे ६५ समावृतेनरवरैर्निघ्नद्भिरितरेतरं विपताकध्वजच्छत्राव्यश्वसूतायुधारणे ६६ व्यंगांगावयवाः
पेतुः क्षितौक्षीणाक्षितीश्वराः प्रवराद्रिवशैलानांशिखराणिद्विपोत्तमाः ६७ सारोहानिहताः पेतुर्वज्रभिन्नाइवाद्रयः छि

न्नभिन्नविपर्यस्तैर्वर्मालंकारभूषणैः ६८ सारोहास्तुरगाः पेतुर्हतवीराः सहस्रशः विप्रविद्धायुधाश्चैव विरथास्तत्र पेतुर्हताः ६९ प्रतिवीरैश्च संमर्दे पत्तिसं
घाः सहस्रशः विशालायतताम्राक्षैः पद्मेंदुसदृशाननैः ७० शिरोभिर्युद्धशौंडानां सर्वतः संस्तृता मही यथा भुवि तथा व्योम्नि निस्वनं शुश्रुवुर्जनाः
७१ विमानैरप्सरःसंघैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः हतानभिमुखान्वीरान्वीरैः शतसहस्रशः ७२ आरोप्यारोप्य गच्छंति विमानेष्वप्सरोगणाः तद्दृष्ट्वा महदा
श्चर्यं प्रत्यक्षं स्वर्गलिप्सया ७३ प्रहृष्टमनसः शूराः क्षिप्रं जघ्नुः परस्परं रथिनो रथिभिः सार्धं चित्रं युयुधुराहवे ७४ पत्तयः पत्तिभिर्नागाः सह नागैर्हयैर्ह
याः एवं प्रवृत्ते संग्रामे गजवाजिनरक्षये ७५ सैन्येन रजसा व्याप्ते स्वे स्वान् जघ्नुः परे परान् कचाकचि युद्धमासीद्दंतादंति नखानखि ७६ मुष्टियुद्धं नियुद्धं
च देहपाप्मासुनाशनं तथा वर्त्तति संग्रामे गजवाजिनरक्षये ७७ नराश्वनागदेहेभ्यः प्रसृता लोहितापगा गजाश्वनरदेहान्सा व्युवाह पतितान्बहू
न् ७८ नराश्वगजसंबाधे नराश्वगजसादिनां लोहितोदा महाघोरा मांसशोणितकर्दमा ७९ नराश्वगजदेहानां वहंती भीरुभीषणा तस्याः पा
रमपारं च व्रजंति विजयैषिणः ८० गाधेन चाप्लवंतश्च निमज्जोन्मज्ज चापरे ते तु लोहितदिग्धांगा रक्तवर्मायुधांबराः ८१ सस्नुस्तस्यां पपुश्चास्रां
म्लुश्च भरतर्षभ रथानश्वान्नरान्नागानायुधाभरणानि च ८२ वसनान्यथ वर्माणि वध्यमानान्हतानपि भूमिं खं द्यां दिशश्चैव प्रायः पश्याम लो
हितं ८३ लोहितस्य तु गंधेन स्पर्शेन च रसेन च रूपेण चातिरिक्तेन शब्देन च विसर्पता ८४ विषादः सुमहानासीत्प्रायः सैन्यस्य भारत तत्तु वि
प्रहतं सैन्यं भीमसेनमुखास्तदा ८५ भूयः समाद्रवन्वीराः सात्यकिप्रमुखास्तदा तेषामापततां वेगमविषह्यं महात्मनां ८६ पुत्राणां ते महा
सैन्यमासीद्राजन्पराङ्मुखं तत्प्रकीर्णरथाश्वेभं नरवाजिसमाकुलं ८७ विध्वस्तचर्मकवचं प्रविद्धायुधकार्मुकं विद्रुतं तावकं सैन्यं लोड्यमानं समंत

क०
१०६

नः ८८ सिंहार्दितमिवारण्येयथागजकुलंतथा ८९ इतिश्रीकर्णपर्वणि संजयउवाच तानभिद्रवतोदृष्ट्वापांडवांस्तावकंबलं दुर्योधनो
महाराजवारयामाससर्वशः १ योधांश्चस्वबलंचैवसमंतात्भरतर्षभ क्रोशतस्तवपुत्रस्यनस्मराजन्न्यवर्तत २ ततःपक्षःप्रपक्षश्चशकुनिश्चा
पिसौबलः तदासशस्त्राःकुरवोभीममभ्यद्रवन्रणे ३ कर्णोपिदृष्ट्वाद्रवतोधार्तराष्ट्रान्सराजकान् मद्रराजमुवाचेदंयाहिभीमरथंप्रति ४ एवमुक्तस्तु
कर्णेनशल्योमद्राधिपस्तदा हंसवर्णान्हयानग्र्यान्प्रैषीद्यत्रवृकोदरः ५ तेप्रेरितामहाराजशल्येनाहवशोभिना भीमसेनरथंप्राप्यसमसज्जंतवाजि
नः ६ दृष्ट्वाकर्णंसमायांतंभीमःक्रोधसमन्वितः मतिंचक्रेविनाशायकर्णस्यभरतर्षभ ७ सोब्रवीत्सात्यकिंवीरंधृष्टद्युम्नंचपार्षतं यूयंरक्षतरा
जानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरं ८ संशयान्महतोमुक्तंकथंचित्प्रेक्षतोमम अग्रतोमेकृतोराजाछिन्नसर्वपरिच्छदः ९ दुर्योधनस्यप्रीत्यर्थंराधेयेन
दुरात्मना अंतमद्यगमिष्यामितस्यदुःखस्यपार्षत १० हंतास्म्यद्यरणेकर्णंसवामांनिहनिष्यति संग्रामेणसुघोरेणसत्यमेतद्ब्रवीमिते ११ रा
जानमद्यभवंतोन्यासभूतंददानिवै तस्यसंरक्षणेसर्वेयततध्वंविगतज्वराः १२ एवमुक्त्वामहाबाहुःप्रायादाधिरथिंप्रति सिंहनादेनमहतासर्वाःसंना
दयन्दिशः १३ दृष्ट्वात्वरितमायांतंभीमंयुद्धाभिनंदिनं सूतपुत्रमथोवाचमद्राणामीश्वरोविभुः १४ शल्यउवाच पश्यकर्णमहाबाहुंसंक्रुद्धं
पांडुनंदनं दीर्घकालार्जितंक्रोधंमोक्तुकामंत्वयिध्रुवं १५ ईदृशंनास्यरूपंमेदृष्टपूर्वंकदाचन अभिमन्यौहतेकर्णराक्षसेचघटोत्कचे १६ त्रै
लोक्यस्यसमस्तस्यशक्तःक्रुद्धोनिवारणे बिभर्तियादृशंरूपंयुगांताग्निसमप्रभं १७ संजयउवाच इतिब्रुवतिराधेयंमद्राणामीश्वरेनृप अ
भ्यवर्ततवैकर्णंक्रोधदीप्तोवृकोदरः १८ अथागतंतंसंप्रेक्ष्यभीमंयुद्धाभिनंदिनं अब्रवीद्वचनंशल्यंराधेयःप्रहसन्निव १९ यदुक्तंवचनंमेघल

राम०
१०६

यामद्रजेनम्बरः भीमसेनंप्रतिविभीतस्तंनात्रसंशयः २० रणमत्तश्चवीरश्चक्रोधनश्चवृकोदरः निरपेक्षःशरीरेचप्राणानश्चबलाधि-
कः २१ अज्ञातवासंवसताविराटनगरेतदा द्रौपद्याःप्रियकामेनकेवलंबाहुसंश्रयात् २२ गूढभावंसमाश्रित्यकीचकःसगणोहतः
सोघसंग्रामशिरसिसंनद्धःक्रोधमूर्छितः २३ किंकरोघतदंडेनमत्तुनापिवज्रेंद्रतां चिरकालाभिलषितोममायंतुमनोरथः २४ ॥

२५ ॥ २५ ॥ २५॥ २५ ॥ ॥ ॥

किंकरोधनदंडेनकोरोगोघनदंडोमस्तुस्तेनसमः किमितिकिंशब्दउपनोर्थे २५ ३० ३२

अर्ज्जुनंसमरेहन्तांमांवाहन्याद्धनंजयः सोमेकदाचिदद्यैवमवेन्द्रीमसमागमात् २५ निहतेभीमसेनेवायदिवाविरथीकृते अभियास्यतिमांपार्थस्तन्मेसाधुभविष्यति २६ अत्रयन्मन्यसेप्राप्तंतच्छीघ्रंसंप्रधारय एतच्छ्रुत्वातुवचनंराधेयस्यामितौजसः २७ उवाचवचनंशल्यःसूतपुत्रंतथागतं अभियाहिमहावाहोभीमसेनंमहाबलं २८ निरस्यभीमसेनंतुततःप्राप्स्यसिफाल्गुनं यस्तेकामोभिलषितश्चिरात्प्रभृतिहृद्गतः २९ सर्वंसंपत्स्यतेकर्णसत्यमेतद्ब्रवीमिते एवमुक्तेततःकर्णःशल्यंपुनरभाषत ३० हंताहमर्ज्जुनंसंख्येमांवाहन्याद्धनंजयः युद्धेमनःसमाधायपाहियत्रवृकोदरः ३१ संजयउवाच ॥ ततःप्रायाद्रथेनाशुशल्यस्तत्रविशांपते यत्रभीमोमहेष्वासोव्यद्रावयतवाहिनीं ३२ ॥ ॥ ॥ ॥

रोदसीघावाम्मी ४१ ४१ ४१ ॥ ॥ ॥ ॥

ततस्तूर्यनिनादश्चभेरीणांचमहास्वनः उदतिष्ठद्रणेजेंद्रकर्णभीमसमागमे ३३ भीमसेनोथसंक्रुद्धस्तस्मैसैन्यंदुरासदं नारा
चैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्दिशःप्राद्रावयद्बली ३४ ससंनिपातस्तुमुलोघोररूपोविशांपते आसीद्राजन्महाराजकर्णपांडवयोर्वधे ३५
ततोमुहूर्त्ताद्राजेंद्रपांडवःकर्णमाद्रवत समापतंतंसंप्रेक्ष्यकर्णोवैकर्त्तनोवृषः ३६ आजघानसुसंक्रुद्धोनाराचेनस्तनांतरे
पुनश्चैनममेयात्माशरवर्षैरवाकिरत ३७ सविद्धःसूतपुत्रेणछादयामासपत्रिभिः विव्याधनिशितैःकर्णनवभिर्नतपर्वभिः
३८ तस्यकर्णोधनुर्मध्येद्विधाचिच्छेदपत्रिभिः अथैनंछिन्नधन्वानंप्रत्यविध्यस्तनांतरे ३९ नाराचेनसुतीक्ष्णेनसर्वावर
णभेदिना सोन्यत्कार्मुकमादायसूतपुत्रंवृकोदरः ४० राजन्मर्मसुमर्मज्ञोविव्याधनिशितैःशरैः ननादबलवन्नादंकंपय
न्निवरोदसी ४१ तंकर्णःपंचविंशत्यानाराचेनसमार्पयत मदोत्कटंवनेदृप्तमुल्काभिरिवकुंजरं ४२ ततःसायकभिन्नांगः
पांडवःक्रोधमूर्छितः संरंभामर्षताम्राक्षःसूतपुत्रवधेप्सया ४३ सकार्मुकेमहावेगंभारसाधनमुत्तमं गिरीणामपिभेत्तारं
सायकंसमयोजयत ४४ विकृष्यबलवच्चापमाकर्णादतिमारुतिः तंमुमोचमहेष्वासःक्रुद्धःकर्णजिघांसया ४५ ॥

क० १०८

४९ पंचाशत्तमः सूहुः १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ५३

सविसृष्टोवलवतावाणोवज्राशनिस्वनः अदारयद्रणेकर्णंवज्रवेगोयथाचलं ४६ सभीमसेनाभिहतःसूतपुत्रःकुरूद्वह नि
षसादरथोपस्थेविसंज्ञःपृतनापतिः ४७ ततोमद्राधिपोदृष्ट्वाविसंज्ञंसूतनंदनं अपोवाहरथेनाजौकर्णमाहवशोभिनं ४८
ततःपराजितेकर्णेधार्तराष्ट्रीमहाचमूः व्यद्रवद्भीमसेनेन यथेन्द्रेणदानवासुरा ४९ इतिमहाभारतेकर्णपर्वणि धृतराष्ट्रउवा
च सुदुष्करमिदंकर्मकृतंभीमेनसंजय येनकर्णोमहावाहूरथोपस्थेनिपातितः १ येनहद्वैजगत्सर्वंसमाजान्नुतदर्शनं पा
तितोंगाधिपःसोमःसभीमेनजितोवृषः कर्णोहिसेकोरणेहंतापांडवान्संजयैःसह इतिदुर्योधनःसूतमब्रवीन्मांमुहुर्मुहुः
२ पराजितंतुराधेयंदृष्ट्वाभीमेनसंयुगे ततःपरंकिमकरोत्पुत्रोदुर्योधनोमम ३ संजयउवाच विभ्रांतंप्रेक्ष्यराधेयंसूतपुत्रंम
हाहवे पुत्रस्तवमहाराजसोदर्यान्समभाषत ४ शीघ्रंगच्छतभद्रंवोराधेयंपरिरक्षत भीमसेनभयागाधेमज्जंतंव्यसनार्णवे ५
तेतुराज्ञासमादिष्टाभीमसेनंजिघांसवः अभ्यवर्त्ततसंक्रुद्धाःपतंगाःपावकंयथा ६ श्रुतर्वादुर्धरःक्राथोविविंत्सुर्विकटःस
मः निषंगीकवचीपाशीतथानंदोपनंदकौ ७ दुःप्रधर्षःसुवाहुश्चवातवेगसुवर्चसौ धनुर्ग्राहोदुर्मदश्चजलसंधःशलःसहः
८ एतेरथैःपरिवृतावीर्यवंतोमहावलाः भीमसेनंसमासाद्यसमंतात्पर्यवारयन् ९ तेव्यमुंचन्शरव्रातान्नानालिंगान्समंततः
सतैरभ्यर्द्यमानेस्तुभीमसेनोमहावलः १० तेषामापततांक्षिप्रंसुतानांतेजनाधिप रथैःपंचदशैःसार्द्धंपंचाशदहनद्रथान ११

राम० १०८

विवित्सोस्तु ततः क्रुद्धो भल्लेनापाहरच्छिरः भीमसेनो महाराज स पपात हतो भुवि १३ सकुंडलशिरस्त्राणं पूर्णचंद्रोपमं तया तं दृष्ट्वा निहतं शूरं भ्रा
तरः सर्वतः प्रभो १३ अभ्यद्रवंत समरे भीमं भीमपराक्रमं ततो पराभ्यां भल्लाभ्यां पुत्रयोस्ते महाहवे १४ जहार समरे प्राणान् भीमो भीम भी २
पराक्रमः तौ धरामनुप्रपद्येतां वातरुग्णाविव द्रुमौ १५ विकटश्च सहश्चोभौ देवपुत्रोपमौ नृप ततस्तु त्वरितो भीमः क्राथं निन्ये यमक्षयं १६
नाराचेन सुतीक्ष्णेन स हतो न्यपतद्भुवि हाहाकारस्ततस्तीव्रः संबभूव जनेश्वर १७ वध्यमानेषु वीरेषु तव पुत्रेषु धन्विषु तेषां संलुलिते सैन्ये
पुनर्भीमो महाबलं १८ नंदोपनंदौ समरे प्रेषयद्यमसादनं ततस्ते प्राद्रवं ताः पुत्रास्ते विह्वलीकृताः १९ भीमसेनं रणे दृष्ट्वा कालांतक
यमोपमं पुत्रांस्ते निहतान्दृष्ट्वा सूतपुत्रः सुदुर्मनाः २० हंसवर्णान्हयान्भूयः प्रेषयद्यत्र पांडवः ते प्रेषिता महाराज मद्रराजेन वाजिनः
२१ भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जंत वेगिनाः स संनिपातस्तुमुलो घोररूपो विशांपते २२ आसीद्रौद्रो महाराज कर्णपांडवयोर्मृधे
दृष्ट्वा मम महाराज तौ समेतौ महारथौ २३ आसीद्बुद्धिः कथं युद्धमेतदद्य भविष्यति ततो भीमो रणश्लाघी छादयामास पत्रिभिः
आहतः स महाबाहुर्भीमो भीमपराक्रमः २६ आकर्णपूर्णैर्विशिखैः कर्णं विव्याध सप्तभिः ततः कर्णो महाराज आशीविष वद्
वश्वसन् २७ शरवर्षेण महताच्छादयामास पांडवं भीमोपि तं शरव्रातैश्छादयित्वा महारथं २८ पश्यतां कौरवेयाणां विननर्द
महाबलः ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो दृढमादाय कार्मुकं २९ भीमं विव्याध दशभिः कंकपत्रैः शिलाशितैः कार्मुकं चास्य चिच्छेद भल्लेन
निशितेन च ३०

रीं १
३४ हरींद्रयोः वानरेंद्रयो वालिसुग्रीवयोरित्यर्थः ३५ ३६ ४० ४६

ततो भीमो महाबाहुर्हेमपट्टविभूषितं परिघं घोरमादाय मृत्युदंडमिवापरं ३१ कर्णस्य निधनाकांक्षी चिक्षेपातिबलो नदन् तमापतंतं
परिघं वज्राशनिसमस्वनं ३२ चिच्छेद बहुधा कर्णः शरैराशीविषोपमैः ततः कार्मुकमादाय भीमो दृढतरं तदा ३३ छादयामास
विशिखैः कर्णं परबलार्दनः ततो युद्धमभूद्घोरं कर्णपांडवयोर्मृधे ३४ हरींद्रयोरिव मुहुः परस्परवधैषिणोः ततः कर्णो महाराज भीम
सेनं त्रिभिः शरैः ३५ आकर्णमूलं विव्याध दृढमायम्य कार्मुकं सोतिविद्धो महेष्वासः कर्णेन बलिनां वरः ३६ घोरमादत्त विशिखं
कर्णकायावदारणं तस्मिन्भित्वा तनुत्राणं भित्वा कायं च सायकः ३७ प्राविशद्धरणीं राजन्वल्मीकमिव पन्नगः स तेनातिप्रहारेणाव
व्यथितो विह्वलन्निव ३८ संचचाल रथे कर्णः क्षितिकंपे यथाचलः ततः कर्णो महाराज रोषामर्षसमन्वितः ३९ पांडवं पंचविंश
त्या नाराचानां समार्पयत् आजघ्ने बहुभिर्बाणैर्ध्वजमेकेषुणाहनत् ४० सारथिं चास्य भल्लेन प्रेषयामास मृत्यवे छित्वा च कार्मु
कं तूर्णं पांडवस्याशुपत्रिणा ४१ ततो मुहूर्ताद्राजेंद्र नातिकृच्छ्राद्धसन्निव विरथं भीमकर्माणं भीमं कर्णश्चकार ह विरथो
भरतश्रेष्ठ प्रहसन्ननिलोपमः गदां गृह्य महाबाहुरपतत्स्यंदनोत्तमात् ४३ अवप्लुत्य च वेगेन तव सैन्यं विशांपते अधमद्गदया
भीमः शरन्मेघानिवानिलः ४४ नागान्सप्तशतान्राजन्नीषादंतान्प्रहारिणः अधमत्सहसा भीमः क्रुद्धरूपः परंतपः ४५ दंतवे
ष्टेषु नेत्रेषु कुंभेषु च कटेषु च मर्मस्वपि च मर्मज्ञस्तान्नागानवधीद्बली ४६

श्री १ द्रो ३ स १

ततस्तमाद्रव[illegible]नाः पुनोपि संहिताः पुनः महामात्रैस्तमाववुर्मेघा इव दिवाकरं ४७ तान्सप्तशतान्नागानारोहायुधकेतनान् भूमिष्ठो गदया
जघ्ने वज्रेणेंद्र इवाचलान् ४८ ततः सुबलपुत्रस्य नागानतिबलान्पुनः पोथयामास कौंतेयो द्विपंचाशदरिंदमः ४९ तथा रथशतं साग्रं पत्ती
श्च शतशोपरान् न्यहनत्पांडवो युद्धे तापयंस्तव वाहिनीं ५० प्रताप्यमानं सूर्येण भीमेन च महात्मना तवसैन्यं संचुकोच चर्मेवाग्नावाहितं यथा ५१
ते भीमभयसंत्रस्तास्तावका भरतर्षभ विहाय समरे भीमं दुद्रुवुर्वै दिशो दश ५२ रथाः पंचशतास्त्वान्ये ह्रादिनश्चर्मवर्मिणः भीममभ्यद्रवंतः श
रपूगैः समंततः ५३ तान्स सप्तशतान्वीरान्सपताकध्वजायुधान् पोथयामास गदया भीमो विष्णुरिवासुरान् ५४ ततः शकुनिनिर्दिष्टाः सादिनः
शूरसंमताः त्रिसाहस्रा ययुर्भीमं शक्त्यृष्टिप्रासपाणयः ५५ प्रत्युद्गम्य जवेनाशु साश्वारोहानरिंदमः विविधा विचरन्मार्गान्गदया समपोथय
त् ५६ तेषामासीन्महाशब्दस्ताडितानां च सर्वशः अश्मभिर्वध्यमानानां नगानामिव भारत ५७ एवं सुबलपुत्रस्य त्रिसाहस्रान्हयो
त्तमान् हत्वान्यं रथमास्थाय क्रुद्धो राधेयमभ्ययात् ५८ कर्णोपि समरे राजन्धर्मपुत्रमरिंदमं सशरैश्छादयामास सारथिं चाप्यपात
यत् ५९ ततः संप्रद्रुतः संख्ये रथं हत्वा महारथः अन्वधावत्किरन्बाणैः कंकपत्रैरजिह्मगैः ६० राजानमभिधावंतं शरैरावृत्य रोदसी
क्रुद्धः प्रच्छादयामास शरजालेन मारुतिः ६१ संनिवृत्य ततस्तूर्णं राधेयः शत्रुकर्शनः भीमं प्रच्छादयामास समंतात्त्रिशितैः शरैः ६२

क०
११०

भीमसेनंरथस्थंचकर्णोभारतसात्यकिं अभ्यर्दयदमेयात्मापार्थस्यग्रहणकारणात् ६३ अभ्यवर्त्ततकर्णोतुमर्दितोपिशरैर्भृशं तावभीमंस
मासाद्यवृषभौसर्वधन्विनां ६४ विसृजंतौशरान्दीप्तान्विभ्राजेतांमनस्विनौ ताभ्यांविपतितोराजंस्तद्विपन्नंभीमदर्शनं ६५ क्रौंचवट्यारुणां
रौद्रंबाणजालंमहत्तरं तेन नैवखस्थंप्रभाराज नदिशःप्रदिशस्तथा ६६ प्राज्ञाच्छिपरवर्षंतेबाणैर्मुक्तैःसहस्रशः मध्याह्नेतपतोराजन्भा
स्कररस्यमहाप्रभाः ६७ हताःसर्वाःशरौघैस्तैःकर्णपांडवयोस्तथा सौबलंकृततन्वर्माणंद्रौणिमाधिरथिंकृपं ६८ संसक्तान्पांडवैर्दृष्ट्वानि
वृत्ताःकुरवःपुनः तेषामापततांशब्दस्तीव्रश्चासीद्विशांपते ६९ उद्धृतानांयथावृष्टासागराणांभयावहः तेसेनेभृशसंसक्तेदृष्ट्वा
नोसमंमहाहवे ७० हर्षेणमहतायुक्तेपरिगृह्यपरस्परं ततःप्रववृतेयुद्धंमध्यंप्राप्तेदिवाकरे ७१ यादृशंनकदाचिद्धिदृष्टपूर्वंन
चश्रुतं बलौघस्तुसमासाद्यबलौघंसहसारणे ७२ उपासर्पततवेगेनवार्योघइवसागरं आसीत्रिनादःसुमहान्बाणौघानांपरस्परं
७३ गर्जतांसागरौघाणांयथास्यात्स्वनोमहान् तेतुसेनेसमासाद्यवेगवत्यौपरस्परं ७४ एकीभावमनुप्राप्तेनद्याविवसमा
गमे ततःप्रववृतेयुद्धंघोररूपंविशांपते ७५ कुरूणांपांडवानांचलिप्सतांसुमहद्यशः कूरणांगर्जतांतत्रअविच्छेदकृतागिरः ७६

क० ११०

८१ एकंपंचाशत्तमः ह्वीवे १ २ वृष्ठः वृष्ट पः ३ ४ ५ ६ ९

श्रूयंतेविविधाराजन्वाचस्तुरिहभारत यस्यपत्नीरणोयंगंपितलोमातलोपिवा ७७ कर्मेनःशीलतोवापिसतच्छ्रावयतेयुधि ना
नृष्वासममोशूरांस्तमेमानामरस्परं ७८ अभवंस्ममतीराजन्नेषामस्तीतिजीवितं नेषांहष्वानुकुद्धानांधनूंष्यमितनेजसां ७९
अभवन्मेभयंतीव्रंकथमेतद्भविष्यति ततस्तेपांडवाराजन्कौरवाश्चमहारथाः ८० ततस्तुःसायकैस्तीक्ष्णैर्निघ्नंतोहिपरस्प
रं ८१ इतिमहाभारतेकर्णपर्वणि संजयवाक्य संनिपातेमहारणेनपरस्परवधैषिणः अमीमांसमपेजघ्नुः कृतवैराःपरस्परं
१ रथौघाश्चहयौघाश्चनरौघाश्चसमंततः गजौघाश्चमहाराजसंसक्ताश्चपरस्परं २ गदानांपरिघाणांचकशपानांचक्षिपतां
प्रासानांभिंडिपालानांभुशुंडीनांचसर्वशः ३ संपातंचानुपश्यामसंग्रामेभृशदारुणे शलभाइवसंपेतुःशरवृष्टयःसमंततः
४ नागानागान्समासाद्यव्यधमंतपरस्परं हयाहयांश्चसमरेरथिनोरथिनस्तथा ५ पत्तयःपत्तिसंघांश्चहयसंघांश्चपत्तयःप
त्तयोरथमातंगान्रथाहस्त्यश्वमेवच ६ नागाश्चसमरेनागमम्मदुःशीघ्रगानृप वध्यतांतत्रशूराणांक्रोशतांचपरस्परं ७
घोरमायोधनंजज्ञेपशूनांवैशसंयथा रुधिरेणसमास्तीर्णाभातिभारतमेदिनी ८ शक्रगोपगणाकीर्णाप्रावृषीवय
थाधरा यथावावाससीशुक्लेमहाराजनरंजिते ९

क० १११

१७ नगनिभायमाः नगेषुनितरां भातितेनगनिभाः पर्वतोत्तमा उपमायेपामिमस्थैः २९

ग्रा १

विभूषायुक्तोपशामानहृद्दानोहैमसुधरा मांसशोणितानिचित्रंवशातकुंभमयीवच १० भिन्नानांचोत्तमांगानांबाहूनांचोरुभिःसह कुंडलानांप्रवृद्धा
नांभूषणानांचभारत ११ निष्काणामथसूत्राणांशरीराणांचधन्विनां चर्मणांसपताकानांसंघास्तत्रापतन्भुवि १२ गजानागजानभ्यमा
सायविषाणाग्रैरदेवन्नृप विषाणाभिहतास्तत्रव्यामनंतेहिरदास्तथा १३ रुधिरेणावसिक्तांगागैरिकप्रस्रवाइव यथाभ्राजंतिस्पंदंतः पर्व
ताधातुमंडिताः १४ तोमरान्गजनिर्मुक्तान्वतोपान्नास्थितान्बहून् हस्तैर्विविहस्तैर्नागावभंजुश्चापरेतथा १५ नाराचैश्छिन्नवर्माणोभ्राजंति
स्मगजोत्तमाः हिमागमेयथाराजन्व्यभ्राइवमहीधराः १६ शरैःकनकपुंखैस्तुचित्रारेजुर्गजोत्तमाः उल्काभिःसंप्रदीप्ताग्राः पर्वता
इवभारत १७ केचिदभ्याहतानागैर्नागानगनिभोपमाः विनेशुःसमरेतस्मिन्पक्षवंतइवाद्रयः १८ अपरेप्राद्रवन्नागाः शल्या
र्त्ताव्रणपीडिताः प्रतिमानैश्चकुंभैश्चपेतुरुर्व्यांमहाहवे १९ विनेदुःसिंहवच्चान्येनदंतोभैरवान्रवान् बभ्रमुर्बहवोराजंश्चुक्रुशुश्चाप
रेगजाः २० हयाश्चनिहतावाणैर्हेमभांडविभूषिताः निषेदुश्चैवमम्लुश्चबभ्रमुश्चदिशोदश २१ अपरेकृष्यमाणाश्चविचेष्टंतोमही
तले भावान्बहुविधांश्चक्रुस्ताडिताःशरतोमरैः २२ नरास्तुनिहताभूमौकूजंतस्तत्रमारिष दृष्ट्वाचबांधवानन्येपितृनन्येपितामहा
न् २३ धावमानानपरांश्चान्दृष्ट्वान्यांस्तत्रभारत गोत्रनामान्यन्योन्यंशंसुरितरेतरं २४ तेषांछिन्नामहाराजभुजाःकनकभूषणाः
उद्वेष्टंतेविचेष्टंतेपतंतेचोत्पतंतिच २५

ग्रा २

ख० १११

३० धनुःशरगदाग्रवमासरत्नादुद्भवत्रस्त्वमहशीः ध्वजतोतुरुपाःधनुराविद्युदुद्धपशोभायासांतांश्नितवा गदुयस्तुत्रवचंद्रेस्वनापेवितदंतेनमाः ३४ खगरोपनिगाणि

निपतंतितथैवामेस्फुरंतिवसहस्रशः वेणांश्चामरणोत्क्ष्कुः पंचास्याश्चपन्नगाः २६ तेमुजाभोगिभोगाभाश्चंदनाक्तविशांपते लोहिताद्री
भूशंश्रुतुस्तपनीयध्वजाइव २७ वर्तमानेतथाघोरेसंकुलेसर्वतोदिशं अवितानाःस्मपश्यंतेविनिघ्नंतःपरस्परं २८ भीमेनरजसाकीर्णोश
स्त्रसंपातसंकुले नैवस्वेनपरेराजन्माज्ञायंततमोहताः २९ तथातस्भवयुद्धंघोररूपंभयानकं लोहितोदामहानद्यःप्रसस्रुस्तत्रचाभरत ३०
शीर्षपाषाणसंछन्नाःकेशशेवलशाद्वलाः अस्थिमीनसमाकीर्णाधनुःशरगदोडुपाः ३१ मांसशोणितपंकिन्याघोररूपाःसुदारुणाः
नदीःप्रावर्तयामासुःशोणितौघविवर्धनीः ३२ भीरुवित्रासकारिण्यःशूराणांहर्षवर्द्धनाः तानद्योघोररूपास्तुनयंत्योयमसादनं
३३ अवगाह्यन्मज्जयंत्यःक्षत्रस्याजनयंभयं क्रव्यादानांनरव्याघ्रनर्दतांतत्रतत्रह ३४ घोरमायोधनंजज्ञेप्रेतराजपुरोपमं उत्थिता
न्यगणेयानिकबंधानिसमंततः ३५ नृत्यंतिवैभूतगणाःसुतृप्तामांसशोणितैः पीत्वाचशोणितंतत्रवसांपीत्वाचभारत ३६

यितुमशक्यानि ३५ ३६

४२ द्विपंचाशः १ २ ३ ४ ५ ६ ७

मेदोमज्जावसामत्तान्त्रमांसमेवच धावमानास्मदृश्यंतेकाकगृध्रबकास्तथा ३७ शूरास्तुसमरेराजन्भयंत्यक्त्वासुदुस्त्यजं योधव्रतसमाख्या
तास्वक्रुःकर्माण्यभीतवत् ३८ शरशक्तिसमाकीर्णेक्रव्यादगणसंकुले अचरंतरणेशूराःख्यापयंतःस्वपौरुषं ३९ अन्योन्यंश्रावयंति
स्मनामगोत्राणिभारत पितृनामानिचरणेगोत्रनामानिवाविभो ४० श्रावयानस्मबहवस्तत्रयोधाविशांपते इतरेतरमवहवस्तत्र
योधाविशांपते ४१ अन्योन्यसमवमृद्नंतःशक्तितोमरपट्टिशैः वर्त्तमानेतथायुद्धेघोररूपेसुदारुणे व्यसीदत्कौरवीसेनाभिन्नानौरि
वसागरे ४२ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि संजयउवाच वर्त्तमानेतथायुद्धेक्षत्रियाणांनिमज्जने गांडीवस्यमहाघोषःश्रूयतेयु
धिमारिष १ संसप्तकानांकदनमकरोद्यत्रपांडवः कोशलानांतथाराजन्नारायणबलस्यच २ संसप्तकास्तुसमरेशरवृष्टीःसमंततः
अपातयन्पार्थमूर्ध्निजयगृध्राःप्रमन्यवः ३ तांवृष्टींसहसाराजंस्तरसाधारयन्प्रभुः व्यगाहतरणेपार्थोविनिघ्नन्रथिनांवरान् ४ विगा
ह्यतद्रथानीकंकंकपत्रैःशिलाशितैः आससादततःपार्थःसुशर्माणंवरायुधं ५ सतस्यशरवर्षाणिववर्षरथिनांवरः तथासंसप्त
काश्चैवपार्थंबाणैःसमार्पयन् सुशर्मातुततःपार्थंविद्ध्वादशभिराशुगैः जनार्दनंत्रिभिर्बाणैरहनद्दक्षिणेभुजे ६ ततोपरेण
भल्लेनकेतुंविव्याधमारिष सवानरवरोराजन्विश्वकर्मकृतोमहान् ७

ननादसुमहानादंभीषयानोजगत्त्रयं कंपेसुनिनदंश्रुत्वासंचचालातवाहिनी ८ भयंविपुलमाधायनिश्चेष्टासमपद्यत ततःसासुमुभेसेनानिश्चेष्टा
वस्थितानृप ९ नानायुधसमाकीर्णांयथाचैत्ररथंवनं प्रतिलभ्यततःसंज्ञांयोधास्तेकुरुसत्तम १० अर्जुनंसिषिचुर्बाणैःपर्वतंजलदाइव परि
वव्रुस्ततःसर्वेपांडवस्यमहारथं ११ निगृह्यतंप्रचुक्रुशुर्वेष्टमानाःशितैःशरैः नेहपार्श्वस्यचक्रेचरथेषाश्वापिमारिष १२ निगृहीतुमुपाक्राम
क्रोधाविष्टाःसमंततः निगृह्यतंरथंतस्ययोधास्तेतुसहस्रशः निगृह्यबलवत्सर्वेसिंहनादमथानदन् अपरेजगृहुश्चैवकेशवस्यमहाभुजौ १३
पार्थमन्येमहाराजरथस्थंजगृहुर्मुदा केशवस्तुततोबाहूविधुन्वन्रणमूर्धनि १४ पातयामासतान्सर्वान्दुष्टहस्तीवहस्तिपान् ततःक्रु
द्धोरणेपार्थःसंवृतस्तैर्महारथैः १५ निगृहीतंरथंदृष्ट्वाकेशवंचाप्यभिद्रुतं रथारूढांस्तुसुबहून्पदातींश्चाप्यपातयत् १६ आसन्नां
स्तुतथायोधांश्चैरासन्नयोधिभिः छादयामाससमरेकेशवंचेदमब्रवीत् १७ पश्यपश्यमहाबाहोसंसप्तकगणान्बहून् कुर्वाणा
न्दारुणंकर्मवध्यमानान्सहस्रशः १८ रथबंधमिमंघोरंपृथिव्यांनास्तिकश्चन यःसहेतपुमाँल्लोकेमदन्योयदुपुंगव १९ इत्येव
मुक्त्वाबीभत्सुर्देवदत्तमथाधमत् पांचजन्यंचकृष्णोपिपूरयन्निवरोदसी २० तंतुशंखस्वनंश्रुत्वासंसप्तकवरूथिनी संचचालमहाराजवित्रस्ताचा
भवद्भृशं २१ पादबंधंततश्चक्रेपांडवःपरवीरहा नागमस्त्रंमहाराजसंप्रकीर्यमुहुर्मुहुः २२ येबद्धाःपादबंधेनपांडवेनमहात्मनानिश्चेष्टास्ताभव

त्राजन्नश्वसारमयाद्य २३ निमेषांतात्ततो योधानवधीत्पांडुनंदनः पार्थेंद्रः समरे दैत्यांस्तारकस्य वधे पुरा २४ ते वध्यमानाः समरे मुमुचुस्तं रथो
त्तमं आयुधानि च सर्वाणि विसृष्टुमुपचक्रमुः २५ ते वद्धाः पादवंधेन न शेकुश्चेष्टितुं नृप ततस्तानवधीत्पार्थः शरैः सन्नतपर्वभिः २६
सर्वे योधा हि समरे भुजगैर्वेष्टिता भवन् पाशान्हि सत्वरीणो पार्थः पादबंधं चकार ह २७ ततः सुशर्मा राजेंद्र गृहीतां वीक्ष्य वाहिनीं सौपर्णमस्त्रं त्व
रितः प्रादुश्चक्रे महारथः २८ ततः सुपर्णाः संपेतुर्भक्षयंतो भुजंगमान् ते वै विदुद्रुवुर्नागा दृष्ट्वा तान् खचरान्नृप २९ बभौ बलं त
द्विमुक्तं पादवंधाद्विशांपते मेघवृंदाद्यथा मुक्तो भास्करस्तापयन्प्रजाः ३० विप्रमुक्तास्तु ते योधाः फाल्गुनस्य रथं प्रति ससृजुर्बाणसंघां
श्च शस्त्रसंघांश्च मारिष विविधानि च शस्त्राणि प्रत्यविध्यंत सर्वशः तां महास्त्रमयीं वृष्टिं संछिद्य शरवृष्टिभिः ३२ न्यवधीच्च ततो यो
धान्वासविः परवीरहा सुशर्मा तु ततो राजन्बाणेनानतपर्वणा ३३ अर्जुनं हृदये विद्ध्वा विव्याधान्यैस्त्रिभिः शरैः स गाढविद्धो व्यथितो
रथोपस्थ उपाविशत् ३४ ततश्चुक्रुशुः सर्वे हतः पार्थ इति स्म ह ततः शंखनिनादाश्च भेरीशब्दाश्च पुष्कलाः ३५ नानावादित्र
निनदाः सिंहनादाश्च जज्ञिरे प्रतिलभ्य ततः संज्ञां श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ३६ ऐंद्रमस्त्रममेयात्मा प्रादुश्चक्रे त्वरान्वितः ततो बा
णसहस्राणि समुत्पन्नानि मारिष ३७ सर्वदिक्षु व्यदृश्यंत निघ्नंति तव वाहिनीं हयान्रथांश्च समरे शस्त्रैः शतसहस्रशः ३८

वध्यमानेततः सैन्येभयंसुमहदाविशत् संसप्तकगणानांचगोपालानांचभारत ३९ नहितत्रपुमान्कश्चिद्योद्धुंनंष्टुमविध्यत पश्यतां
तत्रवीराणामहन्मत्तवलंतव ४० हन्यमानमपश्यंस्तुनिश्चेष्टंस्मपराक्रमे अयुतंतत्रयोधानांहत्वापांडुसुतोरणे ४१ व्यभ्राजतमहाराज
विधूमोग्निरिवज्वलन् चतुर्दशसहस्राणियानिदृष्टानिभारत ४२ रथानामयुतंचैवत्रिसाहस्राश्चदंतिनः ततः संसप्तकाभूयः परिवव्रुर्ध
नंजयं ४३ मर्त्तव्यमितिनिश्चित्यजयंवाप्यनिवर्त्तनं तत्रयुद्धंमहद्ध्यासीत्तावकानांविशांपते ४४ शूरेणाबलिनासार्द्धंपांडवेनकिरीटिना ४५
इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि संजयपञ्चधाव कृतवर्माकृपोद्रौणिः सूतपुत्रश्चमारिष उलूकः सौबलश्चैवराजाचसहसोदरैः १
सीदमानांचमूंदृष्ट्वापांडुपुत्रभयार्दितां समुज्जह्रुः स्मवेगेनभिन्नांनावमिवार्णवे २ ततोयुद्धमतीवासीन्मुहूर्त्तमिवभारत भीरूणांत्रा
सजननंशूराणांहर्षवर्धनं ३ कृपेणशरवर्षाणिप्रतिमुक्तानिसंयुगे संजयांश्छादयामासुः शलभानांव्रजाइव ४ शिखंडीचततः
क्रुद्धोगौतमंत्वरितोययौ ववर्षशरवर्षाणिसमंताद्द्विजपुंगवं ५ कृपस्तुशरवर्षंतंविनिहत्यमहास्त्रवित् शिखंडिनंरणेक्रुद्धोविव्याध
दशभिः शरैः ६ ततः शिखंडीकुपितः शरैः सप्तभिराहवे कृपंविव्याधकुपितंकंकपत्रैरजिह्मगैः ७ ततः कृपः शरैस्तीक्ष्णैः सोति
विद्धोमहारथः व्यश्वसूतरथंचक्रेशिखंडिनमथोद्विजः ८ हताश्वात्तुततोयानादवप्लुत्यमहारथः खड्गंचर्मतथागृह्यसत्वरंब्राह्मणंययौ

क० ११४

९ तमापतंतंसहसाशरैःसन्नतपर्वभिः छादयामाससमरेतदद्भुतमिवाभवत् १० तत्राद्भुतमपश्यामशिनीनामार्षभंयथा निश्चेष्टस्तुरगोराजंछिखंडी
समतिष्ठत ११ कृपेणाछादितंदृष्ट्वानृपोत्तमशिखंडिनं प्रत्युद्ययौकृपंतूर्णंधृष्टद्युम्नोमहारथः १२ धृष्टद्युम्नंततोयांतंशारद्वतरथंप्रति प्रतिजग्राहवेगे
न कृतवर्मामहारथः १३ युधिष्ठिरमथायांतंशारद्वतरथंप्रति सपुत्रंसहसैन्यंचद्रोणःस्वयमवारयत् १४ नकुलंसहदेवंचत्वरमाणौमहारथौ प्रतिज
ग्राहतेपुत्रः शरवर्षेणवारयन् १५ भीमसेनंकरूषांश्चकेकयान्सहसृंजयैः कर्णोवैकर्तनोयुद्धेवारयामासभारत १६ शिखंडिनस्ततोबाणान्कृपः
शारद्वतोयुधि प्राहिणोत्त्वरयायुक्तोदिधक्षुरिवमारिष १७ तांछरान्प्रेषितांस्तेनसमंतात्स्वर्णभूषितान् चिच्छेदखड्गमाविध्यभ्रामयंश्चपुनःपुनः
१८ शतचंद्रंचतच्चर्मगौतमस्तस्यभारत अथमत्स्यायकोस्तूर्णंततश्चुक्रुशुर्जनाः १९ सचित्रवर्मामहाराजखड्गपाणिरुपाद्रवत् कृपस्यवशमापन्नो
मृत्योरास्यमिवातुरः २० शारद्वतशरैर्ग्रस्तंक्लिश्यमानंमहाबलः चित्रकेतुसुतोराजन्सुकेतुस्त्वरितोययौ २१ विकिरन्ब्राह्मणंयुद्धेबहुभिर्नि
शितैःशरैः अभ्यापतत्समेतात्मागौतमस्यरथंप्रति २२ दृष्ट्वाचयुक्तंतंयुद्धेब्राह्मणंचरितव्रतं अपयातस्ततस्तूर्णंशिखंडीराजसत्तम २३ सुकेतु
स्तुततोराजन्गौतमंनवभिःशरैः विध्वाविव्याधसप्तत्यापुनश्चैवंत्रिभिःशरैः २४ अथास्यसशरंचापंपुनश्चिच्छेदमारिष सारथिंचशरेणास्यभृशं
मर्मस्वताडयत् २५ गौतमस्तुततःक्रुद्धोधनुर्गृह्यनवंदृढं सुकेतुंत्रिंशताबाणैःसर्वमर्मस्वताडयत् २६ सविह्वलितसर्वांगः

द्रो० ११४

प्रचचालरथोत्तमे भूमिकंपेयथाद्रिस्सवृक्षवाल्मीकोपेतोभृशं २७ ततस्तस्यकायात्तुशिरोज्वलितकुंडलं सोष्णीषंसशिरस्त्राणंक्षुरप्रेणावपातयत् २८
तच्छिरः प्रापतद्भूमौश्येनाहृतमिवामिषं ततोस्यकायोवसुधांगच्छात्प्रापतस्तुत २९ तस्मिन्हतेमहाराजत्रस्तास्तस्यपुरोगमाः गौतमंसमरेत्यक्त्वादु
द्रुवुस्तेदिशोदश ३० धृष्टद्युम्नंतुसमरेसंनिवार्यमहारथः कृतवर्माब्रवीद्धृष्टस्तिष्ठतिष्ठेतिभारत ३१ तदभूत्तुमुलंयुद्धं[illegible]ष्णिपार्षतयोरणे आमि
षार्थेयथायुद्धंश्येनयोः क्रुद्धयोर्नृप ३२ धृष्टद्युम्नस्तुसमरेहार्दिक्यंनवभिःशरैः आजघानोरसिक्रुद्धःपीडयन्हृदिकात्मजं ३३ कृतवर्मातुसमरेपार्ष
तेनदृढाहतः पार्षतंसरथंसाश्वंछादयामाससायकैः ३४ सरथश्छादितोराजन्धृष्टद्युम्नोनदृश्यते मेघैरिवपरिच्छन्नोभास्करोजलधारिभिः ३५
विधूयतंबाणगणंशरैःकनकभूषणैः व्यरोचतरणेराजन्धृष्टद्युम्नःकृतव्रणः ३६ ततस्तुपार्षतःक्रुद्धःशस्त्रवृष्टिंसुदारुणां कृतवर्माणमासाद्य
व्यसृजत्पृतनापतिः ३७ तामापतन्तींसहसाशस्त्रवृष्टिंसुदारुणां शरैरनेकसाहस्रैर्हार्दिक्योव्यधमत्कृतेः ३८ दृष्ट्वातुवारितांयुद्धेशस्त्रवृष्टिंदुरास
दां कृतवर्माणमासाद्यवारयामासपार्षतः ३९ सारथिंचास्यतरसाप्राहिणोद्यमसादनं भल्लेनशितधारेणसहतःप्रापतद्रथात् ४० धृष्टद्युम्न
स्तुबलवाञ्जित्वाशत्रुंमहाबलं कौरवान्समरेतूर्णंवारयामाससायकैः ४१ ततस्तेतावकायोधाधृष्टद्युम्नमुपाद्रवन् सिंहनादरवंकृत्वात
तोयुद्धमवर्त्तत ४२ इतिश्रीभारतेकर्णपर्वणि संजयउवाच द्रौणिर्युधिष्ठिरंदृष्ट्वाशैनेयेनाभिरक्षितं द्रौपदेयैस्तथाशूरैरभ्यवर्त्त
तहृष्टवत् १ किरन्निषुगणान्घोरान्स्वर्णपुंखाञ्छिलाशितान् दर्शयन्विविधान्मार्गाञ्शिक्षांस्वलघुहस्तवत् २ ततःखंशरया

मु

मातृशौरैर्द्दिग्धाह्यमर्मभेदिभिः युधिष्ठिरंचसमरेपरिवार्य समाद्रवत् ३ द्रौणायनिशरच्छन्नंनाज्ञायतकिंचन बाणभूतमभूत्सर्वमायोधनशिरो
महत् ४ बाणजालंदिविच्छन्नंस्वर्णजालविभूषितं शुशुभेभरतश्रेष्ठवितानमिवविष्ठितं ५ तेनछन्नंरणेराजन्बाणजालेनभास्वता
अभ्रच्छायेवसंजज्ञेबाणरुद्धेनभस्तले ६ तत्राश्चर्यमपश्यामबाणभूतेतथाविधे नस्मसंपततेभूमौकिंचिदेवांतरिक्षगं ७ सात्यकिर्यतमा
नस्तुधर्मराजश्चपांडवः तथेतराणिसैन्यानिनस्मचक्रुःपराक्रमं ८ लाघवंद्रोणपुत्रस्यदृष्ट्वातत्रमहारथाः व्यस्मयंतमहाराजन
चैनंप्रसुदीक्षितुं ९ शेकुस्तेसर्वराजानस्तपंतमिवभास्करं वध्यमानेततःसैन्येद्रौपदेयामहारथाः १० सात्यकिर्धर्मराजश्चपांचा
लाश्चापिसंगताः त्यक्त्वामृत्युभयंघोरंद्रौणायनिमुपाद्रवन् ११ सात्यकिःसप्तविंशत्याद्रौणिंविध्वाशिलीमुखैः पुनर्विव्याधनारा
चैःसप्तभिःस्वर्णभूषितैः १२ युधिष्ठिरस्त्रिसप्तत्याप्रतिविंध्यश्चसप्तभिः श्रुतकर्मात्रिभिर्बाणैःश्रुतकीर्तिश्चसप्तभिः १३
सुतसोमश्चनवभिःशतानीकश्चसप्तभिः अन्येचबहवःशूराविव्यधुस्तंसमंततः सतुक्रुद्धस्ततोराजन्नाशीविषइवश्वसन् सात्यकिं
पंचविंशत्याप्रतिविध्याच्छिलाशितैः श्रुतकीर्तिंचनवभिःसुतसोमंचपंचभिः अष्टभिःश्रुतकर्माणंप्रतिविंध्यंत्रिभिःशरैः १६ शतानी
कंचनवभिर्द्धर्मपुत्रंचपंचभिः तथेतरांस्ततःशूरान्विव्याधान्यैःशितैःशरैः १७ श्रुतकीर्तेस्तथाचापंचिच्छेदनिशितैःशरैः अथा
न्यद्धनुरादायश्रुतकीर्तिर्महारथः १८ द्रौणायनिंत्रिभिर्विध्वाविव्याधान्यैःशितैःशरैः ततोद्रौणिर्महाराजशरवर्षेणमारिष १९
छादयामासतत्सैन्यंसमंताद्भरतर्षभ

ततः पुनरमेयात्मा धर्मराजस्य कार्मुकं २० द्रौणिश्छिच्छेद विहसन्नाधत्त शरैस्त्रिभिः ततो धर्मसुतो राजन्नन्यद्गृह्य महद्धनुः २१ द्रौणिं विव्याध सप्तत्या
बाह्वोरुरसि चार्पयत् सात्यकिस्ततः क्रुद्धो द्रौणेः प्रहरतो रणे २२ अर्द्धचंद्रेण तीक्ष्णेन धनुश्छित्वा नदद्भृशं छिन्नधन्वा ततो द्रौणिः शक्त्या श
क्तिमतां वरः २३ सारथिं पातयामास शैनेयस्य रथाद्द्रुतं अथान्यद्धनुरादाय द्रोणपुत्रः प्रतापवान् २४ शैनेयं शरवर्षेण छादयामास
भारत तस्याश्वाः प्रद्रुताः संख्ये पतिते रथसारथौ २५ तत्र तत्रैव धावंतः समदृश्यन्त भारत युधिष्ठिरपुरोगास्तु द्रौणिं शस्त्रभृतां वरं २६
अभ्यवर्षंत वेगेन विसृजंतः शितान् शरान् आगच्छमानांस्तान् दृष्ट्वा क्रुद्धरूपान् परंतपः २७ प्रहसन्निव तान् जग्राह द्रोणपुत्रो महारणे ततः शरश
तज्वालः सेनाकक्षं महारथः २८ द्रौणिर्ददाह समरे कक्षमग्निर्यथा वने तद्बलं पांडुपुत्रस्य द्रोणपुत्रप्रतापितं २९ चुक्षुभे भरतश्रेष्ठ तिमि
नेव नदीमुखं दृष्ट्वा चैव महाराज द्रोणपुत्रपराक्रमं ३० निहतान्मेनिरे सर्वान् पांडून् द्रोणसुतेन वै युधिष्ठिरस्तु त्वरितो द्रौणिं शिष्यो महा
रथः ३१ अब्रवीद्द्रोणपुत्रं वै रोषामर्षसमन्वितः नैव नाम तव प्रीतिर्नैव नाम कृतज्ञता ३२ यतस्त्वं पुरुषव्याघ्र मामेवाद्य जिघांससि
ब्राह्मणेन तपः कार्यं दानमध्ययनं तथा ३३ क्षत्रियेण धनुर्नाम्यं स भवान्ब्राह्मणब्रुवः मिषतस्ते महाबाहो युधि जेष्यामि कौरवान्
३४ कुरुष्व समरे कर्म ब्रह्मबंधुरसि ध्रुवं एवमुक्तो महाराज द्रोणपुत्रः स्मयन्निव ३५ युक्तं तत्त्वं च संचिंत्य नोत्तरं किंचिदब्रवीत् अनुक्त्वा च ततः किंचि

क०
११६

स्वरथेषु रणे पांडव छादयामासतुस्समरे क्रुद्धौ नकुल इव भूजाः सद्धायमानस्तु ततो द्रोणपुत्रेण मारिष ३७ पार्थोपयातः शीघ्रं वै विहाय महतीं चमूं त्रपया
ततस्तस्मिन्धर्मपुत्रे युधिष्ठिरे ३८ द्रोणपुत्रस्ततो राजन्नग्नगात्समहामनाः ततो युधिष्ठिरो राजंस्त्यक्त्वा द्रौणिं महाहवे प्रययौ तावकं सैन्यं युक्तः
क्रूराय कर्मणे ३९ इति महाभारते कर्णपर्वणि संजय उवाच भीमसेनं च पांचालं चेदिकेकयसंवृतं वैकर्तनः स्वयं रुद्ध्वा वारयामास सायकैः १
ततस्तु चेदिकारूषान्संजयांश्च महारथान् कर्णो जघान समरे भीमसेनस्य पश्यतः २ भीमसेनस्ततः कर्णं विहाय रथसत्तमं प्रययौ कौरवं सैं
न्यं कक्षमग्निरिव ज्वलन् ३ सूतपुत्रोपि समरे पांचालान्केकयांस्तथा सृंजयांश्च महेष्वासान्निजघान सहस्रशः ४ संसप्तकेषु पार्थश्च कौरवे
षु वृकोदरः पांचालेषु तथा कर्णः क्षयं चक्रुर्महारथाः ५ ते क्षत्रिया दहन्मानास्त्रिभिस्तैः पावकोपमैः जग्मुर्विनाशं समरे राजंस्तव दुर्मंत्रितेन वै ६
ततो दुर्योधनः क्रुद्धो नकुलं नवभिः शरैः विव्याध भरतश्रेष्ठ चतुरश्चास्य वाजिनः ७ ततः पुनरमेयात्मा तव पुत्रो जनाधिप क्षुरेण सहदेव
स्य ध्वजं चिच्छेद कांचनं नकुलस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रं त्रिसप्तभिः जघान समरे राजन्सहदेवश्च पंचभिः तावुभौ भरतश्रेष्ठ श्रेष्ठौ सर्वधनुष्म
तां विव्याधोरसि संक्रुद्धः पंचभिः पंचभिः शरैः ततोपराभ्यां भल्लाभ्यां धनुषी समकृंतत यमयोः समरे राजन्विव्याध च त्रिभिस्त्रिभिः ताव
न्ये धनुषी श्रेष्ठे शक्रचापनिभे शुभे प्रगृह्य राजन्वीरौ देवपुत्रसमौ युधि १२ ततस्तौ रभसौ युद्धे भ्रातरौ भ्रातरं युधि शरैर्ववर्षतुर्घोरैर्महा
मेघो यथाचलं १३ ततः क्रुद्धो महाराज तव पुत्रो महारथः पांडुपुत्रौ महेष्वासौ वारयामास पत्रि

क०
११६

भिः १४ धनुर्मंडलमेवास्य दृश्यते युधि भारत सायकाश्चैव दृश्यंते निश्चरंतः समंततः १५ आच्छादयद्दिशः सर्वाः सूर्यस्येवांशवो यथा वाणभूते ततस्त
स्मिन्संछन्नेवनभस्तले १६ यमाभ्यां ददृशे रूपं कालांतकयमोपमं पराक्रमं तु तं दृष्ट्वा तव सूनोर्महारथाः १७ मृत्योरुपांतिकं प्राप्तौ माद्रीपुत्रौ
स्म मेनिरे ततः सेनापती राजन्मांद्रेशस्य महात्मनः १८ पार्षतः प्रययौ तत्र यत्र राजा सुयोधनः माद्रीपुत्रौ ततः शूरौ व्यतिक्रम्य महारथौ १९ धृ
ष्टद्युम्नस्तु तं वारयामास सायकैः तमविध्यदमेयात्मा तव पुत्रो ह्यमर्षणः २० पांचालं पंचविंशत्या प्रहस्य पुरुषर्षभः ततः पुनरमेयात्मा तव पुत्रो ह्य
मर्षणः २१ विव्याध ननदत्पांचालं षष्ट्या पंचभिरेव च तथा सप्तशरैश्चापं हस्तावापं च मारिष क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन राजा चिच्छेद संयुगे तस्यास्य ध
नुश्छित्त्वा पांचालः शत्रुकर्शनः २२ अमर्दायत्तवेगेन धनुर्भारसहं नवं प्रज्वलन्निव वेगेन संरंभाद्रुधिरेक्षणः २४ अशोभत महेष्वासो धृष्टद्यु
म्नः कृतव्रणः स पंचदश नाराचांच्छ्वसतः पन्नगा इव २५ जिघांसुर्भरतश्रेष्ठं धृष्टद्युम्नोभ्यवासृजत् ते वर्म हेमविकृतं भित्वा राज्ञः शिलाशिताः २६
विविशुर्वसुधां वेगात्कंकबर्हिणवाससः सोतिविद्धो महाराज पुत्रस्तेतिव्यराजत २७ वसंतकाले सुमहान्प्रफुल्ल इव किंशुकः संछिन्नवर्मा नारा
चैः प्रहारैर्जर्जरीकृतः २८ धृष्टद्युम्नस्य भल्लेन क्रुद्धश्चिच्छेद कार्मुकं अथैनं छिन्नधन्वानं त्वरमाणो महीपतिः २९ सायकैर्दशभी राजन्भ्रुवोर्म
ध्ये समार्पयत् तस्य ते शोभयांचक्रुः कर्मारपरिमार्जिताः ३० प्रफुल्लं पंकजं यद्वद्भ्रमरा मधुलिप्सवः तस्यास्य धनुश्छित्त्वा धृष्टद्युम्नो महामनाः ३१

५८३

न१ नि४

अमदारुन्नेवेगेनधनुर्मद्बाणांश्चषोडश ततोदुर्योधनस्याश्वान्हत्वासूतंचपंचभिः ३२ धनुश्चिच्छेदभल्लेनजातरूपपरिष्कृतं रथंसोपस्करंछत्रंशक्तिंखड्गंगदां
ध्वजं ३३ भल्लैश्चिच्छेददशभिःपुत्रस्तवपार्षतः तपनीयांगदंचित्रंनागंमणिमयंशुभं ३४ ध्वजंकुरुपतेश्छिन्नंददृशुःसर्वपार्थिवाः दुर्योध
नंतुविरथंछिन्नवर्माणंधरणे ३५ भ्रातरःपर्यरक्षंतसोदराभरतर्षभ तमारोप्यरथेराजन्दंडधारोजनाधिपः ३६ अपाहरदसंभ्रांतोधृष्टद्युम्न
स्यपश्यतः कर्णस्तुसात्यकिंजित्वाराजगृद्धीमहाबलः ३७ द्रोणहंतारमुग्रेषुंससाराभिमुखोरणे तंपृष्ठतोभ्ययात्तूर्णंशैनेयोवितुदन्शरैः
३८ वारणंजघनोपांतेविषाणाभ्यामिवद्विपः सभारतमहानासीद्योधानांसुमहात्मनां ३९ कर्णपार्षतयोर्मध्येत्वदीयानांमहारणः न
पांडवानांनास्माकंयोधःकश्चित्पराङ्मुखः ४० प्रत्यदृश्यत्ततःकर्णःपांचालांस्त्वरितोययौ तस्मिन्क्षणेनरश्रेष्ठगजवाजिजनक्षयः ४१ प्रा
दुरासीदुभयतोराजन्मध्यंगतेहनि पंचालास्तुमहाराजत्वरिताविजिगीषवः ४२ तेसर्वेभ्यद्रवन्कर्णंपतत्रिणइवद्रुमं तांस्तथाधिरथिःक्रु
द्धोयतमानान्मनस्विनः ४३ विचिन्वन्निवबाणाग्रैःसमासादयदग्रगान् व्याघ्रकेतुंसुशर्माणंचित्रंचोग्रायुधंजयं ४४ शुक्लंचरोचमानंचसिं
हसेनंचदुर्जयं तेवीरारथमार्गेणपरिवव्रुर्नरोत्तमं ४५ सृजंतंसायकान्क्रुद्धंकर्णमाहवशोभिनं युध्यमानांस्तुतान्शूरान्मनुजेंद्रःप्रतापवान् ४६ अ
ष्टाभिरष्टौराधेयोभ्यहनन्निशितैःशरैः अथापरान्महाराजसूतपुत्रःप्रतापवान् ४७ जघानबहुसाहस्रान्योधान्युद्धविशारदान् जिष्णुंचजिष्णुकर्माणंदेव

पिंमद्रमेवच ४८ दृष्ट्वाराजन्समरेचित्रंचित्रायुधंहरीं सिंहकेतुंरोचमानंशलभंचमहारथं ४९ निजघानसुसंक्रुद्धश्चेदीनांचमहारथान् तेषामाहृद
तःप्राणानासीद्राधिरथेर्वपुः ५० शोणिताभ्युक्षितांगस्यरुद्रस्येवोर्जितंमहत् तत्रभारतकर्णेनमातंगास्ताडिताःशरैः ५१ सर्वतोभद्रवन्भी
ताःकुर्वंतोमहदाकुलं निपेतुस्तस्यांसमरेकर्णसायकताडिताः ५२ कुर्वंतोविविधान्नादान्वज्रनुन्नाइवाचलाः गजवाजिमनुष्यैश्चनिपतद्भिः
समंततः ५३ रथैश्चाविरथैर्मार्गेसमास्तीर्णतमेदिनी नैवभीष्मोनचद्रोणोनाप्यन्येयुधितावकाः ५४ चक्रुःस्मतादृशंकर्मयादृशंवैकृतंरणे
सूतपुत्रेणनागेषुहयेषुचरथेषुच ५५ नरेषुचमहाराजकृतंस्मकदनंमहत् मृगमध्येयथासिंहोदृश्यतेनिर्भयश्चरन् ५६ पंचालानांतथाम
ध्येकर्णोव्यचरदभीतवत् यथामृगगणांस्त्रस्तान्सिंहोद्रावयतेदिशः ५७ पंचालानांरथव्रातान्कर्णोविद्रावयत्तथा सिंहास्यंचयथाप्राप्यनजी
वंतिमृगाःक्वचित् ५८ तथाकर्णमनुप्राप्यनजीवंतिमहारथाः वैश्वानरंयथाप्राप्यप्रतिदह्यंतिवैजनाः ५९ कर्णाग्निनावनेतद्वद्दग्धाभा
रतसृंजयाः कर्णेनचेदिकेकयपंचालेषुचभारत ६० विश्राव्यनामनिहताबहवःशूरसंमताः ममचासीन्मतीराजन्दृष्ट्वाकर्णस्यविक्रमं ६१
नैकोप्याधिरथेर्जीवन्पांचालोमोक्ष्यतेयुधि पांचालान्विधमन्संख्येसूतपुत्रःपुनःपुनः ६२ पंचालानथनिघ्नंतंकर्णंदृष्ट्वामहारणे अ
भ्यधावत्संक्रुद्धोधर्मराजोयुधिष्ठिरः ६३ धृष्टद्युम्नश्चराधेयंद्रौपदेयाश्चमारिष परिवव्रुरमित्रघ्नंशतशश्चापरेजनाः ६४ शिखंडीसहदे
वश्चनकुलोनाकुलिस्तथा जनमेजयःशिनेर्नप्ताबहवश्चप्रभद्रकाः ६५ एतेपुरोगमाभूत्वाधृष्टद्युम्नस्यसंयुगे कर्णमस्यंतमिषुभिर्विजि

रमितौजसः ६६ नास्तत्राधिरथिः संख्येचेदिपांचालपांडवान् एकोबहूनभ्यपतत्गरुत्मानिवपन्नगानिव ६७ तैः कर्णस्याभवद्युद्धंघोररूपंविशांपते
नाहंपाहत्सुराहंतंदेवानांदानवैःसह भीमसेनस्तुसंक्रुद्धोराधेयंपांडवैःसह ६८ सर्वतोभ्यहनत्क्रुद्धोयमदंडनिभैःशरैः वाह्लीकान्केकया
न्मत्स्यान्वासात्यान्मद्रान्सैंधववान् ६९ एकः संख्येमहेष्वासोयोधयन्बहुशोभत तत्रमर्मसुभीमेननाराचैस्ताडितागजाः ७० प्रपतंतोहता
रोहाः कंपयंतिस्ममेदिनींवाजिनश्चहतारोहाःपत्तयश्चगतासवः ७१ शेरतेयुधिनिर्भिन्नावमंतोरुधिरंबहु सहस्रशश्चरथिनःपातिताःप
तितायुधाः ७२ तेक्षताः समदृश्यंतभीमभीतागतासवः रथिभिःसादिभिःसूतैःपा तैर्वाजिभिर्गजैः ७३ भीमसेनशरैश्छिन्नैराच्छन्नाबभौवसु
धाभवत् तत्क्षोभितमिवातिष्ठद्भीमसेनभयार्दितं दुर्योधनबलंसर्वंनिरुत्साहंहतंरणे निश्चेष्टंतुमुलेदीनंबभौतस्मिन्महारणे ७५
पन्नंचसलिलेकालेयथासात्सागरोनृप तद्वत्तवबलंतद्धिनिश्चलंसमवस्थितं ७६ मन्युवीर्यबलोपेतंदर्पात्समवरोपितं अभवत्तवपुत्रस्य
तत्सैन्यंनिष्प्रभंतदा ७७ तद्बलंभारतश्रेष्ठवध्यमानंपरस्परं रुधिरौघपरिक्लिन्नंरुधिराद्रींबभूवह ७८ जगामभारतश्रेष्ठवध्यमानंपरस्परं
सूतपुत्रोरणेक्रुद्धःपांडवानामनीकिनीं ७९ भीमसेनःकुरूंश्चापिद्रावयंतोविरेजतुः वर्तमानेतथारौद्रेसंग्रामेद्भुतदर्शने ८० निह
सतननामथसंसप्तकगणान्बहून् अर्जुनोजयतांश्रेष्ठोवासुदेवमथाब्रवीत् ८१ प्रभग्नंबलमेतद्धियोत्स्यमानंजनार्दन एतेद्रवंतिसगणाः
संसप्तकमहारथाः ८२ अपारयंतोमद्बाणान्सिंहशब्दान्मृगाइव दीर्यंतेचमहत्सैन्यंसंजयानांमहारणे ८३ हस्तिकक्षाघसोकक्षस
केतुः कर्णस्यधीमतः दृष्ट्वापतेराजसेनस्यमध्येविचरतोमुदा ८४ नचकर्णोरणेशक्तोजेतुंमन्ये

महारथाः जानीतेहिभवान्कर्णोवीर्यंतेजःपराक्रमं ८५ नत्वयाक्षिपतः कर्णोऽस्त्रावयमिषनोबलं वर्जयित्वारणेपार्थहिसूतपुत्रंमहारथं ८६ ...एव
नकुलस्ययथावाक्यमुवाचेत एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यगोविंदःप्रहसन्निव ८७ अब्रवीदर्जुनंतूर्णंकौरवान्जहिपांडव ततस्तवमहासैन्यंगोविंदप्रेर
ताहयाः ८८ हंसवर्णाःप्रविविशुर्वहंतःकृष्णपांडवौ केशवप्रेरितैरश्वैःश्वेतैःकांचनभूषणैः ८९ प्रविशद्भिस्तवबलंचतुर्दिशमभिद्य
त मेघस्तनितनिर्ह्रादःसरथोवानरध्वजः ९० चलत्पताकस्तांसेनांविमानंद्यामिवाविशत् तौविदार्यमहासेनांप्रविष्टौकेशवार्जुनौ ९१
क्रुद्धौसंरंभरक्ताक्षौव्यभ्राजेतांमहाद्युती युद्धशौंडौसमाहूतावागतौमारणाध्वरं ९२ यज्वभिर्विधिनाहूतौमखेदेवाविवाश्विनौ क्रुद्धौतौ
तुनरव्याघ्रौवेगवंतौबभूवतुः ९३ तलशब्देनरुषितौयथानागौमहावने विगाह्यतुरथानीकमश्वसंघांश्चफाल्गुनः ९४ व्यचरत्पृतनामध्ये
पाशहस्तइवांतकः तंदृष्ट्वायुधिविक्रांतंसेनायांतवभारत ९५ संशप्तकगणाः पुत्रस्तेसमचूचुदत् ततोरथसहस्रेणद्विरदानां
त्रिभिःशतैः ९६ चतुर्दशसहस्रैश्चतुरगाणांमहाहवे द्वाभ्यांशतसहस्राभ्यांपदातीनांचधन्विनां ९७ शूराणांलब्धलक्षाणांविदिता
नांसमंततः अभ्यवर्तंतकौंतेयंछादयंतोमहारथाः ९८ शरवर्षेर्महाराजसर्वतःपांडुनंदनं सछाद्यमानःसमरेशरैःपरबलार्दनः ९९
दर्शयत्रौद्रमात्मानंपाशहस्तइवांतकः निघ्नन्संशप्तकान्पार्थःप्रेक्षणीयतरोऽभवत् १०० ततोविद्युत्प्रभैर्बाणैःकार्तस्वरविभूषितैः
निरंतरमिवाकाशमासीच्छन्नंकिरीटिना १०१ किरीटिभुजनिर्मुक्तैःसंपतद्भिर्महाशरैः समाच्छन्नंबभौसर्वंकाद्रवेयैरिवप्रभो २ त

कपुंखान्ससुग्रांश्चरान्संनतपर्वणः अथास्त्रजं देमेयात्माद्रिदृष्टसर्वोस्तुपांडवः ३ मद्योविदिशोदिशःसर्वाःसमुद्रागिरयोपिवा स्फुटंतीतिजनाजज्ञुः
पार्थस्यतलनिस्वनात् ४ हत्वादशसहस्राणिपार्थिवानांमहारथः संसप्तकानांकौंतेयः प्रतस्थेतीरितोभ्ययात् ५ प्रतस्थेचसमासाद्यपार्थःकां
बोजरक्षितं अमनाथबलाह्लाणोर्ज्ञनवानिववासवः ६ प्रविष्टोराभ्युभद्रेनह्निघ्नतामाततायिनां शार्ङ्गधनुणांतथावाकुंतथापिचशिरांस्युत ७
त्तंगानावयवैश्छिन्नैर्योधुधास्तीर्पतं वि विध्वस्तानाभितंभग्नावतुरंगाश्वतुमाः ८ हतस्मारथपत्तीनांबालानिरिपुर्तमर्जुनं सुदक्षिणादवरजःशरवृ
घ्याभ्यवीदूपत् ९ तस्यास्यतोर्द्धचंद्राभ्यांबाहूपरिघसन्निभौ पूर्णचंद्राभवक्रं च क्षुरेणाभ्यहरच्छिरः १० सपपाततनोवाहात्सुलोहितपरिस्रवः
मनःशिलागिरेःशृंगंवज्रेणेवावदारितं ११ सुदक्षिणादवरजंकांबोजंददृशुर्हतं प्रांशुंकमलपत्राक्षमत्यर्थप्रियदर्शनं १२ कांचनस्तंभ
सदृशंभिन्नंहेमगिरिंयथा ततोभवत्पुनर्युद्धंघोरमत्यर्थमद्भुतं १३ नानावस्थाश्चयोधानांवभूवुस्तत्रयुध्यतां एकेषुनिहतैरश्वैःकांबोजैर्यव
नैःशकैः १४ शोणितार्द्रास्तदारक्तासर्वमासील्लोहितायनं रथैर्हताश्वसूतैश्चहतारोहैश्चवाजिभिः १५ द्विरदैश्चहतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः
अन्योन्येनमहाराजकृतोघोरोजनक्षयः १६ तस्मिन्प्रपक्षेपक्षेचनिहतेसव्यसाचिना अर्जुनंजयतांश्रेष्ठंत्वरितोद्रौणिरभ्ययात् १७
विधुन्वानोमहच्चापंकार्तस्वरविभूषितं आददानःशरान्घोरान्स्वरश्मीनिवभास्करः १८ क्रोधामर्षविवृत्तास्योलोहिताक्षोबली
अंतकालेययाक्रुद्धोमृत्युःकिंकरदंडभृत् १९ ततःप्रासृजदुग्राणिशरवर्षाणिसंघशः तैर्विसृष्टैर्महाराजव्यद्रवत्पांडवीचमूः २० सह

द्वैवतुद्रा शार्हैस्पंदनस्थं विशांपते पुनः प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि मारिष २१ तैः पतद्भिर्महाराज द्रोणिमुक्तैः समंततः संछादितौ रथस्थौ ता
वुभौ कृष्णधनंजयौ २२ ततः शरशतैस्तीक्ष्णैरश्वत्थामा प्रतापवान् निम्बुष्टौ तावुभौ युद्धे कृष्णं माधवपांडवौ २३ हाहाकृतमभूत्सर्वं स्था
वरं जंगमं तथा चराचरस्य गोप्तारौ दृष्ट्वा संछादितौ शरैः २४ सिद्धचारणसंघाश्च संपेतुस्तत्र समंततः चिंतयंतो भवेदद्य लोकानां स्वस्त्यपीति च २५
न मया तादृशो राजन्दृष्टपूर्वः पराक्रमः संग्रामे यादृशो द्रौणेः कृष्णौ संछादयिष्यतः २६ द्रौणेस्तु धनुषः शब्दमहितत्रासनं रणे अश्रौषं
वहुशो राजन्सिंहस्येव नदतो यथा २७ ज्या चास्य चरतो युद्धे सव्यदक्षिणमस्यतः विद्युदंबुदमध्यस्था भ्राजमानेव साभवत् २८ स तथा क्षिप्र
कारी च दृढहस्तश्च पांडवः प्रमोहं परमं गत्वा प्रैक्षत द्रोणजं ततः २९ विक्रमं विहृतं मेने आत्मनः स महायशाः तस्यासत्समरे राजन्वपुरासी
त्सुदुर्दृशं ३० द्रौणिपांडवयोरेवं वर्तमाने महारणे वर्द्धमाने च राजेंद्र द्रोणपुत्रे महाबले ३१ हीयमाने च कौंतेये कृष्णं रोषः समाविश
त् स रोषान्निःश्वसन्राजन्निर्दहन्निव चक्षुषा ३२ द्रौणिं ह्यपश्यत्संग्रामे फाल्गुनं च मुहुर्मुहुः ततः क्रुद्धोब्रवीत्कृष्णः पार्थं सप्रणयं तदा ३३
अत्यद्भुतमिदं पार्थ तव पश्यामि संयुगे अतिशेते हि यत्र त्वां द्रोणपुत्रोद्य भारत ३४ कच्चिद्वीर्यं यथा पूर्वं भुजयोर्वा बलं तव कच्चित्ते गांडिवं ह
स्ते रथे तिष्ठसि चार्जुन ३५ कच्चित्कुशलिनौ बाहू मुष्टिर्वा न व्यशीर्यत उदीर्यमाणं हि रणे पश्यामि द्रौणिमाहवे ३६ गुरुपुत्र इति ह्येनं मान
यन्भरतर्षभ उपेक्षां कुरु मा पार्थ नायं काल उपेक्षितुं ३७ एवमुक्तस्तु कृष्णेन गृह्य भल्लांश्चतुर्दश त्वरमाणस्त्वरकाले द्रौणेर्धनुरथाच्छि

नत ३८ ध्वजंछत्रंपताकाश्चरथंशक्तिंगदांतथाजत्रुदेशेचसुभृशंवत्सदंतैरताडयत् ३९ समूर्छोपरमांगत्वाध्वजयष्टिंसमाश्रितः नंविसंज्ञंम
हारणजशत्रुणाभृशपीडितं ४० अपोवाहरणात्सूतोरक्षमाणोधनंजयात् एतस्मिन्नेवकालेतुविजयःशत्रुतापनः ४१ महन्तावकंसैन्यंश
तशोथसहस्रशः पश्यतस्तस्यवीरस्यतवपुत्रस्यभारत ४२ एवमेषक्षयोवृत्तस्तावकानांपरैःसह क्रूरोविशसनोघोरोराजन्दुर्मंत्रितेतव ४३
संसप्तकांश्चकौंतेयःकुरूंश्चापिवृकोदरः वसुषेणश्चपांचालान्कृत्स्नेनवधमद्रणे ४४ वर्त्तमानेतथारौद्रेराजन्वीरवरक्षये उत्थितान्यसंग
णयानिकबंधानिसमंततः ४५ युधिष्ठिरोपिसंग्रामेप्रहारैर्गाढवेदनः क्रोशमात्रमपक्रम्यतस्थौभरतसत्तम १४६ इतिश्रीमहा
भारतेकर्णपर्वणि संजयउवाच दुर्योधनस्ततःकर्णमुपेत्यभरतर्षभ अब्रवीन्मद्रराजंचतथैवान्यांश्चपार्थिवान् १ यदृच्छयैतत्संप्रा
प्तंस्वर्गद्वारमपावृतं सुखिनःक्षत्रियाःकर्णलभंतेयुद्धमीदृशं २ सदृशैःक्षत्रियैःशूरैःशूराणांयुध्यतांयुधि इष्टंभवतिराधेयतदि
दंसमुपस्थितं ३ हत्वाचपांडवान्युद्धेस्फीतामुर्वीमवाप्स्यथ निहतावापरैर्युद्धेवीरलोकमवाप्स्यथ ४ दुर्योधनस्यतच्छ्रुत्वावचनंक्षत्रि
यर्षभाः हृष्टानादाननुदन्क्रोशन्वादित्राणिचसर्वशः ५ ततःप्रमुदितेतस्मिन्दुर्योधनबलेतदा हर्षयंस्तावकान्योधान्द्रौणिर्वचनमब्र
वीत् ६ प्रत्यक्षंसर्वसैन्यानांभवतांचापिपश्यतां न्यस्तशस्त्रोममपिताधृष्टद्युम्नेनपातितः ७ सतेनाहममर्षेणमित्रार्थेचापिपार्थिवाः
सत्यंवः प्रतिजानामितद्वाक्यंमेनिबोधत ८ धृष्टद्युम्नमहत्वाहंनविमोक्ष्यामिदंशनं अनृतायांप्रतिज्ञायांनाहंस्वर्गमवाप्नुयां ९ अर्जु
नोभीमसेनश्चयोधाधारक्षितारणे धृष्टद्युम्नस्ततसंख्येनिहनिष्यामिसायकैः १० एवमुक्तेततःसर्वासहिताभारतीचमूः अभ्यद्रवतकौं

नेयांस्तथातेचापिपांडवाः ११ ससंनिपातोरथयूथपानांबभूवराजन्नतिभीमरूपः जनक्षयःकालयुगांतकल्पःश्रावन्नेताग्रेकुरुसृंजयानां १२
ततःप्रवृत्तेयुधिसंप्रहारेभूतानिसर्वाणिसदैवतानि आसन्समेतानिमहाप्ररोमेर्दिदृक्षमाणानिनरप्रवीरान् १३ दिव्यैश्चमाल्यैर्विवि
धैश्चगंधैर्दिव्यैश्चरत्नैर्विविधैर्नराग्र्यान् रणोत्सुकमौद्धहनःप्रवीरान्ववाकिरन्नभसःसंप्रहृष्टाः १४ समीरणास्तांश्चनिषेव्यगंधान्निषेवसर्वान
पियोधमुख्यान् निषेव्यमानाक्षितिनिलनयोधाः परस्परक्ष्माधरणीनिपेतुः १५ सादिव्यमाल्यैरवकीर्यमाणासुवर्णपुंखैश्चशरैर्विचित्रैः न
क्षत्रसंघैश्चविचित्रिताद्योःक्षितिर्बभौयोधवरैर्विचित्रा १६ नगोनतीशब्दविसाधुवादैर्दिव्यघोषैःसमुदीर्यमाणैः ज्याघोषनेमिस्वनवनाद
चित्रःसमाकुलःसोभवत्संप्रहारः १७ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यांकर्णपर्वणि संजयउवाच एवमेष
महानासीत्संग्रामःपृथिवीक्षितां क्रुद्धेर्जुनेतथाकर्णेभीमसेनेचपांडवे १ द्रोणपुत्रंपराजित्यजित्वाचान्यान्महारथान् अब्रवीदर्जुनोरा
जन्वासुदेवमिदंवचः २ पश्यकृष्णमहाबाहोद्रवंतींपांडवीचमूं कर्णोपश्यच्चसंग्रामेकाल्ययंतंमहारथान् ३ नचपश्यामिदाशार्हधर्म
राजंयुधिष्ठिरं नापिकेतुर्युधांश्रेष्ठधर्मराजस्यदृश्यते ४ त्रिभागश्चावशिष्टोयंदिवसस्यजनार्दन नचमांधार्तराष्ट्रेषुकश्चिद्युध्यतिसंयु
गे ५ तस्मात्त्वंमत्प्रियंकुर्वन्याहियत्रयुधिष्ठिरः दृष्ट्वाकुशलिनंयुद्धेधर्मपुत्रंसहानुजं ६ पुनर्योत्स्यामिवार्ष्णेयशत्रुभिःसहसंयुगे
ततःप्रायाद्रथेनाशुबीभत्सोर्वचनाद्धरिः ७ ततोयुधिष्ठिरोराजासंजयाश्चमहारथाः अयुध्यंस्तावकैःसार्द्धंमृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ८

ततः संग्रामभूमिं तां वर्त्तमाने जनक्षये अवेक्षमाणो गोविंदः सव्यसाचिनमब्रवीत् ९ पश्य पार्थ महारौद्रो वर्त्तते भरतक्षयः पृथिव्यां क्षत्रियाणां
वै दुर्योधनकृते महान् १० पश्य भारत चापानि रुक्मपृष्ठानि धन्विनां मृतानामपविद्धानि कपालांश्च महाधनान् ११ जातरूपमयैः पुंखैः शरांश्चा
नतपर्वणः तैलधौतांश्च नाराचान्निर्मुक्तानिव पन्नगान् १२ हस्तिदंतत्सरून्खड्गान्जातरूपपरिष्कृतान् चर्माणि चापविद्धानि रुक्मगर्भाणि भार
त १३ सुवर्णविकृतान्प्रासान्शक्तीः कनकभूषणाः जांबूनदमयैः पट्टैर्बद्धाश्च विपुला गदाः १४ जातरूपमयीश्चर्ष्टीः पट्टिशान्हेमभूषणान्
न् दंडैः कनकचित्रैश्च विप्रविद्धान्परश्वधान् १५ अयःकुंतांश्च पतितान्मुसलानि गुरूणि च शतघ्नीः पश्य चित्राश्च विपुलान्परिघांस्तथा १६
चक्राणि चापविद्धानि तोमरांश्च महारणे नानाविधानि शस्त्राणि प्रगृह्य जयगृद्धिनः १७ जीवंत इव दृश्यंते गतसत्वास्तरस्विनः गदाविमथि
तैर्गात्रैर्मुशलैर्भिन्नमस्तकान् १८ गजवाजिरथक्षुण्णान्पश्य योधान्सहस्रशः मनुष्यहयनागानां शरशक्त्यृष्टिपट्टिशैः १९ परिघैरायसैर्घो
रैः स्यस्कुंतैः परश्वधैः शरीरैर्बहुभिश्छिन्नैः शोणितौघपरिप्लवैः २० गतासुभिरमित्रघ्न संवृता रणभूमयः बाहुभिश्चंदनादिग्धैः सांगदैर्हेमभूषितैः
२१ सतलत्रैः सकेयूरैर्भाति भारत मेदिनी सांगुलित्रैर्भुजाग्रैश्च विप्रविद्धैरलंकृतैः २२ हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरूरुभिश्च तरस्विनां बद्धचूडामणि
वरैः शिरोभिश्च सकुंडलैः २३ पातितैर्ऋषभाक्षाणां विराजति वसुंधरा कबंधैः शोणितादिग्धैश्छिन्नगात्रशिरोधरैः २४ भूर्भाति भारत
श्रेष्ठ शांतार्चिभिरिवाग्निभिः रथांश्च बहुधा भग्नान्हेमकिंकिणिनः शुभान् २५ वाजिनश्च हतान्पश्य निष्कीर्णांत्रान्शराहतान् अनुकर्षा
नुपासंगान्पताका विविधध्वजान् २६ रथिनां च महाशंखान्पांडुरांश्च प्रकीर्णकान् निरस्तजिह्वान्मातंगान्शयानान्पर्वतोपमान्

त्रार

न५ मन्यव४

नर

वर्जयंतो विचित्रांश्च हतांश्च गजवाजिनः वारणानां परिस्तोमान् रथैर्वाजिनकं चलान् २८ विपारितविचित्रांश्च स्वरूपविचित्रान् कुथांकुशान् भिन्नाश्च
वृक्षघाघंटा महद्भिः पतितैर्गजैः २९ वैडूर्यदंडांश्च शुभान् पतितानंकुशान् भुवि वद्धाः सादिभुजाग्रेषु सुवर्णविकृताः कशाः ३० विचित्रमणि
चित्रांश्च जातरूपपरिष्कृतान् अश्वास्तरपरिस्तोमान् राङ्कवान् पतितान् भुवि ३१ चूडामणिवरेंद्राणां विचित्राः कांचनस्रजः छत्राणि चापविद्धा
नि चामरव्यजनानि च ३२ चंद्रनक्षत्रभासैश्च वदनैश्चारुकुंडलैः कृतश्मश्रुभिरत्यर्थं वीराणां समलंकृतैः ३३ वदनैः पश्य संछन्नां महीं शो
णितकर्दमां सजीवांश्चापरान् पश्य कूजमानान् समंततः ३४ उपास्यमानान् बहुशो न्यस्तशस्त्रैर्विशांपते ज्ञातिभिः सहितांस्तत्र रोदमानैर्मुहु
र्मुहुः ३५ सुक्रांतानपरान्योधांश्छादयित्वा तरस्विनः पुनर्युद्धाय गच्छंति जयगृद्धाः प्र ३६ अपरे तत्र तत्रैव परिधावंति मानवाः
ज्ञातिभिः पतितैः शूराः याचमानास्तथोदकं ३७ जलार्थं च गताः केचिन्निःप्राणा बहवोऽर्जुन संनिवृत्ताश्च ते शूरास्तान् दृष्ट्वा विचेतसः ३८
जलं त्यक्त्वा प्रधावंति क्रोशमानाः परस्परं जलं पीत्वा मृताः पश्य पिबंतो मांसमानीय ३९ परित्यज्य प्रियानन्ये बांधवान्बांधवप्रियाः व्युत्क्रांताः
समदृश्यंत तत्र महारणे ४० तथापरान्नरश्रेष्ठ संदष्टौष्ठपुटान् पुनः भ्रुकुटीकुटिलैर्वक्त्रैः प्रेक्षमाणान् समंततः ४१ एवं ब्रुवंस्तदा कृष्णोऽय
यौ यत्र युधिष्ठिरः अर्जुनश्चापि नृपतेर्दर्शनार्थं महारणे ४२ याहि याहीति गोविंदं मुहुर्मुहुरचोदयत् तां युद्धभूमिं पार्थस्य दर्शयित्वा च मा
धवः ४३ त्वरमाणस्ततः कृष्णः पार्थमाह शनैरिदं पश्य पांडव राजानम् उपयातांश्च पार्थिवान् ४४ कर्णं पश्य महारंगे ज्वलंतमिव पावकं

तन२

चलितोभीमोमहेष्वासःसैनिकेनारणाग्रनि ४५ तमेतेविनिवर्त्तंतेधृष्टद्युम्न पुरोगमाः पांचालसंजयानांचपांडवानांचयेमुखं ४६ निहत्तेष्वपुनःपा
र्थेषुमग्नंशत्रुबलेमहत्कौरवान्द्रवतोदृष्ट्वाकर्णोराधयतेर्जुन ४७ यंतकश्चतिमोघोगेशक्रतुल्यपराक्रमः असौगच्छतिकौरव्यद्रौणिःशस्त्रभृ
तांवरः ४८ तमेवप्रद्रुतंसंख्येधृष्टद्युम्नोमहारथः अनुप्रयातिसंग्रामेहतानामश्वपत्तिसंजयान् ४९ सर्वमाहस्मदुर्द्धर्षोवासुदेवःकिरीटिने त
तोराजन्महाघोरःप्रादुरासीन्महारणः ५० सिंहनादरवश्चैवप्रादुरासन्समागमे उभयोःसेनयोराजन्मृत्युंकृत्वानिवर्त्तनं ५१ एवमेषसमु
द्यायान्तःपृथिव्यांपृथिवीपते तावकानांपरेषांचराजन्दुर्मंत्रितेनतव ५२ इतिश्रीमहाभारतेकर्णपर्वणि संजयउवाच ततःपुनःसमाज
ग्मुर्भीमाःकुरुसंजयाः युधिष्ठिरमुखाःपार्थाःसूतपुत्रमुखावयं १ ततःप्रववृतेभीमःसं[illegible]ग्रामोलोमहर्षणःकर्णस्यपांडवानांच
यमराष्ट्रविवर्द्धनः २ तस्मिन्प्रवृत्तेसंग्रामेतुमुलेशोणितोदके संशप्तकेषुशूरेषुकिंचिच्छिष्टेषुभारत ३ धृष्टद्युम्नोमहाराजसहितः
सर्वराजभिः कर्णमेवाभिदुद्रावपांडवाश्चमहारथाः ४ आगच्छमानांस्तान्संख्येप्रहृष्टान्विजयैषिणः दधारैकोरणेकर्णोजलौघा
निवपर्वतः ५ समासाद्यतुतेकर्णंव्यशीर्यंतमहारथाः यथाचलंसमासाद्यवार्योघाःसर्वतोदिशं ६ तयोरासीन्महाराजसंग्रा
मोलोमहर्षणः धृष्टद्युम्नस्तुराधेयंशरेणानतपर्वणा ७ ताडयामाससमरेतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् विजयंचधनुःश्रे[illegible]विधुन्वा
नोमहारथः ८ पार्षतस्यधनुश्छित्वाशरांश्चाशीविषोपमान् ताडयामाससंक्रुद्धःपार्षतंनवभिःशरैः ९ तेवर्म्महेमवि
कृतंभित्वातस्यमहात्मनः शोणिताक्ता[illegible]राजंतशक्रगोपाइवानघ १० तदपास्यधनुश्छिन्नंधृष्टद्युम्नोमहारथः अथान्यद्धनुरा

७३

दायशरांस्त्वाशीविषोपमान् ११ कर्णोविव्याधसमरेशरैःसंनतपर्वभिः तथैवराजन्कर्णोपिपार्षतंशत्रुतापनं १२ छादयामाससमरेशरैरा
शीविषोपमैः द्रोणाशत्रुर्महेष्वासोविव्याधनिशितैःशरैः १३ तस्यकर्णोमहाराजशरंकनकभूषणं प्रेषयामाससंक्रुद्धोमृत्युदंडमिवापरं १४
तमापतंतंसहसाघोररूपंविशांपते चिच्छेदशतधाराजन्शैनेयःकृतहस्तवत् १५ दृष्ट्वाविनिहतंबाणंशरैःकर्णोविशांपते सात्यकिं
शरवर्षेणसमंतात्पर्यवारयत् १६ विव्याधचैनंसमरेनाराचैस्तत्रसप्तभिः तंप्रत्यविध्यच्छैनेयःशरैर्हेमपरिष्कृतैः १७ ततोयुद्धंमहा
राजंश्चक्षुःश्रोत्रभयानकं आसीद्घोरंचचित्रंचप्रेक्षणीयंसमंततः १८ सर्वेषांतत्रभूतानांलोमहर्षोभ्यजायत तंदृष्ट्वासमरेकर्मकर्णशैने
ययोर्नृप १९ एतस्मिन्नंतरेद्रौणिरभ्ययात्तुमहाबलं पार्षतंशत्रुदमनंवीर्यासुनाशनं २० अभ्यभाषतसंक्रुद्धोद्रौणिःपरपुरंजयः ति
ष्ठतिष्ठाद्यब्रह्मघ्ननमेजीवन्विमोक्ष्यसे २१ इत्युक्त्वासुभृशंवीरःशीघ्रकृन्निशितैःशरैः पार्षतंछादयामासघोररूपैःसुतेजनैः २२ यतमा
नंपरंशक्त्यायतमानोमहारथः यथाहिसमरेद्रोणःपार्षतंवीक्ष्यमारिष २३ तथाद्रौणिंरणेदृष्ट्वापार्षतःपरवीरहा नातिहृष्टमनाभूत्वा
मन्यतेमृत्युमात्मनः २४ सज्ञात्वासमरेत्मानंशस्त्रेणावध्यमेवतु जवेनाभ्याययौद्रौणिंकालःकालमिवक्षये २५ द्रौणिस्तुदृष्ट्वाराजेंद्र
धृष्टद्युम्नमवस्थितं क्रोधेननिःश्वसन्वीरःपार्षतंसमुपाद्रवत् २६ तावन्योन्यंतुदृष्ट्वैवसंरंभंजग्मतुःपरं अथाब्रवीन्महाराजद्रो

नंशत्रुघ्न

रापुत्रः प्रतापवान् २७ धृष्टद्युम्नं समीपस्थं त्वरमाणो विशांपते पांचाल्यायसदायत्तां पृषत्कान्विसृजन्मृधे २८ पार्षद्दियत्नस्त्वयाकर्मकृतानोरणे
पुराकृतं स्वयत्नांनजानेतत् द्वैययानकुशलंतया २९ त्वारक्षमाणः पार्थेन यदि तिष्ठसि संयुगे नापक्रामसि वा मूढ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ३०
एवमुक्तः प्रत्युवाच धृष्टद्युम्नः प्रतापवान् धृष्टद्युम्नस्त्वाच प्रतिवाक्यं स एवासिर्मामको द्दास्यते तव ३१ येनैव ते पितुर्दत्तं यतमानस्य संयुगे
यदि तावन्मया द्रोणो निहतो ब्राह्मणब्रुवः त्वामिदानीं कथं युद्धे न हनिष्यामि विक्रमात् एवमुक्त्वा महाराज सेनापतिरमर्षणः निशितेनापि बाणे
न द्रौणिं विव्याध पार्षतः ततो द्रौणिस्तु संक्रुद्धः शरैः सन्नतपर्वभिः आच्छादयद्दिशो राजन्धृष्टद्युम्नस्य संयुगे नैवांतरिक्षं न दिशो नापि योधाः समंततः
३५ दृश्यंते वै महाराज शरैश्छन्नाः सहस्रशः तथैव पार्षतो राजन्द्रौणिमाहवशोभिनं ३६ शरैः संछादयामास सूतपुत्रस्य पश्यतः राधेयो
पि महाराज पांचालान्सह पांडवैः ३७ द्रौपदेयान्युधामन्युं सात्यकिं च महारथं एकः संवारयामास प्रेक्षणीयः समंततः ३८ धृष्टद्युम्नस्तु समरे
द्रौणेश्चिच्छेद कार्मुकं तस्यापास्य धनुर्द्रौणिरन्यदादाय कार्मुकं ३९ वेगवत्समरे घोरे शरांश्चाशीविषोपमान् स पार्षतस्य राजेंद्र धनुः शक्तिं गदां
ध्वजं ४० हयान्सूतं रथं चैव निमेषाद्व्यधमच्छरैः स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ४१ खड्गमादत्त विपुलं शतचंद्रं च भानुमत् द्रौ
णिस्तदपि राजेंद्र भल्लैः क्षिप्रं महारथः ४२ चिच्छेद समरे वीरः क्षिप्रहस्तो दृढायुधः रथादनवरूढस्य तदद्भुतमिवाभवत् ४३ धृष्टद्युम्नं हि विरथं हता
श्वं छिन्नकार्मुकं शरैश्च बहुधा विद्धमस्त्रैश्च शकलीकृतं ४४ नाशकद्भरतश्रेष्ठ यतमानो महारथः तस्यांतमिषुभी राजन्यदा द्रौणिर्न जग्म

वान् ४५ अथतस्याधनुर्वीरः पार्थस्तत्तीर्णोवगात् आसीद्रौद्रस्ततोवेगस्तस्यराजन्महात्मनः ४६ गरुडस्येवपततोजिघृक्षोःप
न्नगोत्तमं एतस्मिन्नेवकालेतुमाधवोर्जुनमब्रवीत् ४७ पश्यपार्थयथाद्रौणिः पार्थमसंरथ्यधीत यत्नंकरोतिविपुलंहन्याच्चैनंनसंशयः ४८
न्नेमोचयमहाबाहोपार्थत्वंशत्रुकर्शन द्रौणेरास्यमनुप्राप्तम्मृत्योरास्यगतंयथा ४९ एवमुक्तामहाराजवासुदेवःप्रतापवान् प्रेषयत्तुर
गांस्तत्रयत्रद्रौणिर्व्यवस्थितः ५० तेहयाश्चन्द्रसंकाशाः केशवेनप्रचोदिताः अपिबंतइवव्योमजग्मुद्रौणिरथंप्रति ५१ दृष्ट्वायांतौतौम
हावीर्यावुभौकृष्णधनंजयौ धृष्टद्युम्नवधेयत्नंद्रौणिश्चक्रेमहाबलः ५२ विकृष्यमाणान्दृष्ट्वैवधृष्टद्युम्नंनरेश्वर शरांश्चिक्षेपवैपार्थोद्रौ
णिंप्रतिमहाबलः ५३ तेशराहेमविकृतागांडीवप्रेषिताभृशं द्रौणिमासाद्यविविशुर्वल्मीकमिवपन्नगाः ५४ सविद्धस्तैःश
रैर्घोरैर्द्रोणपुत्रःप्रतापवान् उत्सृज्यसमरेराजन्गांवासममितौजसं ५५ रथमारुह्यवीरोधनंजयशरार्दितः प्रगृह्यचधनुःश्रे
ष्ठंपार्थंविव्याधसायकैः ५६ एतस्मिन्नंतरेवीरः सहदेवोजनाधिप अपोवाहरथेनाजौपार्थंशत्रुतापनं ५७ अर्जुनोपिमहा
राजद्रौणिंविव्याधपत्रिभिः तंद्रोणपुत्रः संक्रुद्धोवाह्वोरसिचार्पयत् ५८ क्रोधितस्तुरणेपार्थोनाराचंकालसंमितं द्रोणपुत्राय
चिक्षेपकालदंडमिवापरं ५९ ब्राह्मणस्यांसदेशेसनिपपातमहाद्युतिः सविह्वलोमहाराजशरवेगेनसंयुगे ६०

निषसाद रथोपस्थे वैक्लव्यं च परं ययौ ततः कर्णो महाराज व्याक्षिप्य छिन्नधन्वनुः ६१ अर्जुनं समरे क्रुद्धः प्रेक्षमाणो मुहुर्मुहुः दै
रथं चापि पार्थेन कामयानो महारणे ६२ विह्वलं तं तु वीक्ष्याथ द्रोणपुत्रं च सारथिः अपोवाह रथेनाजौ त्वरमाणो रणाजिरात्
६३ अथोत्क्रुष्टं महाराज पांचालैर्जितकाशिभिः मोक्षितं पार्थ तं दृष्ट्वा द्रोणपुत्रं च पीडितं ६४ वादित्राणि च दिव्यानि वा
वाद्यंत सहस्रशः सिंहनादांश्च चक्रुस्ते दृष्ट्वा संख्ये तदद्भुतं ६५ एवं कृत्वाब्रवीत्पार्थो वासुदेवं धनंजयः याहि संशप्तकान्कृष्ण
कार्यमेतत्परं मम ६६ ततः प्रयातो दाशार्हः श्रुत्वा पांडवभाषितं रथेनातिपताकेन मनोमारुतरंहसा ६७ इति
महाभारते कर्णपर्वणि ॥ ॥

एतस्मिन् २ नरोत्तमंवरारोहं स्तोत्रमिमितिपाठकांश्चनंतद्धि उत्कृष्टानांमध्येस्तुत्तमं ६

संजयउवाच एतस्मिन्नंतरेक्रुद्धः पार्थंवचनमब्रवीत् दर्शयन्निवकौंतेयधर्मराजंयुधिष्ठिरं १ एषपांडवतेभ्राताधार्त्तराष्ट्रैर्महा
बलैः जिघांसुभिर्महेष्वासैर्द्रुतंपार्थानुसार्यते २ तंचानुयांतिसंरब्धाः पांचालायुद्धदुर्मदाः युधिष्ठिरंमहात्मानंपरीप्संतोमहा
बलाः ३ एषदुर्योधनःपार्थरथानीकेनदंशितः राजासर्वस्यलोकस्यराजानमनुधावति ४ जिघांसुःपुरुषव्याघ्र
भ्रातृभिः सहितोबली आशीविषसमस्पर्शैः सर्वयुद्धविशारदैः ५ एतेजिघृक्षवोयांतिद्विपाश्वरथपत्तयः युधिष्ठिं
धार्त्तराष्ट्रास्त्वोत्तमभीमवार्थिनः ६

जिहीर्षवो युधिष्ठिरं हंतुं पश्चात्तः निरुद्धाः संतोपि न्यधिष्ठिताः २५ तस्य युधिष्ठिरस्य कर्मैकत्वं पराजयपारंअ एवं दुर्योधनादिभिः कृतं निष्काशितं २६ तत्र हेतुः

पश्यपार्थतनौ माद्र्यां निरुद्धाधिष्ठिताः पुनः जिहीर्षवो मृतं शैन्याः शक्याग्निमपि वा सकृत ७ ते बहुलाः सरिताः पुनर्गच्छंति पांडवं स
मुद्रमिव वार्योघाः प्रावृट्काले महारथाः ८ नदंतः सिंहनादांश्च धमंतश्चापि वारिजान् बलवंतो महेष्वासा विधुन्वंतो धनूंषि च ९
मृत्सामुखगतं मन्ये कुंतीपुत्रं युधिष्ठिरं हुतमग्नौ च कौंतेयं दुर्योधनवशंगतं १० यथा विधमनीकं तु धार्तराष्ट्रस्य पांडव नास्य शक्यो
ऽपि मुच्येत संप्राप्तो बाणगोचरं ११ दुर्योधनस्य वीरस्य शरौघान् शीघ्रमस्यतः संक्रुद्धस्यांतकस्येव को वेगं संसहेद्रणे १२ दुर्योधनस्य वी
रस्य द्रोणेः शारद्वतस्य च कर्णस्य चेषुवेगो वै पर्वतानपि शातयेत १३ कर्णेन च कृतो राजा विमुखः शत्रुतापनः बलवांल्लघुहस्तश्च
कृती युद्धविशारदः १४ राधेयः पांडवश्रेष्ठं शक्तः पीडयितुं रणे सहितो धृतराष्ट्रस्य पुत्रैः शूरैर्महाबलैः १५ तस्याभियुध्यमानस्य संयुगा
मेशांतस्तात्मनः अन्यैरपि च पार्थस्य कृतं कर्म महारथैः १६ उपवासकृतो राजा भृशं भरतसत्तमः ब्राह्मे बले स्थितो ह्येष न क्षात्रे हि
बले विभुः १७ कर्णेन चाभियुक्तोयं भूपतिः शत्रुतापनः संशयं समनुप्राप्तः पांडवो वै युधिष्ठिरः १८

ब्राह्मे बले क्षमायां क्षात्रे बले निष्ठुरत्वे १७ १८

स्पू१

२० हतान्नाशयतेत्निकर्णोस्त्रोस्यतीतिसंशयः ४ ॐ णाकर्णाः गंधर्वैः नस्माद्धुस्तूणाकर्णोगांधर्वे इंद्रजालमयंतन २३

नजीवतिमहाराज्ञोममपार्थयुधिष्ठिरः यद्भीमसेनःसुहृत्तैःसिंहनादममर्षणः १९ नदेतांधार्त्तराष्ट्राणांपुनःपुनररिंदमः धमतां
प्रमहाशंखान्संग्रामेजितकाशिनां २० युधिष्ठिरंपांडवेयंहंतीतिभरतर्षभ संचोदयत्तसौकर्णोधार्त्तराष्ट्रान्महाबलान् २१ स्थू
णाकर्णेंद्रजालेनपार्थपाशुपतेनच प्रच्छादयंतिराजानंशस्त्रजालैर्महारथाः २२ आतुरोहिकृतोराजासैनिपसस्वभारत यवेन
मनुवर्त्ततेपांचालाःसहपांडवैः २३ त्वरमाणास्त्वराकालेसर्वेशस्त्रभृतांवराः भुज्जंतमिवपातालेसवर्तिनोप्युज्जिहीर्षवः २४ नह
नुदृश्यतेराज्ञःकर्णेननिहतैःशरैः पश्यतोयेमयोःपार्थसात्यकेश्चशिखंडिनः २५ धृष्टद्युम्नस्यभीमस्यशतानीकस्यवाविभो पांचा
लानांचसर्वेषांचेदीनांचैवभारतः २६ एषकर्णोरणेपार्थपांडवानामनीकिनीं शरैर्विध्वंसयतिवैनलिनीमिवकुंजरः २७
एतेद्रवंतिरथिनःस्त्वदीयाःपांडुनंदन पश्यपश्यपथापार्थगच्छंत्येतेमहारथाः २८ एतेभारतमातंगाःकर्णेनाभिहताः
शरैः आर्त्तनादान्विकुर्वाणाविद्रवंतिदिशोदश २९

निषेयः चिकित्सकेनाध्यः संनिषसंभूतपादेवसंतः ३० हास्तिकक्षांकेतुमिनिसंबंधः ४० छत्रेणोपतलाक्षितः ४१

रथानांद्रवतोदृष्ट्वेतद्वैवसमंततः द्राव्यमाणांरणोपार्थकर्णोनाभिन्नकाशिना ३० हास्तिकक्षांरणोपश्यपवरंतौनत्रनत्रह रथस्थंस
नपुत्रस्यकेतुंकेतुमतांवर ३१ असौधावतिराधेयोभीमसेनरथंप्रति किरनुशरशतानेवविनिघ्नंस्तववाहिनी ३२ एतानश्यपव
पांचालान्द्राव्यमाणान्महारथान् शक्रेणेवयथादैत्यान्हन्यमानान्महाहवे ३३ एषकर्णोरणेजित्वापांचालान्मांतुसंजयान् दिशो
विप्रेक्षतेसर्वास्त्वदृर्थामितिमेमतिः ३४ यथापार्थधनुःश्रेष्ठंविकर्षन्साधुशोभते शत्रुंजित्वायथाशक्रोदेवसंघैःसमावृतः ३५
एषसर्वात्मनापांडून्त्रासयित्वामहारणे त्रासयंतोरणेपांडून्संजयांश्चसमंततः ३६
पतेनर्दतिकौरव्याहत्वाकर्णोस्यविक्रमं अभिद्रवतमद्राक्षीरुतंद्रवतकौरवाः यथाजीवन्नवःकश्चिन्मुच्येतयुधिसंजयः ३८
भिमाषेतराधेयंसर्वसैन्यानिमानद ३७ एवमुक्त्वागतोह्येषपृष्ठतोविकिरंछरान् ३९ पश्यकर्णोरणोपार्थश्वेतछत्रविराजितं
तथाकुरुतसंयत्रावयंयास्यामपृष्ठतः उदयंपर्वतंयद्वछशांकेनाभिशोभितं ४० पूर्णचंद्रनिकाशेनमूर्ध्निछत्रेणभारत ध्रियमाणेनसमरेश्रीमछतशलाकिना ४१

प्रियश्चसुहृन्मितिशेषः ४४ ४६

एषत्वांवेक्षतेकर्णःसकचःक्षविशांपते उत्तमंजवमास्थायध्रुवमेष्यतिसंयुगो ४२ पश्यहैनंमहाबाहोविधुन्वानंमहद्धनुः शरांश्चा
शीविषाकारान्विसृजंतंमहारणे ४३ असौनिवृत्तोराधेयोदृश्यतेवानरध्वजं प्राथयन्समरंपार्थत्वयासहपरंतप ४४ वधाय
चात्मनोभ्यतिदीप्तास्यंशलभोयथा करोमेकाकिनंदृष्ट्वारथानीकेनभारत रिरक्षिषुः सुसंरब्धोधार्त्तराष्ट्रोनिवर्त्तते सर्वैःसहैभि
र्दुष्टात्मावध्यतांचप्रयत्नतः ४६ त्वयायशश्चराजंचसुखंचोत्तममिछता अनेनपोविश्रुतयोर्युवयोर्योत्स्यमानयोः ४७ दे
वासुरेपार्थमृधेदेवदानवयोरिव त्वांचदृष्ट्वातिसंरब्धंकरोतिचभरतर्षभ ४८ असौदुर्योधनःक्रुद्धोनांतरंप्रतिपद्यते आत्मानं
चकृतात्मानंसमीक्ष्यभरतर्षभ ४९ कृतागसंचराधेयंधर्मात्मनियुधिष्ठिरे प्रतिपद्यस्वकौंतेयप्राप्तकालमनंतरं ५० आर्यो
युद्धेमतिंकृत्वाप्रयत्नेहिपृथक्पृथक् पंचहेमानिमुख्यानिरथानांरथसत्तम ५१ शतान्यायांतिसमरेवलिनांतिग्मतेजसां पंचना
गसहस्राणिद्विगुणावाजिनस्तथा ५२ अभिसंहृत्यकौंतेयपदातिप्रयुतानिच अन्योन्यंरक्षितंवीरत्वांलक्ष्यमभिवर्त्तते ५३
सूतपुत्रंमहेष्वासंदर्शयात्मानमात्मना उत्तमंजवमास्थायप्रत्येहिभरतर्षभ ५४

मू१

असौकर्णः सुसंरब्धः पंचालानभिधावति केतुमस्य हि पश्यामि धृष्टद्युम्नरथं प्रति ५५ समुपैष्यति पांचालानिति मन्ये परंतप आचक्षे प्रियं पार्थ तेन वै
दं भरतर्षभ ५६ राजासौ कुशली श्रीमान् धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः असौ भीमो महाबाहुः संनिवृत्तश्चमूमुखे ५७ वृतः सृंजयसैन्येन शैनेयेन च
भारत वध्यंत एते समरे कौरवा निशितैः शरैः ५८ भीमसेनेन कौंतेय पांचालैश्च महात्मभिः सेना हि धार्तराष्ट्रस्य विमुखा विद्रवद्रणा ५९
विद्रवा वर्तिवेगेन भीमसेनाभिहता शरैः विपन्नसस्येव मही रुधिरेण समुक्षिता ६० भारती भरतश्रेष्ठ सेना कृपणदर्शना निवृत्तं पश्य कौंतेय भी
मसेनं युधांपति ६१ आशीविषमिव क्रुद्धं द्रावयंतं वरूथिनीं पीतरक्तासितसिताः ताराचंद्रार्कमंडिताः ६२ पताका विप्रकीर्यंते छत्राणि
तानि वार्जुन सौवर्णा राजताश्चैव तैजसाश्चान्यथा विधाः ६३ केतवो भिन्निपात्यंते हस्त्यश्वं च प्रकीर्यते रथेभ्यः प्रपतंत्येते रथिनो विगतासवः
६४ नानावर्णैर्हता बाणैः पंचालैरपलायिभिः निर्मनुष्या गजानश्वान् रथांश्चैव धनंजय ६५ समाद्रवंति पांचाला धार्तराष्ट्रांस्तरस्विनः
विमर्दंति नरव्याघ्रा भीमसेनबलाश्रयात् ६६ बलं परेषां दुर्धर्षास्त्यक्त्वा प्राणानरिंदम एते नदंति पांचाला ध्मापयंति च वारिजान् ६७ घ्नंति
द्रवंति च रणोन्मत्ताः सायकैः परान् पश्य पश्चैषां च माहात्म्यं पांचाला हि पराक्रमात् ६८ धार्तराष्ट्रान्विनिघ्नंति क्रुद्धाः सिंहा इव द्विपान् शा
स्त्रमाच्छिद्य शत्रूणां सायुधानां निरायुधाः ६९ तेनैवैतानमोघैश्चापि निघ्नंति च नदंति च शिरांसि सेतानि पात्यंते शत्रूणां बाहवोपि च ७०
रथनागहयावीरपशास्याः सर्व एव च सर्वतश्चापि पश्यैषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ७१ पंचालैर्मानसात्सहंसैर्गंगेव वेगिनैः सुभृशं च

न५

क० १२८

राम० १२८

पराक्रांताः पांचालानांनिवारणे ७२ कृपकर्णादयोवीराःक्षिपमाणामिवर्षभाः भीमाद्द्रोणसुतिमिमेयाम्भानेराष्ट्रान्महारथान् ७३ धृष्टद्यु
म्नमुखावीराघ्नंतिशत्रून्सहस्रशः पंचालेषाभिभूतेषुद्विषद्भिरपभीनंदन ७४ शत्रुपक्षमवलंक्यशरानस्यतिमारुतिः विपक्षमभूपिपक्षतरा
धार्तराष्ट्रीमहाचमूः ७५ रथाश्चैतेसुविवस्ताभीमसेनभयार्दिताः पश्यभीमेननाराचैर्भिन्नानागाःपतंत्यमी ७६ वज्रिवज्राहता
नीवशिखराणिधराभृतां भीमसेनस्यनिर्विह्वलबाणाःसंनतपर्वभिः ७७ स्वामनीकानिमृद्नंतोभवंत्येतेमहागजाः अभिजानीहिभीमस्य
सिंहनादंसुदुःसहं ७८ नदतोर्जुनसंग्रामेवीरस्याजितकाशिनः एषनैषादिरभ्येतिद्विपमुख्येनपांडवं ७९ जिघांसुस्तोमरैःक्रुद्धोदंडपाणिरिवां
तकः सतोमरावस्यभुजौछिन्नौभीमेनगर्जतः ८० तीक्ष्णैरग्निशिखाप्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः हत्वैनंपुनरायातिनागानन्यान्महारिणः ८१
पश्यनीलांबुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान् शक्तितोमरसंघातैर्विनिघ्नंतंवृकोदरं ८२ सप्तसप्तचनागांस्तांवैजयंतीश्चसध्वजाः नि
हत्यनिशितैर्बाणैश्छिन्नाःपार्थाग्रजेनते ८३ दशभिर्दशभिश्चैकोनाराचैर्निहतोगजः नचासौधार्तराष्ट्राणांश्रूयतेनिनदस्तथा ८४
पुरंदरसमेक्रुद्धेनिवृत्तेभरतर्षभे अक्षौहिण्यस्तथातिस्रोधार्तराष्ट्रस्यसंहताः ८५ क्रुद्धेनभीमसेनेननरसिंहेनवारिताः संजयउवाच
भीमसेनेनतत्कर्मकृतंदृष्ट्वासुदुष्करं ८६ अर्जुनोव्यधमच्छिष्टानहितान्निशितैःशरैः तेवध्यमानाःसमरेसंसप्तकगणाःप्रभो ८७

नभीष

क०
१२९

प्रभग्नाः समरे भीता दिशो दश महाबलाः शक्रस्यातिथितां गत्वा विशोका ह्यभवंस्तदा ८८ पार्थस्य पुरुषव्याघ्र शरैः सन्नतपर्वभिः जघान
धार्त्तराष्ट्रस्य चतुर्विधबलां चमूं ८९ इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि धृतराष्ट्र उवाच निवृत्ते भीमसेने च पाण्डवे च युधिष्ठिरे वध्यमाने बले चापि मा
मके पाण्डुसृंजयैः १ द्रवमाणे बलौघे च निरानन्दे मुहुर्मुहुः किमकुर्वन्त कुरवस्तन्ममाचक्ष्व संजय २ संजय उवाच दृष्ट्वा भीमं महाबाहुं सूतपुत्रः
प्रतापवान् क्रोधरक्तेक्षणो राजन् भीमसेनमुपाद्रवत् ३ तावकं तु बलं दृष्ट्वा भीमसेनात्पराङ्मुखं यत्नेन महता राजन्पर्यवस्थापयद्बली ४ व्य
वस्थाप्य महाबाहुस्तव पुत्रस्य वाहिनीं प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्युद्धदुर्मदान् ५ प्रत्युद्ययुस्तु राधेयं पाण्डवानां महारथाः धुन्वानाः कार्मुका
ण्याजौ विक्षिपन्तश्च सायकान् ६ भीमसेनः शिनेर्नप्ता शिखण्डी जनमेजय धृष्टद्युम्नश्च बलवान्सर्वे चापि प्रभद्रकाः ७ जिघांसन्तो नरव्याघ्राः
समन्तात्तव वाहिनीं अभ्यद्रवन्त संक्रुद्धाः समरे जितकाशिनः ८ तथैव तावका राजन्पाण्डवानामनीकिनीं अभ्यद्रवन्त त्वरिता जिघां
सन्तो महारथाः ९ रथनागाश्वकलिलं पत्तिध्वजसमाकुलं बभूव पुरुषव्याघ्र सैन्यमद्भुतदर्शनं १० शिखण्डी च ययौ कर्णं धृष्टद्युम्नः सुतं
तव दुःशासनं महाराज महत्या सेनया वृतं ११ नकुलो वृषसेनं तु चित्रसेनं युधिष्ठिरः उलूकं समरे राजन्सहदेवः समभ्ययात् १२ सा
त्यकिः शकुनिं चापि द्रौपदेयाश्च कौरवान् अर्जुनं च रणे यत्तो द्रोणपुत्रो महारथः १३ युधामन्युं महेष्वासं गौतमोऽभ्यपतद्बली कृत
वर्मा च बलवानुत्तमौजसमाद्रवत् १४ भीमसेनः कुरून्सर्वान्पुत्रांश्च तव मारिष सहानीकान्महाबाहुरेक १५

एम०
१२९

गा४ म५ नपु१॥

एवमवारयत् १५ शिखंडीतु ततः कर्णं विव्रं तमभोतवत् भीष्महंता महाराज वारयामास पत्रिभिः १६ इति हतुस्ततः कर्णो रोषात्प्रस्फुरिताधरः
शिखंडिनं त्रिभिर्बाणैर्भ्रुवोर्मध्ये समताडयत् १७ धारयंस्तु स तान्बाणान्शिखंडी बहुशोभत राजतः पर्वतो यद्वत्त्रिभिः शृंगैरिवोच्छ्रितैः १८ सोति
विद्धो महेष्वासः सूतपुत्रेण संयुगे कर्णं विव्याध समरे नवत्या निशितैः शरैः १९ तस्य कर्णो हयान्हत्वा सारथिं च त्रिभिः शरैः उन्ममाथ ध्वजं चा
स्य क्षुरप्रेण महारथः २० हताश्वात्तु ततो यानादवप्लुत्य महारथः शक्तिं चिक्षेप कर्णाय संक्रुद्धः शत्रुतापनः २१ तां छित्वा समरे कर्णस्त्रिभि
र्भरतसायकैः शिखंडिनमथाविध्यन्नवभिर्निशितैः शरैः २२ कर्णचापच्युतान्बाणान्वर्जयंस्तु नरोत्तमः अपयातस्ततस्तूर्णं शिखंडी भृश
विक्षतः २३ ततः कर्णो महाराज पांडुसैन्यान्यशातयत् तूलराशिं समासाद्य यथा वायुर्महाबलः २४ धृष्टद्युम्नो महाराज तव पुत्रेण पीडि
तः दुःशासनं त्रिभिर्बाणैः प्रत्यविध्यत्स्तनांतरे २५ तस्य दुःशासनो बाहुं सव्यं विव्याध मारिष सन्नेन रुक्मपुंखेन भल्लेनानतपर्वणा २६ धृ
ष्टद्युम्नस्तु निर्विद्धः शरं घोरममर्षणः दुःशासनाय संक्रुद्धः प्रेषयामास भारत २७ आपतंतं महावेगं धृष्टद्युम्नसमीरितं शरैश्चिच्छेद पु
त्रस्ते त्रिभिरेव विशांपते २८ अथापरैः सप्तदशैर्भल्लैः कनकभूषणैः धृष्टद्युम्नं समासाद्य बाह्वोरुरसि चार्दयत् २९ ततः स पा
र्षतः क्रुद्धो धनुश्चिच्छेद मारिष क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ३० अथान्यद्धनुरादाय पुत्रस्ते प्रहसन्निव धृष्टद्युम्नं शरव्रातैः
समंतात्पर्यवारयत् ३१ तव पुत्रस्य ते दृष्ट्वा विक्रमं तु महात्मनः व्यस्मयंत रणे योधाः सिद्धाश्चाप्सरसां गणाः ३२ धृष्टद्युम्नं

क० १३०

पश्यामघटमानंमहाबलं दुःशासनेनसंरुद्धंसिंहेनेवमहागजं ३३ ततःसाश्वनागाश्वाः पांचालाः पांडुपूर्वज सेनापतिंपरीप्संतोरुरुधुस्तनयं
तव ३४ ततःप्रववृतेयुद्धंतावकानांपरैःसह घोरंप्राणभृतांकालेभीमरूपंपरंतप ३५ नकुलंवृषसेनस्तुभित्वापंचभिरायसैः पितुःस
मीपेतिष्ठंश्चैत्रिभिरन्यैरविध्यत ३६ नकुलस्तुततःशूरोवृषसेनंहसन्निव नाराचेनसुतीक्ष्णेनविव्याधहृदयेभृशं ३७ सोतिविद्धो
बलवताशत्रुणाशत्रुकर्षण शत्रुंविव्याधविंशत्यासचतंपंचभिःशरैः ३८ ततःशरसहस्रेणतावुभौपुरुषर्षभौ अन्योन्यमाछादय
न्मथोभज्यतवाहिनी ३९ सहस्राप्रद्रुतांसेनांधार्त्तराष्ट्रस्यसूतजः निवारयामासबलादनुसृत्यविशांपते ४० निवृत्तेतुततःक
र्णेनकुलःकौरवान्ययौ कर्णपुत्रस्तुसमरेहित्वानकुलमेवतु ४१ जुगोपचक्रंत्वरितोराधेयस्यैवमारिष उलूकस्तुरणेक्रुद्धः सहदेवेनवा
रितः ४२ तस्याश्वांश्चतुरोहत्वासहदेवःप्रतापवान सारथिंप्रेषयामासयमस्यसदनंप्रति ४३ उलूकस्तुततोयानादवप्लुत्यविशांपते
त्रिगर्त्तानांबलंतूर्णंजगामपितृनंदनः ४४ सात्यकिःशकुनिंविद्धाविंशत्यानिशितैःशरैः ध्वजंचिछेदभल्लेनसौबलस्यहसन्निव ४५
सौबलस्तस्यसमरेक्रुद्धोराजन्प्रतापवान् विदार्यकवचंभूयोध्वजंचिछेदकांचनं तथैनंनिशितैर्बाणैःसात्यकिःप्रत्यविध्यत सा
रथिंचमहाराजत्रिभिरेवसमर्पयत् ४६ अथास्यवाहांस्त्वरितःशरैर्निन्येयमक्षयं ततोवप्लुत्यसहसाशकुनिर्भरतर्षभ ४७
आरुरोहरथंतूर्णमुलूकस्यमहात्मनः अपोवाहाथशीघ्रंसशैनेयाद्युद्धशालिनः ४८ सात्यकिस्तुरणेराजंस्तावकानामनीकिनीम

कर्ण० १३०

अभिद्रुत्यस्ववेगेनततोनीकमभञ्जत ४९ शैनेयशरसंछन्नंतत्सैन्यंविशांपते भेजेदशदिशस्तूर्णंगोन्यपतच्चगतासुवत् ५० भीमसेनंतवसुतो
वारयामाससंयुगे तंतुभीमोमुहूर्तेनव्यश्वसूतरथध्वजं ५१ चक्रेलोकेश्वरंतत्रतेनातुष्यंतवैजनाः ततोपायान्नृपस्तत्रभीमसेनस्य
गोचरात् ५२ कुरुसैन्यंततःसर्वंभीमसेनमुपाद्रवत् तत्रनादोमहानासीद्भीमसेनंजिघांसतां ५३ युधामन्युःकृपंविध्वाधनुरस्याशुचि
च्छिदे अथान्यद्धनुरादायकृपःशस्त्रभृतांवरः ५४ युधामन्योर्ध्वजंसूतंछत्रंचापातयत्क्षितौ ततोपायाद्रथेनैवयुधामन्युर्महारथः ५५ तत्र
भोजाःसुहार्दिक्यंभीमंभीमपराक्रमं छादयामाससहसामेघोवृष्ट्येवपर्वतं ५६ नचुक्षुभेसोत्तुमर्हेघोररूपंपरंतप मार्गणेनसमपायुद्द
श्रेष्ठंविशांपते ५७ कृतवर्माततोराजन्नुत्तमौजसमाहवे हृदिविध्वाश्वसहसारथ्योपस्थउपाविशत् ५८ सारथिस्तमपोवाहरथेनरथि
नांवरं कुरुसैन्यंततःसर्वंभीमसेनमुपाद्रवत् ५९ दुःशासनःसौबलश्चगजानीकेनपांडवं महतापरिवार्यैवक्षुद्रकैरभ्यताडयत् ६०
ततोभीमःशरशतैर्दुर्योधनममर्षणं विमुखीकृत्यतरसागजानीकमुपाद्रवत् ६१ तमापतंतंसहसागजानीकंवृकोदरः दृष्ट्वैवसुभृ
शंक्रुद्धोदिव्यमस्त्रमुदैरयत् ६२ गजैर्गजानभ्यहनद्वज्रेणेंद्रइवासुरान् ततोंतरिक्षंबाणौघैःशलभैरिवपावकं ६३ छादयामा
ससमरेगजान्निघ्नन्वृकोदरः ततःकुंजरयूथानिसमेतानिसहस्रशः ६४ व्यधमत्तरसाभीमोमेघसंघानिवानिलः सुवर्णजाला
पिहितामणिजालैश्चकुंजराः ६५ रेजुरभ्यधिकंसंख्येविद्युत्वंतइवांबुदाः तेवध्यमानाभीमेनगजाराजन्विदुद्रुवुः ६६ केचि

न्मु१ ॥ बी४

द्विमिवहस्त्याः कुंजरान्पतं वि पतितैर्निपतद्भिश्च गजैर्हेमविभूषितैः ६७ अशोभत मही तत्र विशीर्णैरिव पर्वतैः दीप्ताभिरत्नवद्भिश्च
पतितैर्गजयोधिभिः ६८ रराज भूमिः पतितैः क्षीणपुण्यैरिव ग्रहैः ततो भिन्नकटा नागा भिन्नकुंभकरास्तथा ६९ दुद्रुवुः शतशः सं
ख्ये भीमसेनशराहताः केचिद्वमंतो रुधिरं भयार्त्ताः पर्वतोपमाः ७० विस्रवंतरुधिरं गात्राधातुचित्रा इवाचलाः महाभुजगसंकाशौ
चंदनागरुभूषितौ ७१ अपश्यं भीमसेनस्य धनुर्विक्षिपतो भुजौ तस्य ज्यातलनिर्घोषं श्रुत्वाशनिसमस्वनं ७२ विमुंचंतं शकृ
न्मूत्रं गजाः प्राद्रुद्रुवुर्भृशं भीमसेनस्य तत्कर्म राजन्नेकस्य धीमतः ७३ निघ्नतः सर्वभूतानि रुद्रस्येवचानिवेभो ७४ इति श्रीम
हाभारते कर्णपर्वणि संजयउवाच ततः श्वेताश्वसंयुक्ते नारायणसमाहिते तिष्ठन्रथवरे श्रीमानर्जुनः समपद्यत १ तद्दलं
नृपतिश्रेष्ठ तावकं विजयो रणे अक्षोभयद्द्रुतोत्थं महोदधिमिवानलः २ दुर्योधनस्तव सुतः प्रमत्ते श्वेतवाहने अभेत्य स
हसा क्रुद्धः सेनार्द्धेनाभिसंवृतः ३ पर्यवारयदायांतं युधिष्ठिरममर्षणं श्रूरस्त्राणां त्रिसप्तत्या ततो विध्यत पाडवं ४ अक्रुध्य
न्भृशं तत्र कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः स भल्लांस्त्रिंशतं तूर्णं तव पुत्रे न्यवेशयत् ५ ततो धावंत कौरव्या जिघृक्षंतो युधिष्ठिरं दुष्टभावान्नरा
न्ज्ञात्वा समवृता महारथाः ६ आजग्मुस्ते परीप्संतः कुंतीपुत्रं युधिष्ठिरं नकुलः सहदेवश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ७ अक्षौहिण्या परि
वृतास्तेऽभ्यधावन्युधिष्ठिरं भीमसेनश्च समरे मृद्नंस्तव महारथान् ८ अभ्यधावदभिप्रेप्सू राजानं शत्रुभिर्वृतं तांस्तु सर्वान्महेष्वासान्कर्णो वैक

तेनोनृप ९ शरवर्षेणमहताछन्नवारयतागमान् शरौघांश्चित्रजंतत्तिशरेयंतश्चनोपनान् १० नशेकुर्यैन्नबंतोपिराधेयंप्रतिवीक्षितुं
तोश्चसर्वान्महेष्वासान्सर्वेशस्त्रास्त्रपारगाः ११ महताशरवर्षेणराधेयःप्रत्यवारयत् दुर्योधनंचविंशत्याशीघ्रमस्त्रमुदीरयत् १२
अविध्यत्तूर्णमभ्येत्यसहदेवःप्रतापवान् सविद्धःसहदेवेनराजाचलसंनिभः १३ प्रभिन्नइवमातंगोरुधिरेणापरिप्लुतः दृष्ट्वा
तवसुतंतत्रगाढविद्धंसुतेजनैः १४ अभ्यधावद्दृढंक्रुद्धोराधेयोरथिनांवरः दुर्योधनंतदादृष्ट्वाशीघ्रमस्त्रमुदीरयत् १५ तेनयौ
धिष्ठिरस्तेनमवधीत्सायकैस्तथा ततोयौधिष्ठिरंसैन्यंवध्यमानंमहात्मना १६ सहसाप्राद्रवद्राजन्सूतपुत्रशरार्दितं विविधाविशिखा
स्तत्रसंपतंतःपरस्परं १७ फलैःपुंखान्समाजघ्नुःसूतपुत्रधनुश्च्युताः अंतरिक्षेशरौघाणांपततांचपरस्परं १८ संघर्षेणम
हाराजपावकःसमजायत ततोदशदिशःकर्णःशलभैरिवपाविभिः १९ अभ्यघ्नत्तरसाराजन्शरैःपरशरोरगैः रक्तचंदनसंदिग्धौम
णिहेमविभूषितौ २० बाहूव्यस्तभ्रियकर्णःपरमास्त्रविदर्शयन् ततःसर्वादिशोराजन्सायकैर्विप्रमोहयत् २१ अपीडयद्भृशंकर्णो
धर्मराजंयुधिष्ठिरं ततःक्रुद्धोमहाराजधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः २२ निशितैरिषुभिःकर्णंपंचाशद्भिःसमार्पयत् बाणांधकारमभवत्तद्युद्धंघोरद
र्शनं २३ हाहाकारोमहानासीत्तावकानांविशांपते वध्यमानेतदासैन्येधर्मपुत्रेणमारिष २४ सायकैर्विविधैस्तीक्ष्णैः
कंकपत्रैःशिलाशितैः भल्लैरनेकैर्विविधैः शक्त्यृष्टिमुशलैरपि २५

पत्रपत्रत्तधर्मात्मा दुःशासनहृषिस्थ मर्दयत् नत्रत्तत्रयशोर्यंततावकाभारतर्षभ। २६ कर्णोपिभृशसंक्रुद्धोधर्मराजंयुधिष्ठिरं नाराचैरर्द्धचंद्रैश्च

त्सदंतैश्चसंयुगे २७ अमर्षीक्रोधनश्चैवरोषप्रस्फुरिताननः सायकैरप्रमेयात्मायुधिष्ठिरमभिद्रवत् २८ युधिष्ठिरस्त्वपिशितैस्तंकर्णंपु

खैःशितैःशरैः प्रहसन्निववतंकर्णःकंकपत्रैःशिलाशितैः २९ अस्त्रीविध्यद्राजानंत्रिभिर्भल्लैश्चपांडवं सपीडितोभृशंतेनधर्मराजोयु

धिष्ठिरः ३० उपविश्यरथोपस्थेसूतंयाहीत्यचोदयत् प्राक्रोशंततत:सर्वेधार्त्तराष्ट्राःसराजकाः ३१ गृह्णीध्वमितिराजानमभ्यधावंत

सर्वशः ततःशतानिसप्तदशकैकेयानांप्रहारिणां ३२ पांचालैःसहितारौद्रान्धार्त्तराष्ट्रानवारयत् तस्मिन्सुतुमुलेयुद्धेवर्त्तमानेजनक्ष

ये ३३ दुर्योधनश्चभीमश्चसमेयातांमहाबलौ इतिश्रीमहाभारतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यांकर्णपर्वणि संजयउवाच

कर्णोपिशरजालेनकैकेयानांमहारथान् अधमत्तरमेष्वासानग्रतःपर्यवस्थितान् १ तेषांप्रयतमानानांराधेयस्यनिवारणे

रथान्पंचशतान्कर्णःप्राहिणोद्यमसादनं २ अविषह्यंततोदृष्ट्वाराधेयंयुधियोधिनः भीमसेनमुपागच्छन्कर्णबाणप्रपीडिताः

३ रथानीकंविदार्यैवशरजालैरनेकधा कर्णएकरथेनैवयुधिष्ठिरमुपाद्रवत् ४ सेनानिवेशमार्च्छंतंमार्गणैःक्षतविक्षतं

यमयोर्मध्यगंवीरंशनैर्यांतंविचेतसं ५ समासाद्यतुराजानंदुर्योधनहितेप्सया सूतपुत्रस्त्रिभिस्तीक्ष्णैर्विव्याधपरमेषु

भिः ६ तथैवराजाराधेयंप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे शरैस्त्रिभिश्चयंतारंचतुर्भिश्चतुरोहयान् ७ चक्ररक्षौतुपार्थ

समाद्रीपुत्रौ परंतपौ तावप्यधावतां कर्णं राजानं मा वधीरिति ८ तौ हयकुः शरवर्षाभ्यां राधेयमभ्यवर्षतां नकुलः सहदेवश्च परमं यत्न
मास्थितौ ९ तथैव तौ प्रत्यविध्यत् सूतपुत्रः प्रतापवान् भल्लाभ्यां शितधाराभ्यां महात्मानावरिंदमौ १० दंतवर्णांस्तु राधेयो निजघान
मनोजवान् युधिष्ठिरस्य संग्रामे कालवालान् हयोत्तमान् ११ ततोपरेण भल्लेन शिरस्त्राणमपातयत् कौंतेयस्य महेष्वासः प्रहसन्निव
सूतजः १२ तथैव नकुलस्यापि हयान् हत्वा प्रतापवान् ईषां धनुश्च चिच्छेद माद्रीपुत्रस्य धीमतः १३ तौ हताश्वौ हतरथौ पांडवौ भृशवि
क्षतौ भ्रातरावारुरुहतुः सहदेवरथं तदा तौ दृष्ट्वा मातुलस्तत्र विरथौ परवीरहा १४ अभ्यभाषत राधेयं मद्रराजोनुकंपया योद्धव्यमद्य
पार्थेन फाल्गुनेन त्वया सह किमर्थं धर्मराजेन युध्यसे भृशरोषितः क्षीणशस्त्रास्त्रकवचः क्षीणबाणो विबाणधिः १५ श्रांतसारथिवा
हश्च छन्नोस्त्रैरतिसंहितः तथा पार्थमासाद्य राधेय उपहास्यो भविष्यसि १६ एवमुक्तोपि कर्णस्तु मद्रराजेन संयुगे तथैव कर्णः संरब्धो युधि
ष्ठिरमताडयत् १७ शरैस्तीक्ष्णैः प्रविध्यत् माद्रीपुत्रौ च पांडवौ प्रहस्य समरे कर्णश्चकार विमुखं शरैः १८ ततः शल्यः प्रहसन्कर्णं
पुनरुवाच ह रथस्थमतिसंरब्धं युधिष्ठिरवधे धृतं १९ यदर्थं धार्तराष्ट्रेण सततं मानितो भवान् तं पार्थं जहि राधेय किं ते हत्वा युधि
ष्ठिरं २० शंखयोर्ध्मायतोः शब्दः सुमहानेव कृष्णयोः श्रूयते चापघोषश्च प्रावृषीवांबुदस्य ह २१ असौ निघ्नन्रथोदारानर्जुनः
शरवृष्टिभिः सर्वां ग्रसति नः सेनां कर्ण पश्यैनमाहवे २२ पृष्ठरक्षौ च शूरस्य युधामन्यूत्तमौजसौ उत्तरं चास्य वै शूरश्चक्रं रक्षति

मि५

क० १३३

सात्यकिः २३ धृष्टद्युम्नस्तथा चास्य चक्रं रक्षति दक्षिणं भीमसेनस्त्वयं राजा धार्त्तराष्ट्रं प्रबाधते २४ यथा न हन्यात्तं भीमः सर्वेषां नोद्य
पश्यतां तथा राधेय क्रियतां राजमानुषे नतनो यथा २५ पश्यन भीमसेनेन ग्रस्तमाहवशोभिनं यदि त्वां ताद्य मुच्येत विस्मयः सुमहा
न्भूत् २६ परित्राहि नमस्मात्त्वं संशयं परमं गतं किंनु माद्रीसुतौ हत्वा राजानं च युधिष्ठिरं २७ इति शल्यवचः श्रुत्वा राधेयः पृथिवी
पते दृष्ट्वा दुर्योधनं चैव भीमग्रस्तं महाहवे २८ राजगृद्धी नशंचैव शल्यवाक्यप्रचोदितः अजातशत्रुमुत्सृज्य माद्रीपुत्रौ च पांडवौ

[illegible]

तव पुत्रं परित्रातुमभ्यधावत वीर्यवान् मद्रराजप्रणुदितैरश्वैः [illegible]काशगैरिव ३० गते
कर्णे तु कौंतेयः पांडुपुत्रो युधिष्ठिरः अपायाज्जवनैरश्वैः सहदेवस्य मारिष ३१ नाभ्यां तत्सहितस्तूर्णं वीरश्चित्र वनेश्वरः प्राप्य से
नानि शंखमागरोः क्षतविक्षतः ३२ अवतीर्य रथात्तूर्णं आविशच्छयनं शुभं अपनीतशल्यः सुभृशं हृच्छल्याभिनिपीडितः
३३ सोऽब्रवीद्भ्रातरौ राजा माद्रीपुत्रौ महारथौ अनीकं भीमसेनस्य पांडवावाशु गच्छतां ३४ जीमूत इव नर्दंस्तु युध्यते स वृकोदरः
ततोऽन्यं रथमास्थाय नकुलो रथपुंगवः ३५ सहदेवश्च तेजस्वी भ्रातरौ शत्रुकर्शनौ तुरगैरश्वरंहोभिर्यात्वा भीमस्य युष्मिरौ

गय

रुण० १३३

वे३

३६ अनीकैंसहितौतत्रघातारोसमवस्थितः इतिकर्णपर्वणि संजयउवाच द्रौणिः रथवंशेनमहतापरिवारितः आपतत्सहसाराज
न्नत्रपार्थोव्यवस्थितः १ तमापतंतंसहसाशूरः शौरिसहायवान् दधारसहसापार्थोवेलेवमकरालयं २ ततः क्रुद्धोमहाराजद्रोणपु
त्रः प्रतापवान् अर्जुनंवासुदेवंचछादयामाससायकैः ३ अवच्छन्नौततः कृष्णौदृष्ट्वातत्रमहारथाः विस्मयंपरमंगत्वाप्रैक्षंतकुरवस्त
दा ४ अर्जुनस्तुततोदिव्यमस्त्रंचक्रेहसन्निव तदस्त्रंवारयामासब्राह्मणोयुधिभारत ५ यद्यद्धिव्याक्षिपद्युद्धेपांडवोस्त्रंजिघांसया त
त्तदस्त्रंमहेष्वासोद्रोणपुत्रोव्यशातयत् ६ अस्त्रयुद्धेततोराजन्वर्तमानेमहाभये अपश्यामरणेद्रौणिंव्यात्ताननमिवांतकं ७ सदिशःप्र
दिशश्चैवछादयित्वाजिह्मगैः वासुदेवंत्रिभिर्बाणैरविध्यद्दक्षिणेभुजे ८ ततोर्जुनोहयान्हत्वासर्वांस्तस्यमहात्मनः चकारसमरेभूमिं
शोणितौघतरंगिणीं ९ सर्वलोकवहांरौद्रांपरलोकवहांनदीं सरथान्रथिनः सर्वान्पार्थचापच्युतैः शरैः १० द्रौणेरपहृतान्संख्ये
ददृशुः सर्वतो योधा प्रावर्तयन्महाघोरांनदींपरवहांतदा ११ तथापिव्याकुलेयुद्धेद्रौणेः पार्थस्यदारुणे अपर्यादंयोधयंतः पर्यधा
वंतपृष्ठतः १२ रथैर्हताश्वसूतैश्चहतारोहैश्चवाजिभिः द्विरदैश्चहतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः १३ पार्थेनसमरेराजन्कृतोघोरोजनक्षयः
निहताः रथिनः पेतुः पार्थचापच्युतैः शरैः १४ हयाश्चपर्यधावंतमुक्तयोक्त्रास्ततस्ततः तद्दृष्ट्वाकर्मपार्थस्यद्रौणिराहवशोभिनः १५
अर्जुनंजयतांश्रेष्ठंत्वरितोभ्येत्यवीर्यवान् विधुन्वानोमहच्चापंकार्तस्वरविभूषितं १६ अवाकिरत्ततोद्रौणिः समंतान्निशितैः शरैः
भूयोर्जुनंमहाराजद्रोणिरायम्यपत्रिणा १७ वक्षोदेशेभृशंपार्थंताडयामासनिर्दयं सोतिविद्धोरणेतेनद्रोणपुत्रेणभारत
१८ गांडीवधन्वाप्रसभंशरवर्षैरुदारधीः संछाद्यसमरेद्रौणिंचिछेदास्यचकार्मुकं १९ सछिन्नधन्वापरिघंवज्रस्पर्शसमंयुधि

७१

आवार्य विशिखैस्तत्र द्रोणपुत्रः किरीटिनं २० तमापतंतं परिघं जांबूनदपरिष्कृतं चिच्छेद सहसा राजन्प्रहसन्निव पांडवः २१ स पपात त
तो भूमौ निकृत्तः पार्थसायकैः विकीर्णः पर्वतो राजन्यथा वज्रेण ताडितः २२ ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रो महारथः ऐंद्रेण चास्त्रवेगे
न बीभत्सुं समवाकिरत् २३ तस्येंद्रजालावततं समीक्ष्य पार्थो राजन्गांडीवमाददे सः ऐंद्रं जालं प्रतिहन्नरस्त्रीवरास्त्रमादाय महेंद्रसृष्टं
२४ विदार्य तज्जालमहेंद्रयुक्तं पार्थस्ततो द्रौणिरथं क्षणेन प्रच्छादयामास ततोऽभ्युपेत्य द्रौणिस्तदा पार्थशराभिभूतः २५ विगाह्य
तां पांडवबाणवृष्टिं शरैः प्रणाम ततः प्रकाश्य शतेन कृष्णं सहसाभ्यविध्यत्त्रिभिः शतैरर्जुनं क्षुद्रकाणां २६ ततोऽर्जुनः सायकानां
शतेन गुरोः सुतं मर्मसु निर्बिभेद अश्वांश्च सूतं च तथा धनुर्ज्यामवाकिरत्पश्यतां तावकानां २७ स विद्ध्वा मर्मसु द्रौणिं पांडवः प्रावी
रहा सारथिं चास्य भल्लेन रथनीडादपातयत् २८ स संगृह्य स्वयं वाहान्कृष्णौ प्राच्छादयच्छरैः तत्राद्भुतमपश्याम द्रौणेराशुपरा
क्रमं २९ प्रायच्छत्तुरगान्यच्च फाल्गुनं चाप्ययोधयत् तदस्य समरे राजन्सर्वे योधाः प्रपूजयन् ३० ततः प्रहसन्बीभत्सुर्द्रोणपुत्रस्य
संयुगे क्षिप्रं रश्मीनथाश्वानां क्षुरप्रैश्चिच्छिदे जयः ३१ प्राद्रवंस्तुरगास्ते तु शरवेगप्रपीडिताः ततोऽभून्निनदो घोरस्तव सैन्यस्य भार
त ३२ पांडवास्तु जयं लब्ध्वा तव सैन्यं समाद्रवन् समंतान्निशितान्बाणान्विमुंचंतो जयैषिणः पांडवैस्तु महाराज धार्तराष्ट्री महा
चमूः पुनः पुनरथो वीरैः संयुगे जितकाशिभिः ३४ पश्यतां ते महाराज पुत्राणां चित्रयोधिनां शकुनेः सौबलेयस्य कर्णस्य च वि
शांपते ३५ वार्यमाणा महासेना पुत्रैस्तव जनेश्वर न चातिष्ठत संग्रामे पीड्यमाना समंततः ३६

वधाय

ततोयोधैर्महाराजपलायद्भिः समंततः अभवद्व्याकुलंभीतंपुत्राणांतेमहद्बलं ३७ तिष्ठतिष्ठेतिवततः सूतपुत्रस्यजल्पतः नावति
ष्ठतिसासेनावध्यमानामहात्मभिः ३८ अथोत्क्रुष्टंमहाराजपांडवैर्जितकाशिभिः धार्त्तराष्ट्रवलंदृष्ट्वाविद्रुतंवैसमंततः ३९ ततो
दुर्योधनः कर्णमब्रवीत्त्वरणपार्थिव पश्यकर्णमहासेनापांचालैरर्दितांभृशं ४० त्वयितिष्ठतिसंत्रासात्पलायनपरायणा एतज्ज्ञा
त्वामहाबाहोकुरुस्वक्षममरिंदम ४१ सहस्राणिचयोधानांत्वामेवपुरुषोत्तम क्रोशंतिसमरेवीरद्राव्यमाणानिपांडवैः ४२ एतच्छ्रुत्वा
विराधेयोदुर्योधनवचोमहत् मद्रराजमिदंवाक्यमब्रवीत्प्रहसन्निव ४३ पश्यमेभुजयोर्वीर्यमस्त्राणांचजनेश्वर अद्यहन्मिरणेसर्वा
न्पांचालान्पांडुभिः सह ४४ वाहयाश्वान्नरव्याघ्रभद्रेणैवनसंशयः एवमुक्त्वामहाराजसूतपुत्रः प्रतापवान् ४५ प्रगृह्यविजयंवीरो
धनुः श्रेष्ठंपुरातनं सज्यंकृत्वामहाराजसंमृज्यचपुनः पुनः ४६ सन्निवार्यचयोधान्स्वान्सत्येनशपथेनच प्रायोजयदमेयात्माभार्गवास्त्रं
महाबलः ४७ ततोराजन्सहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिच कोटिशश्चशरास्तीक्ष्णानिरगच्छन्महामृधे ४८ ज्वलितैस्तैः शरैर्घोरैः कंक
बर्हिणवाजितैः संछन्नापांडवीसेनानप्राज्ञायतकिंचन ४९ हाहाकारोमहानासीत्पांचालानांविशांपते पीडितानांबलवताभार्ग
वास्त्रेणसंयुगे ५० निपतद्भिर्गजैराजन्नश्वैश्चापिसहस्रशः रथैश्चापिनरव्याघ्रनरैश्चैवसमंततः ५१ प्राकंपतमहीराजन्निहतैस्तैः समं
ततः व्याकुलंसर्वमभवत्पांडवानांमहद्बलं ५२ कर्णस्त्वेकोयुधांश्रेष्ठोविधूमइवपावकः दहन्शत्रून्नरव्याघ्रशुशुभेसपरंतपः ५३

तर

जैर

तरसप

तेवध्यमानाःकर्णेनपांचालाश्चेदिभिःसह तत्रतत्रव्यमुह्यंतवनेदाहेयथाद्विपाः ५४ चुक्रुशुश्चनरव्याघ्रयथाव्याघ्रानरोत्तमाःतेषांतुक्रो
शतामासीद्भीतानांरणमूर्द्धनि ५५ धावतांचततोराजंस्त्रस्तानांचसमंततः आर्त्तनादोमहांस्तत्रभूतानामिवसंप्लवे ५६ वध्यमानांस्तुता
न्दृष्ट्वासूतपुत्रेणमारिष वित्रेसुः सर्वभूतानितिर्यग्योनिगतान्यपि ५७ तेवध्यमानाःसमरेसूतपुत्रेणसंजयाः अर्जुनंवासुदेवंचक्रोशं
तिचमुहुर्मुहुः ५८ प्रेतराजपुरेयद्वत्प्रेतराजंविचेतसः श्रुत्वातुनिनदंतेवध्यतांकर्णसायकैः ५९ अथाब्रवीद्वासुदेवंकुंतीपुत्रोधनंजयः
भार्गवास्त्रंमहाघोरंदृष्ट्वातत्रसमीरितं ६० पश्यकृष्णमहाबाहोभार्गवास्त्रस्यविक्रमं नैतदस्त्रंहिसमरेशक्यंहंतुंकथंचन ६१ सूतपुत्रंच
संरब्धंपश्यकृष्णमहारणे अंतकप्रतिमंवीर्येकुर्वाणंकर्मदारुणं ६२ अभीक्ष्णंचोदयन्नश्वान्मेकृतेमांमुहुर्मुहुः नचपश्यामिसमरेक
र्णंप्रतिपलायितुं ६३ जीवन्प्राप्नोतिपुरुषःसंख्येजयपराजयौ मृतस्यतुहृषीकेशभंगएवकुतोजयः ६४ एवमुक्तस्तुपार्थेनकृष्णोमति
मतांवरं धनंजयमुवाचेदंप्राप्तकालमरिंदम ६५ कर्णेनहिदृढंराजाकुंतीपुत्रःपरिक्षतः तंदृष्ट्वाश्वास्यचपुनःकर्णंपार्थवधिष्यसि ६६
एवमुक्त्वापुनःप्रायाद्द्रष्टुमिच्छन्युधिष्ठिरं श्रमेणग्राहयिष्यंश्चयुद्धेकर्णंविशांपते ६७ ततोधनंजयोद्रष्टुंराजानंबाणपीडितं रथेनप्रय
यौक्षिप्रंसंग्रामात्केशवाज्ञया ६८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥